

Acerca de este libro

Esta es una copia digital de un libro que, durante generaciones, se ha conservado en las estanterías de una biblioteca, hasta que Google ha decidido escanearlo como parte de un proyecto que pretende que sea posible descubrir en línea libros de todo el mundo.

Ha sobrevivido tantos años como para que los derechos de autor hayan expirado y el libro pase a ser de dominio público. El que un libro sea de dominio público significa que nunca ha estado protegido por derechos de autor, o bien que el período legal de estos derechos ya ha expirado. Es posible que una misma obra sea de dominio público en unos países y, sin embargo, no lo sea en otros. Los libros de dominio público son nuestras puertas hacia el pasado, suponen un patrimonio histórico, cultural y de conocimientos que, a menudo, resulta difícil de descubrir.

Todas las anotaciones, marcas y otras señales en los márgenes que estén presentes en el volumen original aparecerán también en este archivo como testimonio del largo viaje que el libro ha recorrido desde el editor hasta la biblioteca y, finalmente, hasta usted.

Normas de uso

Google se enorgullece de poder colaborar con distintas bibliotecas para digitalizar los materiales de dominio público a fin de hacerlos accesibles a todo el mundo. Los libros de dominio público son patrimonio de todos, nosotros somos sus humildes guardianes. No obstante, se trata de un trabajo caro. Por este motivo, y para poder ofrecer este recurso, hemos tomado medidas para evitar que se produzca un abuso por parte de terceros con fines comerciales, y hemos incluido restricciones técnicas sobre las solicitudes automatizadas.

Asimismo, le pedimos que:

- + *Haga un uso exclusivamente no comercial de estos archivos* Hemos diseñado la Búsqueda de libros de Google para el uso de particulares; como tal, le pedimos que utilice estos archivos con fines personales, y no comerciales.
- + *No envíe solicitudes automatizadas* Por favor, no envíe solicitudes automatizadas de ningún tipo al sistema de Google. Si está llevando a cabo una investigación sobre traducción automática, reconocimiento óptico de caracteres u otros campos para los que resulte útil disfrutar de acceso a una gran cantidad de texto, por favor, envíenos un mensaje. Fomentamos el uso de materiales de dominio público con estos propósitos y seguro que podremos ayudarle.
- + *Conserve la atribución* La filigrana de Google que verá en todos los archivos es fundamental para informar a los usuarios sobre este proyecto y ayudarles a encontrar materiales adicionales en la Búsqueda de libros de Google. Por favor, no la elimine.
- + *Manténgase siempre dentro de la legalidad* Sea cual sea el uso que haga de estos materiales, recuerde que es responsable de asegurarse de que todo lo que hace es legal. No dé por sentado que, por el hecho de que una obra se considere de dominio público para los usuarios de los Estados Unidos, lo será también para los usuarios de otros países. La legislación sobre derechos de autor varía de un país a otro, y no podemos facilitar información sobre si está permitido un uso específico de algún libro. Por favor, no suponga que la aparición de un libro en nuestro programa significa que se puede utilizar de igual manera en todo el mundo. La responsabilidad ante la infracción de los derechos de autor puede ser muy grave.

Acerca de la Búsqueda de libros de Google

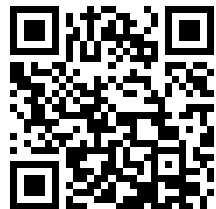
El objetivo de Google consiste en organizar información procedente de todo el mundo y hacerla accesible y útil de forma universal. El programa de Búsqueda de libros de Google ayuda a los lectores a descubrir los libros de todo el mundo a la vez que ayuda a autores y editores a llegar a nuevas audiencias. Podrá realizar búsquedas en el texto completo de este libro en la web, en la página <http://books.google.com>

This is a reproduction of a library book that was digitized by Google as part of an ongoing effort to preserve the information in books and make it universally accessible.

Google™ books

<https://books.google.com>

FUNDAMENTA JURIS NATURÆ

ET

GENTIVM EX SENSU COMMUNI DEDUCTA,

IN QUIBUS

UBIQUE SECERNUNTUR PRINCIPIA

HONESTI, JUSTI

AC

DECORI,

CUM ADJUNCTA

EMENDATIONE AD ISTA FUNDAMENTA,
*INSTITUTIONUM JURISPRUDENTIÆ
DIVINÆ.*

QUORUM EDITIO SECUNDA NUNC PRODIIT.

In usum

AUDITORII THOMASIANI.

HALÆ & LIPSIAE,

Typis & sumptibus Viduz CHRISTOPHORI SALFELDII, Regim.
Elect. Brandeb. Typographi.

ANNO M DCC VIII.

THE NATIONAL BUREAU OF INVESTIGATION
UNITED STATES DEPARTMENT OF JUSTICE

MEMORANDUM
FOR THE DIRECTOR
FROM THE SAC, [illegible]

RE: [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

JULY 1954

CAPUT PROOEMIALE RATIO INSTITUTI.

§. I.

Defendimus in institutionibus Jurisprudentiæ divinæ fundamenta Illustris Pufendorffii, quibus jus Naturæ & Gentium superstruxerat. Cujus facti nec pudet nec piget. Uti enim Grotius hanc utilissimam disciplinam pulvere scholastico commaculatam & corruptam, ac tantum non exanimatam primus iterum suscitavit ac purgare incepit; ita res ipsa loquitur, quod Pufendorffius eam egregie & decore ornaverit & contra adversarios varios masculè defenderit. Summam argumentorum ab utraque parte prolatorum in isto tractatu libro primo exhibuimus.

§. II. Uti verò non potuit Grotius omnia in hac disciplina corrupta ita restituere, ut non relinqueretur locus Pufendorffio, multa accuratius tradendi; ita corruptio tanta fuit, ut & post diligentiam Pufendorffii multa aliis relicta maneant, in quibus ingenii vires exerceant. Quare & nos tandem post multorum annorum meditationem tentabimus, an utile quid, ac proficuum studiosæ juventuti præstare possimus.

A ?

§. III.

CAPUT PROOEMIALE.

Grotius antiqui graecoq
romanas ut virus
tionibus ubiq misuisse
tur in p. c. temporis refero
mandonis & deinde ab
mandone creditio non
definitur ut tamen
est ver: alitium cogn
tio. id. versiculum
qui non graec finit
hecut misere latinis
Ille viri docti no
men habere neg
2.º Grotius erat Belg
in Belgis a studium
antiqui in metaphisica
per se in metaphisica
in Germania. Hinc
de & querendi de
vera conditione con
siliam dedit cum
Pufendorffius can
ce veteres, sperne le
centiores & eris noster
Cur Pufendorffius can
dem viam ingredatur
denetur ratio erat
elementa ipsiq mis
vicia methado &
concordia conscripta
primum in Belgis
publicis typis excla
derentur.

§. III. Laborant & Grotius & Pufendorffius pluralitate te
stimoniorum & allegationis aliorum scriptorum. Grotius,
quod putavit, talibus locis communibus probari ipsum jus
naturæ, Pufendorffius necessitate politica adactus, cum invidi
ejus ei objicerent, quod Græcos & Latinos Autores classici
non legerit. Uterque insuper excusandus, quod uterque
scripsit adhuc iis temporibus, ubi omnes eruditi immerfi
adhuc erant auctoritati veterum.

§. IV. Sed nocet iste scribendi modus discentibus magis,
quam ut proficiat. Distrahitur intellectus magis, quam ut
adjuvetur attestatis ejusmodi, præprimis rarissime id omnino
probantibus, cujus gratia adducuntur, propter infinitam vete
rum, etiam in moralibus disensionem. Præterea hodie pleri
que jam apti sunt & cupidi, magis id examinandi quid dica
tur, quam quis dicat. Et magis eam ob causam ad palatum
nostrorum sunt Hobbesii scripta & ipsius Pufendorffii de officio
hominis & civis, quam ista ornamenta locorum communium,
Præfens sæculum non regitur amplius gustu Bœcleriano, quia
videlicet non amplius videt oculis alienis.

§. V. Laboravimus vero hæcenus ipsimet adhuc illo præju
dicio, ut hominis naturam una cum Grotio & Pufendorffio,
et si non ita stulte, ut Scholastici fecerunt, quasi verimus ta
men in aliorum opinionibus, magis videlicet solliciti, quid
alii dixerint pertinere ad humanam naturam, quam quod ipsi
eam, quam singuli intra nos ipsos habemus, debita cura in
spexerimus.

§. VI. Hinc et si multa, jam à Grotio & Pufendorffio etiam
emendata, confirmaverimus, retentus tamen adhuc fuit &
per totum librum disseminatus fundamentalis iste & ad omnes
disciplinas pertinens error, de habitudine intellectus & volun
tatis ad se invicem, id est de imperio intellectus in volunta
tem, & inde necessario profluente opinione falsa, homines
æque esse ejusdem naturæ, uti alias species infimas corporum
natura.

Didicimus utique
atque varior in
moralibus allegatio
ribus, non vobis
omnia, varias, object
nil no. varias pro
cositationes posside
indipinge. Adhuc
in diffensio veterum
v. c. in doctrina de
suetudo homo, de viri
tutib, appetitib, p. q. cap. 2. §. VI.
P. II. Et hinc hinc
sione locor communi
um felicitate, evitant
lites cum viciis. Ne
net in & adiquitate
studis suis honor
ad separatam opam
omnino lapostit.
sunt: ut non cum
systemate moralis
in historia præcipue
Antia adhibetur.

Vera ita ratio morale studium præctandi in eo consistit, ut naturam
humanam nec in solis in vicijs notabilem, famam adeptor, scriptis
queramus, sed quope simul cavendum, ne notitia sui ipsius, nos ducit
via entusiasmum, singularitatem, l. aliam subtilitatem. Verum et
more sapientum philosophor, christianor, audiam, legam, quod alii doceant
l. scripsimus, deinde tamen hac eadem ad sensum nostrum pro
poveat examinemus, & quid e concordia doctrina alior, cum nostra
experientia per modum sumo veluti arithmetica prædit, teneam
sequeamus.

in an am damna in doctrina morali
uctor, Pao & Tubo, veluti oium
actionum humanarum

ca libera ac libidinis dominium... Ratio Instuti

naturalium. Hoc vero errore alibi jam rejecto, facile patet, quod aliter extruendum sit totum aedificium morale.

§. VII. Deinde ostendit equidem Pufendorffius, moralia aequae cadere sub demonstrationem ac physica aut mathematica, sed & ipse tamen in multis adhuc nimis opponit moralia naturalibus, & in definiendis entibus moralibus nimium impositioni tribuit, cum res ipsa ostendat, intimam esse moralium & naturalium connexionem, & imo moralia omnia demonstrari posse ex naturalibus.

§. VIII. Praeterea legis vox cum maxime ambigua sit, & varia in disciplina morali denotet, debemus utique ante omnia varios istos legis significatus probe discernere. Sed & hoc tum onisimus, cum & Grotius & Pufendorffius idem neglexerint.

§. IX. Iste vero neglectus alium errorem peperit, etiam Grotio & Pufendorffio nobiscum communem, quod putaverimus, legem divinam in genere acceptam & legem humanam esse species univocas ejusdem generis, cum tamen jam alibi ostenderimus, legem divinam, quatenus de jure Naturae & Gentium usurpatur, esse speciem legis laxius acceptae, soli vero legi positivae legis strictae & proprie dicitur competere definitionem.

§. X. Cum vero legis potissima virtus sit poena, error praecedens peperit alium, quod in doctrina de poenis poenae divinae a poenis humanis non fuerint satis secretae, sed poenae divinae communiter ita fuerint consideratae, quasi nullam haberent naturalem connexionem cum actibus vitiosis.

§. XI. Eadem ex causa etiam factum fuit, ut obligatio interna, quae est nobilissima obligationis species, non fuerit distincta ab obligatione externa, sed sola haec posterior fere per obligationem ventilata.

§. XII. Porro cum sine hac obligationis utriusque exacta differentia non possit accurate concipi differentia justae a decorae vel etiam ab honesto, quae differentia tamen ad primaria capita disciplinae moralis pertinet, & Doctores Scholastici fere unanimiter

... naturalium. Hoc vero errore alibi jam rejecto, facile patet, quod aliter extruendum sit totum aedificium morale. ... §. VII. Deinde ostendit equidem Pufendorffius, moralia aequae cadere sub demonstrationem ac physica aut mathematica, sed & ipse tamen in multis adhuc nimis opponit moralia naturalibus, & in definiendis entibus moralibus nimium impositioni tribuit, cum res ipsa ostendat, intimam esse moralium & naturalium connexionem, & imo moralia omnia demonstrari posse ex naturalibus. ... §. VIII. Praeterea legis vox cum maxime ambigua sit, & varia in disciplina morali denotet, debemus utique ante omnia varios istos legis significatus probe discernere. Sed & hoc tum onisimus, cum & Grotius & Pufendorffius idem neglexerint. ... §. IX. Iste vero neglectus alium errorem peperit, etiam Grotio & Pufendorffio nobiscum communem, quod putaverimus, legem divinam in genere acceptam & legem humanam esse species univocas ejusdem generis, cum tamen jam alibi ostenderimus, legem divinam, quatenus de jure Naturae & Gentium usurpatur, esse speciem legis laxius acceptae, soli vero legi positivae legis strictae & proprie dicitur competere definitionem. ... §. X. Cum vero legis potissima virtus sit poena, error praecedens peperit alium, quod in doctrina de poenis poenae divinae a poenis humanis non fuerint satis secretae, sed poenae divinae communiter ita fuerint consideratae, quasi nullam haberent naturalem connexionem cum actibus vitiosis. ... §. XI. Eadem ex causa etiam factum fuit, ut obligatio interna, quae est nobilissima obligationis species, non fuerit distincta ab obligatione externa, sed sola haec posterior fere per obligationem ventilata. ... §. XII. Porro cum sine hac obligationis utriusque exacta differentia non possit accurate concipi differentia justae a decorae vel etiam ab honesto, quae differentia tamen ad primaria capita disciplinae moralis pertinet, & Doctores Scholastici fere unanimiter

Sil. cum homines observaverint quosdam actiones in foro pariter, plures a... impones esse h. incidere in errorem Anicor, quae quae... quae in tanta voluntate parum feliciter dixerent... de fundamentis & rationibus, quare actiones suas forem... dicit, sint committenda, l. omittenda, d. nb. solidae... vult ad modos internos quosdam naturam dignitatem... a illa vocabula obscura confugerunt. Inde auctor... de officiis clari... ponere aggressus est. cap. 6. infr. §. 24. seq. 24. & seq.

miter justum & honestum confuderint, de decore vero plane non cogitaverint; idem error & à nobis fuit commissus, præprimis cum & Pufendorffius justum & honestum, seu jus naturæ & doctrinam Ethicam miscuerit, & ubi de pudore & decore tractat, insufficientia principia Lamberti Velthuyffii sit secutus, vel certe non multum solidiora attulerit.

§. XIII. Notavimus equidem in Institutionibus jurisprudentiæ divinx insufficientiam communis distinctionis legis divinx in moralem, ceremonialem & forensem, non tamen evitavimus omnes errores ex confusa explicatione illig propullulantes. Cum Doctores scholastici ad interesse Cleri papalis stabiendum multa retulerint ad leges morales, quæ tantum populum judaicum per modum legum obligarunt, etsi intuitu aliarum gentium nonnulla ex illis ad regulas honesti vel decori referri potuerint.

ad §. 10

*Scholastici diviserant
divinas in morales, ceremoniales & forenses. Sed deinde
esperunt quousque
referre deberent &
quod quibus prohibitis
aut auctor noster
sustinet hanc divi-
sionem. Et divinas
in morales, l. posi-
tive, positionales sunt
universales &c.
de pond. homicidii
de gradibus prohibitis
particularibus, quæ
petant a. solam
Judeorum, unde formam
es. a. Calceam, unde
ceremoniales.
de deinde auctor
subditur, capit an
sententia de divinis
arbitrariis & positivis
co, cum ut, l.
de quibus constat
verit ad dicitur
religiosi in, at ut
capitulum. Itaque ultimum
id affirmat, Et sunt l. divina l. humana. Divina s. l. uni-
versales sp: regulae Justitiae, honesti & decori, l. particulares & posi-
tive dispositæ de Judæorum religione & stata
divinae s. c. de non comedendo fructu arboris, de perficiendis in
theologos, juris cultibus, sufficit ea, de quibus in Jus Jovis qua,
dicitur, nauta & divina.*

§. XIV. Cum igitur rationes illius prætensæ moralitatis & universalis obligationis, quæ communiter dari solent, non stringant, ac novioribus potissimum temporibus in controversiis matrimonialibus earum insufficientia apparuerit evidenter; esse quibus defensores antiquarum opinionum scholasticarum ad eas sustinendas novam legis divinx speciem inter Jus naturæ & legem particularem Mosaicam mediam, quam commodissime vocavimus jus divinum positivum universale; Sed nemo tamen deprehensus est, qui hæctenus legis divinx naturam & essentiam exposuerit.

§. XV. Quare amore veritatis & soliditatis tentavimus, annon certa criteria hujus legis universalis dari, & ad singula ejus capita applicari possint, id quod partim libro primo, partim libro tertio institutionum nostrarum factum est. Neque mota hæctenus à quoquam contra fuisse meminimus, quæ doctrinam nostram hac parte destruerent, aut saltem vacillare tacerent. Quin potius multos vitulo nostro arasse, etiam nobis haud nominatis, deprehendimus.

§. XVI. Interim cum genuina magis meditatio legis divinx universales sp: regulae Justitiae, honesti & decori, l. particulares & positive dispositæ de Judæorum religione & stata divinae s. c. de non comedendo fructu arboris, de perficiendis in theologos, juris cultibus, sufficit ea, de quibus in Jus Jovis qua, dicitur, nauta & divina.

na in genere, etiam ad figmentum legis hujus universalis cognoscendum nos ita manu duxerit, ut, qui primi fuimus, qui idem stabilivimus, etiam primi fuerimus, qui jam alibi eam legem iterum destruxerimus; hæc quoque ratio postulavit emendationem institutionum nostrarum, quia ibi plurimæ assertiones isti falso fundamento fuere superstructæ.

§. XVII. Debuissent etiam scriptores juris naturalis (utpote quod cordibus omnium hominum inscriptum est) abstrahere à revelatione & scriptura sacra, cum natura & revelatio tanquam diversa principia non sint confundenda, sed paucissimi quidem id observarunt; Quin potius communiter scriptores juris naturalis magno cumulo immiscere solent loca scripturæ, quamvis plerique diversas habuerint intentiones. Scholastici doctores ut sub prætextu zeli divini conscientias hominum magis sub suarum tyrannide tenerent, ac cum rationibus eas ligare non possent, autoritatibus falsarum sacræ scripturæ interpretationum eas tererent: Grotius, ut subinde erroneas illas explicationes pro ea quâ pollebat, insigni eruditione convelleret; Pufendorffius, ut ostenderet, se nihil docere, quod sacris literis sit adversum.

§. XVIII. Nobis præterquam quod & eandem habuerimus cum Pufendorffio intentionem, vel ideo non fuit abstinendum plane à scriptura sacra, partim quia primarium characterem legis positivæ universalis posueram in sacris literis, partim etiam quia sibi accuratiore inspectione sacrarum literarum non poterat ex merito examinari pertinacioris adversarii Pufendorffianæ hypothesis de fundamentali propositione juris naturæ quærenda in convenientia & disconvenientia cum statu integritatis.

§. XIX. Nunc vero cum eodem fato cum Pufendorffio satis experti fuerimus, provocatione ad sacram scripturam magis irritari crabrones, quam si eâ abstinetur, & præterea lex illa positiva univetsalis à nobismet ipsis jam iterum fuerit destructa, ac denique hypothesis ista de fundamento juris naturæ in statu integritatis quærendo jam sit fere sepulta; ratio juris naturalis modo dicta suadet, ut & à sacris literis & à statu integritatis plane

*Altrum S. S. dicitur im
miseranda sua bractea
tioni juris nat. contra
vesti capis inter. Suff
valent. Altrum
in sua suppletur
seckendobis. Super
dorsu doctrina vtrius
placet lumen fide
revelationis se
paratam eam que
perit. Inno tuum sus
naa in gentiles in
struere debet, non po
te demonstratorem
ta aduip longi. Al
atram id ubiq. on
perem dare ubiq.
peritorem fuit N.
ut sedendae, se nly
quid docere, quam
scriptura continet. Ut
confis. in se. Altr
e cum aspectu. Nov
plurimam speciem mear
in Adianam voca
tant. intrinsecus
nabantur. Cum vno
Grotius quid plane
libellus mearum an ag
reolus ead. malar. ed
capit. p. 1. a. C. 1.
de Grotius. nec se
Pufendorffio provocavit
Theod. p. 1. p. 1. et p. 1.
ta edegho avos. In
Pufendorffio, licet in
ut vno. lumen. sola
mentem. actor. a. 1.
ca. 1. p. 1. p. 1. p. 1.
ca. 1. p. 1. p. 1. p. 1.
penit. a. 1. p. 1. p. 1.
quærentia. aduip.
in p. 1. p. 1. p. 1.
ne abve. dicere. 1. p. 1.*

*Altra dicit, quid ergo codicilli erit si codicis cæcus scriptura. S. S. quæ
sa facit, l. credentia à brevidel rationis, quomodo. Ead. casu non
qualitate, concordantia propiciendum erit. P. 1. p. 1. p. 1. p. 1. p. 1.
luminis, conditionem, ut se. ratio dicit a. p. 1. p. 1. p. 1. p. 1. p. 1.
hæcque eandem supplet. Altrique cum vno. lumen. sola
esse ultrius, luminis, harmoniam. les. p. 1. p. 1. p. 1. p. 1. p. 1.
ab infante bona indolis deambant. p. 1. p. 1. p. 1. p. 1. p. 1.
cristiane inquit, propter in cogitaba sua emendat. p. 1. p. 1. p. 1.
aitis parentis, itaq. et res costabit Deum. 1. p. 1. p. 1. p. 1. p. 1.*

ne abstrahamus, præprimis, quia insuper status integer non solum est plane amissus, sed & non potest in hac vita rursus acquiri. Ut taceam, scripturæ sacræ scopum esse vitam felicem futuri sæculi; doctrinam autem moralem & totam jurisprudentiam intendere saltem veram felicitatem vitæ præsentis.

§. XX. Quemadmodum autem ex hæctenus dictis patet, cur ab allegatione Autorum, à sacris literis, à statu integritatis, in his meditationibus plane sumus abstenturi, neque amplius ullam legis divinæ positivæ universalis mentionem injecturi; ita operam dabimus in sequentibus, ut & reliquos defectus hæctenus notatos queamus emendare.

§. XXI. Et quoniam deprehendimus, quod hypothesès à nobis alibi demonstratæ de natura spiritus, de forma essentiali hominis, de hominibus inter se specie differentibus, de spiritibus oppositis & secum pugnantibus in homine, multis displicuerint, non tam, quod rem ipsam ibi demonstratam negare ausi fuerint, quam quod termini technici in istis assertionibus adhibiti illis horrorem incusserint, utpote qui ipsis statim in memoriam recarunt, quod contrarium doceatur in scholis & Academiis, qualia vulgo solent haberi pro articulis fidei; tentabo an & huic scandalo obviam iri possit,

§. XXII. Fiet autem id aliquo modo, si quantum fieri potest, abstrahatur ab omnibus terminis Logicis & Metaphysicis, & res ipsa verbis maxime perspicuis proponatur, & talibus, qui communiter intelligi possint à quovis, qui saltem vel sonum vel brevem eorum descriptionem audierit; tum, si nihil asseratur aut negetur, nisi quod tale esse percipi possit sensu communi, è quovis homine præjudicii non plane immerito.

§. XXIII. Ita nobis perinde erit, si tibi non placeat, quod forma essentialis hominis consistat in voluntate, quod homo ab homine specie differat, quod regatur spiritibus oppositis &c. modo palpabiliter sentias, verum esse, principium dirigens actiones humanas esse non intellectum, sed voluntatem, hominum vero singula individua à natura voluntatibus diversis &

Cum autor præcedens
vult, ipsius, multa
ris, esse, hæc, hæc
minimè gaudere in
duplice statu, hæc
& natura, restat
& irregnationis
loquebatur in eorum
sententiam, qui tunc
partes in homine
bratiam, spiritum
animam, ut com
i. c. q. Ne a hæc
noctes, fingit in
deretur, adduce
hæc vana scriptura
pauca Pauli loca
ubi hæc distinctio
inter spiritum
& animam cont
nè innotetur.
Hæc cum doct
nomen de duplici
istis hominis statu
sè. undicarent. On
Theologi & auctores
veluti hæc deas gestu
rent. vult autor
vult intra seam
phæreni & animam
vult in vult
spectari tunc in statu
vult passionum eorum
vult & deprez
ad quem præcip
eandem non sapi
est dicta hypothesi periculosa & examini
Insus enim hæctenus autor prædicamentalis ita se habet, ut
animalis ejet genus, homo species, Pety & Pauli individua
non potuit non autor vultari. Logicos & metaphysicos
vult. Pety & Paulum ejet ac eorum & selem
specie & essentia differri. In circo merito nunc sub
vult locutiones magis naturales & perspicuas, quæ
non hæctenus disciplinæ spectant, vult.

oppositis esse prädita imò unum hominem impelli primario à voluntate modo ad hoc concupiscendum modo ad aliud, quod priori voluntati erat oppositum &c.

§. XXIV. Considerabimus porro naturam hominis moralem pariter secundum sensum communem humani generis, & simul ostendemus intimam ejus connexionem cum communi aliorum corporum natura, quæ alias quamvis satis incommo- dè natura hominis physica dici solet, sic vero evitabimus natu- rum communem secundum quem moralia rebus physicis ali- as nimis opponi solent, & simul ostendemus, naturam homi- nis moralem æque demonstrationibus subjacere ac intel- lectualem & corpoream.

Sic pro connexione aliorum corporum cum ho- mine & demonstratione hujus vocabulum officium unum moralium ostendit. writamen- ta am. Divisionis & a- ventia licet quing- non tam prehenduntur, homi- ni aq. naturalia & sensu interno pap. adone satis consequuntur unde non amplius quædam geminam hominis naturam physicam & scilicet moralem supponit. d. ap. d. de- nabitur. vade est pal- gabilitate. nunc ma- gis subtili ratione. per tamen naturaliter vocatur.

§. XXV. Denique ostendemus facilem ac perpiciuam differ- entiam triplicis moralitatis, honesti, decori & justii, quatenus ea ex communi hominis natura morali suâ sponte fluit. Quæ differentia ubique in definiendis controversiis alias maxime difficilibus multas suppeditabit utilitates.

§. XXVI. Quodsi quibusdam & hæc emendatio non placuerit, quod alicubi adhuc recedam à communibus sententiis, quæ etiam virorum celeberrimorum assensum nactæ sunt; illos rogo, ut ex altera parte considerent, quod ubique mihi pro- posuerim sequi sensum communem, atque non stabilire inten- derim sententias quæ multis subtilibus abstractionibus opus habent, sed quarum veritatem quilibet, si modo paululum attentior esse velit, intrâ se sentit, quodque ubique quæverim conclusiones connectere cum suis principiis, adeoque etiam non potuerim principia magnifacere, quæ cum conclusionibus apertæ & concessæ veritatis non commodè connecti possunt.

videntur quidem jam veteres. Cicero, Te- necius, Cæcilius, meum esse officium, quæ læta & quæ- runt. inculant, non- plura dari viro- rum & honestiorum servanda, siquidem ad hos titulos & nona- quodlibet velit. Et in 11. de finibus ubi dicitur. Vnde ea præcepta & h- ea præ intentione. Vnde in aqua ca- ade et noster, in- un capitem just- honesti ac decori, regulas satis crevit- edum dantes ea- inde. dependet in- tum. dicitur in- consilii & legis. per- cordati & ita perit.

§. XXVII. Ut autem libertatem relinquo cuilibet, cui hæc mea non placuerint, manendi in viâ trita & communi, ita eandem libertatem & mihi stipulor, saltem in eo deteriore condi- tionem mei faciens, quod promptissimus sim mutare doctrinam meam meliora edoctus, ego vero non ægre laturus sim, si dissentientes etiam pertinacissimè suas doctrinas defendere sint parati.

ad §. 26.

B

§. XXIX.

Cum sua natura debeat explicari natura humana quæ genus actionum moralium, causa est, sans ut jam s. morietem supra hæc natura quæ est in homine debet quæ sensu interno in eodem non in moribus aliorum. his se scriptis quon atq. voluit.

§. XXIIIX. Ergo non repugno, si quis me meliora docere velit, non autem promitto, quod sententiam mutaturus sim, si quis sibi persuadeat, quod me meliora docuerit. Non sufficit, si sibi medicus persuadeat, quod ægrotantibus sanitatem restituerit, si hi id non sentiant ipsi. Ergo qui me meliora docere volent, ante omnia examinabunt, an ipsimet in eo statu sint, ut ad docentium, aut discentium classem referri mereantur; an affectibus sint vacui & præjudicii; an regulas bonæ disputationis observent, & nullis fallaciis in arguendo utantur; an non fallacibus deductionibus utantur, quæ absurdi fortè quid contineant, si cum sua hypothese debeant connecti, non, si cum meâ; an contradictio, si quam fortè ostendere velint, sit vera, an apparens, &c.

§. XXIX. Præprimis autem considerabunt, quod ad evitandas omnes novæ litis occasiones in re nulla revelatione necessario opus habente, sed à sensu quotidiano cujusvis dependente sola ratione utar, atque adeo sacris literis non contradicam, sed ab iis saltem abstraham. Considerabunt, me agere de felicitate quamvis vera, temporali tamen & hujus sæculi; adeoque me non contradicere Theologis de futuri sæculi beatitudine æternâ, hominum ab hominibus in hac vita planè diversorum, & ita à felicitate hujus vitæ planè diversa agentibus, etsi fortè quædam hic posita fuerint, quæ videantur aliter doceri in systematibus Theologicis. Rectè docet Physicus, virginem non parere, & hominem absque femine virili non concipi: neque contradicit scripturæ sacræ aut Theologo, qui ex scriptura sacra docet, Salvatorem mundi à virgine conceptum sine virili femine & salvâ virginitate editum esse. Similiter Ictus aut Philosophus rectè docebit, hoc vel illud ab hominibus inter se salvis regulis justis & decori fieri non posse, quod tamen non repugnat regulis sanctitatis & justitiæ divinæ, utpote quæ mensuram regularum humanarum excedit.

§. XXX. Denique rogo, velint omnes, quibus meâ tanquam noviora fortè displicent, antequam mihi irascantur, serio ex-
pende-

pendere illud Senecæ de vita beata c. 1. & 2. *Nihil magis præstandum est, quam, ne pecorum ritu sequamur antecedentium gregem, pergentes non qua eundem est, sed qua itur. Atqui nulla res nos majoribus malis implicat, quam, quod ad rumorem componimur, optima rati ea, qua magno assensu recepta sunt, quorumque exempla nobis multa sunt; nec ad rationem, sed ad similitudinem vivimus. Inde ista tanta concervatio aliorum supra alios ruentium. Quod in strage hominum magna evenit, cum ipse se populus premat, nemo ita cadit, ut non alium in se attrahat. Primi exitio sequentibus sunt; hoc in omni vita accidere videas licet. Nemo sibi tantum errat, sed aliis erroris causa & auctor est. Nocet enim applicari antecedentibus, & dum unusquisque mavult credere, quam judicare, nunquam de vitæ judicatur, semper creditur, versatque nos & precipitæ traditæ per manus error, alienisque perimus exemplis, &c. Cum de vita beata agitur, non est, quod mihi illud discessionum more respondeas: Hæc pars major esse videtur. Idco enim peior est. Non tam bene cum rebus humanis agitur, ut meliora pluribus placeant. Argumentum pessimi turba est. Queramus quid optimè factum sit, non quid usitatissimum, & quid nos in possessione felicitatis æterna constituat, non quid vulgo veritatis pessimo interpreti probatum sit. Vulgum autem tam cblamydatos, quam coronam voco, &c.*

§. XXXI. Quod si fortè Philosophus ethnicus non sit ad partem, en aliud simile lactæ eloquentiæ patris libro II. divin. insit. c. 7. *Opertet in eâ re maxime, in qua vita ratio versatur, sibi quemque considerare, suæque judicium ac propriis sensibus niti ad investigandam & perpendendam veritatem; quam credentem alienis erroribus decipi, tanquam ipsum rationis expertem. Dedit omnibus Deus pro virili porzione sapientiam, ut & inaudita investigare possent, & audita perpendere. Nec quia nos illi temporibus antecesserunt, sapientia quoque antecesserunt, qua si omnibus aequaliter datur, occupari ab antecedentibus non potest. Illibabilis est, tanquam lux & claritas solis, quia ut sol oculorum, sic sapientia lumen est cordis humani. Quare cum sapere, id est veritatem querere omnibus sit innatum, sapientiam sibi adimus, qui sine ullo judicio inventa majorum probant, & ab aliis pe-*

culdum more ducuntur. Sed hoc eos fallit, quod majorum nomine posito non putant fieri posse, ut aut ipsi plus sapiant, quia minores vocantur, aut illi desipient, quia majores nominantur. Quid ergo impedit, quin ab ipsis sumamus exemplum, ut, quomodo illi, qui falsa invenerant, posteris tradiderunt, sic nos, qui verum invenimus, posteris meliora trademus.

LIBER I.

CAPUT I.

DE NATURA HOMINIS

MORALI.

SUMMARIA.

Mundus constat ex invisibilibus potentiis & corporibus visibilibus. 1. Omne corpus habet potentias invisibiles. 2. Materia dicitur res visibilis, natura res invisibilis in corpore. 3. Varia genera corporum naturalium. 4. Hominis convenientia cum aliis corporibus, quoad corpus. 5. Differentia, quoad mentem. 6. Huiusmodi dua potentia, intellectus & voluntas. 7. Sensibilia in corporibus sunt signa potentiarum. 8. Idem dicendum de homine. 9. Potissima differentia corporis humani a corporibus bestiarum. 10. Cur tamen hoc non obstante differentia hominis a bestiis quaratur in animo. 11. Potentia invisibiles ubi censentur esse, & unde desinantur. 12. Cura in inquirenda earum sede adhibenda. 13. Quia non semper sunt, ubi operantur. 14. Homo habet sensum ubi sunt potentia anima sua. 15. Intellectus & Voluntatis sedes ac differentia. 16. Earum descriptiones. 17. Alius intellectus: Sensus & Intellectus purus. 18. Sensus communis. 19. Ejus differentia a sensu externo. 20. 21. 22. Sensus externus communis instrumentum & intellectus & voluntas. 23. Imaginatio

ginatio. Memoria, Phantasia. 24. Cogitatio de futuris est opus
 Phantasia. 25. Cogitationes singularium sive de corporibus ut to-
 tius. 26. Et universalium sive de potentiis. 27. Scilicet a materia
 vel abstractis vel separatis. 28. Unde Mathematicis, Astronomia,
 Physica, Logica, Moralis, Metaphysica. 29. Omnem cogitatio-
 nem fieri quarendo, affirmando, negando. 30. Quaestiones An?
 Et quid? 31. Ratiocinatio, Methodus. 32. Memoria, Judicium.
 33. Voluntas est conatus cordis. 34. conjunctus cum cogitatione.
 35. non tamen est ipsa cogitatio. 36. Voluntatis Et intellectus mu-
 tua relatio. 37. Potentiarum humanarum motus duplices. 38. Om-
 nes potentia humana, etiam voluntas, moventur a potentiis extra
 hominem. 39. Voluntas potest cogi. 40. Potentia corporis humani
 omnes movent intellectum: intellectus eas non movet. 41. Nec lo-
 comotivam. 42. Voluntas quatenus moveat locomotivam. 43. Ipsa
 tamen locomotiva est potentia separata a voluntate. 44. Intell-
 ectus potentia peculiare a voluntate non dependentes. 45. At in
 judicio de bono Et malo ad nos ipsos intellectus a voluntate depen-
 det. 46. Causa erroris, quod intellectus in materia boni vel mali
 voluntatem dirigat. 47. Intellectus Et voluntatis actiones Et pas-
 siones. 48. 49. 50. Omnis actio intellectus est immanens. 51. Et om-
 nia actio voluntatis transiens. 52. Electio non est actio voluntatis.
 53. Voluntas est primum agens anima humana. 54. Actiones vo-
 luntaria Et non voluntaria. 55. Voluntas non est actio voluntaria
 sed necessaria. 56. Natura hominis moralis. 57. Non recte oppo-
 nitur natura physica. 58. Natura physica est vox inepta. 59. Mo-
 ralia sunt conclusiones naturalium. 60. Natura hominis rationalis
 quo respectu opponatur morali. 61. Voluntas quatenus rationalis
 dici possit. 62. Actiones morales vel rationales vel irracionales.
 63. Libertas Et servitus intellectus. 64. 65. Et voluntatis. 66. 67.
 Spontaneum Et liberum differunt. 68. Actio spontanea dicitur in
 specie humana. 69. Actio spontanea imputatur homini 70. Cur
 ad actionem spontaneam requiratur intellectus? 71. Actiones,
 qua homini non imputantur. 72. Tractatio ulterior de im-
 putatione differtur. 73. Potentiarum universi mutua unio Et
 pugna. 74. Privilegium potentia prima praereliquis omnibus. 75.

Quod potentias corporis conservat, bonum; quod eas destruit, malum dicitur. 76. Potentia unius corporis se invicem adjuvant. Sympathia. Antipathia. 77. Vita. Mors. 78. 79. Corpus mortale, potentie immortales. 80. Omnes potentie corporum conspirant ad vitam earum conservandam. 81. Etiam potentia bestiarum 82. Voluntas humana multa appetit vitam pedesentim destruentia, 83. conservantia tamen potentiam voluntatis. 84. Ita bonum voluntatis repugnat sepe bono hominis. 85. Bonum totius preferendum bono partis. 86. Bonum verum & apparens. 87. Voluntas igitur & semper bonum & sepe malum appetit. 88. Cupiditas, desiderium, amor, spes; Fuga, horror,odium, metus. Affectus, passiones anime. 89. Ratio recta, corrupta. 90. Discrimen inter rationem rectam & corruptam in applicatione, est difficile. 91. Accuratus iudicamus de actionibus aliorum, quam de propriis. 92. Sepe tamen & iudicium de aliorum actionibus est corruptum. 93. Revertitudo intellectus valde restricta. Cur disciplina morali non opus habeant bestia? 94. Cur homo opus habeat? 95. Duplex error fundamentalis doctrinae communis. 96. Unus, quod intellectus debet normam prescribere voluntati. 97-98. Alter, quod voluntas habeat libertatem eligendi bonum verum. 99. In aliis corporibus singulis unius generis est una eademque potentia. 100. Etiam in bestiis. 101. At homo habet voluntates oppositas & pugnantes. 102. Nullus homo cum voluntate alterius in omnibus conspirat. 103. Nemo etiam in omnibus voluntati alterius repugnat. 104. Singuli homines etiam habent voluntates oppositas & pugnantes. 105. Probat utraque assertio ex signis corpori impressis. 106. 107. Signa haec vel sunt valde dubia ut chiroantica & physiognomica, vel sunt certa & faciei impressa. 108. Omnes hominum facies sibi sunt dissimiles. 109. Multa facies sensibiliter exprimunt passionem hominis dominantem. 110. Signa passionum vitiosarum. 111. & bonarum. 112. Illa non fallunt, haec sunt fallacia. 113. Quorundam signorum congenitam habemus notitiam, quorundam significationem attenta observatione & ratiocinatione discimus. 114. Ut se passiones dominantes mixtae sint. 115. Signa variantium affectuum in

in uno homine. 116. Homo ab homine vel specie vel certe voluntate differt. 117. Origo erroris communis, ac si voluntas habeat internam libertatem & electionem. 118. Scilicet, quod doceatur, ac si singuli homines habeant unam voluntatem. 119. Voluntates hominum infinite variantes redigenda ad summa genera. 120. Omnes homines volunt vivere diutissime. 121. & felicissime. 122. 123. i. e. jucundè & absque dolore. 124. Sensus tamen doloris & jucunditatis non est idem. 125. Omnes sentiunt dolorem ex fame, siti, prurigine, paupertate, ignominia & servitute, si extrema hæc sint omnia. 126. Alii vero toti adhærent voluptati. 127. alii avaritia. 128. alii ambitioni. 129. Tres hæc passiones dominantur toti humano generi & singula dominantur in singulis. 130. In quibusdam una, in quibusdam dua, in quibusdam omnes tres. 131. Tres illa passiones non oriuntur ab uno communi principio, neque intellectus. 132. neque voluntatis. 133. 134. Quia sunt voluntates pugnantes. 135. Quod probatur tum ex natura voluptatis. 136. avaritiæ. 137. ambitionis. 138. Tum ex actionibus hominum ab his affectibus dependentium. 139. Tum ex sensu cujusque interno. 140. Dubium de spe & metu &c. oppositis affectibus, & tamen ad unam voluntatem pertinentibus. 141. Resolvitur, esse eas affectuum saltem affectiones, neque eas pugnare inter se. 142. Sed esse saltem oppositas intuitu definitionum, non actionum. 143. Quæ communiter tribuuntur electioni voluntatis, referenda sunt ad gloriam voluntatis potentioris. 144.

§. I.

Orum universum, quod communiter mundus vocatur, constat ex rebus, partim visibilibus, partim invisibilibus, ut aere, luce, æthere &c. Visibilia dicuntur corpora, invisibilia dicemus potentias, facultates, virtutes &c.

§. II.

Ut vero & aeris & lucis & ætheris exempla ostendunt, dantur

VIR.

ad s. i. usq. ad s.
 Sic. antequam auctor
 distinge & speciatione de h.
 mine & naturam agere. in
 capit. prior promittit obreco.
 gnis generalem meditationem
 unde copulatio cum aliquo ob
 servationibus. Nam hæc
 uatata dicitur in Platone
 & accitens ipsi non placet in
 de s. Philosophiam. Mosai
 cam & veridicam. Sto
 corum in jure civili omnia
 dividit in visibilia & invi
 sibile. I. ut Stoici in cor
 porales & incorporales.

virtutes corpore visibili destitutas, ita experientia & sensus communis ostendit, nullum corpus visibile dari, quod non præditum sit potentia invisibili, imo potius multis & variis virtutibus cum re visibili unitis, inque eam ut & in alia corpora influentibus.

§. III.

Quod in corporibus visibile est aut tangi potest, materiam vocamus: invisibilia autem & quæ tangi non possunt, vocamus naturam.

§. IV.

Secundum diversum naturæ in corpora influxum corpora alia cœlestia sunt, alia terrestria, alia solida, alia fluida, alia illuminantia, alia transparentia, alia opaca &c.

§. V.

Homo uti ad classem corporum pertinet, non ad classem potentiarum aut virtutum invisibilium, ita multas habet facultates, cum aliis corporibus terrenis, opacis ac solido fluidis (ut pote sub quibus & ipse continetur,) præprimis autem cum multis animantibus communes, e.g. vitam, locomotivam, potentiam generandi, concoctionem &c. quæ una cum materia visibili communiter ad corpus humanum referri solent.

§. VI.

Istæ autem potentie, per quas homo differt à reliquis corporibus, quæ nobis cognita sunt, & maximè à bestiis, dicuntur animâ humana. Habes ita duas partes communes hominis corpus & animam seu mentem.

§. VII.

Cum autem homo ab aliis corporibus omnibus differat potentia intelligendi & volendi, inde anima humana dicitur communiter constare duabus facultatibus, intellectu & voluntate.

§. VIII.

scilicet omne corpus requirit vim internam, corpus enim est continentem, id est virtutibus cum re visibili unitis, inque eam ut & in alia corpora influentibus.

Hanc thesion quod homo sit corpus solius spirituum. ut loquitur Blencardus in Anatom. reformato. 2. quod sit systema visus. ut ostendit per tubos solis, oculis, fistulis, meatis, tubulis, canaliculis & partibus, fluidis sanguine liquoribus nervosis latissimis deducit Pontederus in tract. de organo visus. nam ea bona dispositio partium, utrarum partium, quæ sunt hominis habitus. Ut ibi. causa natiuitatis, diuersitas, seu nimis inopiantia, characteris liquorum impeditus, ibi morbus. Blencard. d. p. 2.

Scilicet differentia hominis quærenda est in ea potentia, quæ est causa actionum humanarum & scilicet quam si homo operatur more humano dicitur volentia. Atque hæc est voluntas iuncta intellectui.

§. VIII.

Porro quemadmodum vel ipsæ potentiz corpora singulorum generum produçunt, & particulas materiæ secundum certum situm uniunt, iisque adeo singulis peculiarem figuram formant; vel certe ipsæ diversæ corporum figuræ & aliæ qualitates in sensus incurrentes signa & indicia sunt potentiarum & virtutum, quibus corporum singula genera à se invicem differunt, ita & cum corpore humano comparatum est.

Latitas invisibilis est principium ipsi corpore, figura externa & actionum totius hominis. Unde latitas in hominibus varietas in externa figura & facie præcipue quæ alia ratione, spiritibus inordinatis alia temperantibus inordinatis formatur. Unde non placet quod habet aliter Philosophia in recentiorum Theologia moralis.

§. IX.

Vel enim & ipsa anima humana diversam corporis humani à reliquis corporibus figuram in corpore matris format, vel certe ista differentia figuræ corporis humani ac partium ejus, quæ internarum qua externarum diversam indolem & naturam animæ humanæ à potentiis reliquorum corporum designat,

§. X.

Pertinet hæc, quod cerebrum in homine pro mole corporis longe majus reperiatur, quam in alio quovis animalium genere; quod sanguinis spirituumque animalium inde manantium major sit copia, defæctio item major per erectum corporis situm; vigor item motusque major propter adscensum patentiore in cerebrum per tubulos carotidum integros; quod homo proprium sibi plexum nervorum habeat, quod pericardium cum diaphragmate in corpore humano connexio sit, & huic affinis communicatio inter diaphragmatis nervum & plexum nervorum homini proprium; quod propensiones ad venerem non limitatæ sunt in homine ad quasdam anni tempestates, sed quodammodo perpetuæ; quod vultu præditus sit homo variorum affectuum indice, & à facie bestiarum multum diverso; quod manus habeat ad infinita faciendâ aptas, quæ bestiz facere nequeunt; quod fabrica conjunctionis manus cum brachio, item structura pedum plane singularis sit, quod adeo homo erectus mcedat, quod loqui, ridere, flere, suspiria ducere, &

Observat Blancardus d. l. creatorem machinam vestra scilicet ita formasse, ut partes ita locaret ut ipsi calore usque sint unde v. c. capiti proprio locatum est in homine quem in aliis animalibus est. Itaque si homo bona intentione considerat velle, potest utique si manus non levis esset manuum ad venerem ad potentiam, ad admirandam sapientiam divinam, ad studium humilitatis, ad sicuti levis capes probat eorum & via in attenditur. Itaque paucissimi sunt, qui in matris notitia ad meliorem frugem deducantur.

C

oculo-

oculorum multiplici motu multiplices affectus & incitare & indicare possit &c.

§. XI.

Unde videmus, quod Medici dicuntur de phlegmate, bile pro vesicis, quidem sine morali disciplina studioso, quod ipsi opus sit pro soliditate cognitione ipsam animam, & mentem curati expendere.

Quamvis autem homo a reliquis corporibus non solum animo, sed & ipsa figura corporis & membrorum differat, quia tamen illa diversarum figurarum indicia sunt potentiarum diversarum; non incommode differentia hominis a reliquis corporibus potissimum in ipso animo, hoc est, in potentiis illis peculiaribus, quarum indicia sunt res illa peculiare in corpore humano, quae sensibus percipiuntur, primario quaeritur.

§. XII.

Sed potentia quidem omnes ideo quia invisibiles sunt, nec ipsae adeo sensibus immediate percipi possunt, non solum dicuntur praesentes esse, ubi signa earum in corporibus apparent, sed & nonnisi per operationes, quae signa rebus, in quas operantur, imprimunt, concipi aut definiiri possunt v. g. potentia videndi in oculo &c. Eadem ergo erit ratio potentiarum illarum peculiarium, hominem a reliquis corporibus omnibus distinguendum.

§. XIII.

ad §. 12. 14. Potest homo utiq; sentire ubi anima operantibus quas peragat, debet in probe se sentire, ubi actiones animae sentiantur & unde a sede sua procedant. In voluptatis operantibus quibus in sensibus, membris genitalibus propter attentionem voluntatis, ut & reliqui effectus doctae ratione & revelatione sedem suam primario in corde habent licet operationes quoque per corpus se diffundant.

Ceterum cum in operationibus & actionibus corporum potentia operantes saepe aliis corporibus eorumque potentia intermediis agant, ideoque non semper ex signis externis tutè judicari possit de praesentia potentia primo moventis, sed haec esse possit in alio loco occulta vel occultata, igitur diligenti inspectione opus erit, ne in definitione potentiarum decipiamur,

§. XIV.

Ita oculi hominum multa indicia dant & de intellectu humano & de huius variante apud varios agilitate; quin & de ipsis voluntatis humanae cupiditatibus; accurate tamen loquendo neque intellectus, neque voluntas in oculo subsistunt.

§. XV.

§. XV.

Sed prarditus tamen est homo intrinseca facultate inquirendi in sedes potentiarum propriarum, easque peculiariter sentiendi, ubi sunt, i. e. ubi operentur.

*Non in hac inorta face
tas nemiun eateu dda
est. ut ac quis eius ope ut
esse mltitudi cerebri p
fuit sube in sua intelle
re dicitur. ut Caltesiu feci
o. sufficit sine nos cogita
re ut cerebri.*

§. XVI.

Hujus ope scit, facultatem intelligendi non in oculo esse, sed in cerebro, & facultatem volendi nec in oculo esse nec in cerebro, sed in corde. Operatio autem illa intellectus, quam in cerebro sentit, est cogitatio; voluntatis, quam in corde sentit, est concupiscentia vel amor.

§. XVII.

Igitur intellectus est facultas animæ humanæ cogitandi in cerebro, & voluntas facultas ejusdem animæ concupiscendi in corde.

ineptum ut voluntati sedem

De sede intellectus fere nemo dubitavit, sed de voluntate aliis sensibus Carthesio carnis in cerebro sicut modo de Muscuo

§. XVIII.

Actus vero intellectus sunt cogitationes, quæ vel de corporibus cogitant, vel de potentiis. Illæ sensiones dicuntur hæc intellectus strictè dictus aut purus.

*Quilibet pariter ad se atten
deas observat qd cogitet 1.
de individuis 2. de generi
libus 3. de effectibus 4. de rebus
corporis 5. de virtutibus 6. de an
logia rerum generali 7. de motu
3. de virtutibus rerum invisibilib.
negis cogitationes dicuntur sensiones huius
na. posterioris a. abstrac
tionis intellectus intellectus
puru. Nam de vocalibus
lis non est sciendum
unde m. aliter sumit
intellectum purum (act
sus: scil. pro cogitatione qu
est sine imagine. Exch
pla. Carthesio de ve. cons
ceptus proportionis & De
Aut quilibet deprehendet se
de similibus sine omni
schemate perspicua cog
tare posse.*

§. XIX.

Sensiones corporum vel sunt præteritum vel absentium sive præteritorum sive futurorum. Sensiones corporum præteritorum dicuntur sensus communis, eaque non sunt confundendæ cum sensionibus, quæ communiter sensus externi dicuntur, & mutis animantibus cum homine communes sunt ut visus, auditus &c.

§. XX.

Sensus externi sive bestiales sunt tantum corporum & affectionum corporearum extra sensum sensio humana sive sensus communis est etiam ipsarum hominis potentiarum propriarum, aut certe operationum ab his potentiis in corpore proprio provenientium.

*Vel sic capere: sensus commu
muis sicut præcipue illa
sententiam qd quædam
sensationis non intellectu dicitur
conscientiam, qd quæ
scilicet conscientia nobis sum
v. c. qd videtur, cogitatio
voluntatis dicitur sua facult.
te sine dubio bestia de
stituuntur.*

§. XXI.

Sensus externi sunt saltem simplici & confusa ac irrationalia.

C. 2

li per-

re dicitur: sensus externi s. receptiones schematum & impressionum externarum magnam partem passivè, sensus humana. ul. consistit in activa cogitatione v. c. video caprem, schema qu in oculo recipitur (ecce visum) copulare incipio canem esse isacurium, nocere fide jam adverte &c. (ecce sensationem humanam.)

li perceptione seu cognitione. Sensus humana affirmatione intellectus de re, quam sentimus.

§. XXII.

Sensus humana est actio propria intellectus, adeoque non hujus instrumentum. At sensus externus est diversa potentia & ab intellectu & a voluntate, sed utriusque tamen commune incitamentum, & veluti instrumentum, quo externarum rerum schemata operuntur ad mentem, adeoque et ad ipsam sensationem humanam.

§. XXIII.

Uti enim nihil est in intellectu puro stricte dicto, quod non prius vel ipsum, vel per operationes suas fuerit in sensatione humana, & nihil in sensatione humana, quod non prius fuerit in sensu externo; ita etiam ignoti nulla est cupiditas seu voluntas, sed omnis cupiditas ad operandum requirit minimum perceptionem seu cognitionem sensus externi.

§. XXIV.

Cogitatio, quae circa res praeteritas vel earum imagines cerebro per sensationem impressas versatur, vel eas considerat pro ut sensui se obtulerunt, vel eas subtrahit aut componit. Utraque harum conjunctim imaginatio dici potest, quia cum imaginibus ludit, communi tamen loquendi modo prior species memoria vocatur, posterior dicitur opus phantasiae sive imaginationis in significato angustiore.

§. XXV.

Dum veto omnia praesentia sunt praeterita, futura autem nondum praesentia fuerunt, & intellectus non nisi a praesentibus incipit, necesse est, ut & de futuris judicet ex praesentibus aut praeteritis, per subtractionem aut compositionem. Unde & omnis cogitatio futurorum est opus Phantasiae, non memoriae, nec sensus communis.

§. XXVI.

Sensiones autem haec omnes, quae haecentis recensuimus, id est sensus communis, phantasia, memoria, cum de corporibus sint, corpora vero omnia singula sint, patet, cogitationes omnes

*Ratio est quod non datur
i deo conata teate capere
scientia et licet passim
cogitare de rebus a se
sibus remotis vi de
Deo hoc in se ope rerum
qua sensum, nam cas
ditamus v. c. Deum esse
creatore, Conservato
rem, Provisorem calid
& terra, qd scilicet calid
& terram eius, quibus
nationem ad perfectione
in sensu observamus
aliter docet Cartesius
potissimum providat
ad eas nullam
quas is quasi hoc ha
beret in intellectu
et nunquam talis
vidisset ad quilibet
deprehendit per saltem
sit, se habere conceptum
quomodo figura in
intellectu, incipit tunc
quod possibile est quod
modi figuram dat
vicia sensuali capere
ventis an yculos figur
ro daddi povero libit*

*Nam si memoriae potestas
l. imaginationis non pot
sistit in mente separata
tione, l. ordinata ad res
ipsas l. prohibita epita
rerum ulterius progre
datur regulas univcrsa
les definitione divisiones
sb. formando, eius cogi
tatio spectat ad abstrac
tiones sed intellectum pu
rum. Nominativa a. pro
variatale ipsarum ab
stractionum referent ad
hanc l. illam dicitur
speci. . . . .*

omnes de corporibus, consideratis ut totis, esse cogitationes singularium & sensationes.

§. XXVII.

Cum vero dixerimus, omnia corpora constare ex materia & potentiis, materiam autem separatim non posse existere sine potentiis; patet etiam, quod nulla possit esse consideratio nec singularis nec universalis ipsius materiz, sed solum potentialium, quamvis potentia communis omnibus corporibus, quz scilicet ea visibilia facit & expandit, communiter, etsi minus accurate, materia dici soleat. Accuratius autem vocatur natura corporis, cum potentia corporum & natura sint synonyma.

Pro intellectu nota, quod in scholis hactenus dicitur in gradibus et materia spiritus est corpus. Corpus est compositum ex prioribus duobus. Materia v. est ens ceterum; universaliter considerata spiritus est ens immaterialis. In hac sententia auctor est conceptum corporis, circa materiam inquit omnia ens ceterum habet et rursus potentiam, illa extendentem & orientem ita, conceptum ceterum est conceptum corporis compositi, non materia simpliciter. Nota materia habet definitionem eorū ab intellectu. Materia est ens passivum, per quod concepti, qui sunt cogitatione clara materia. Spiritus v. est ens pure actuum, nam verbum in abstracto procedente definitione est negativum et nil docet

§. XXVIII.

De potentiis autem vel cogitamus, prout corpori unita sunt, vel abstrahimus ab hac unione. Prior modus pertinet ad sensationes. Posterior est cogitatio universalium. Cum enim omnia universalia fiant per abstractionem, & in mundo nihil sit, nisi corpora & potentiz, materia autem non possit abstrahi a potentiis, sequitur quod abstractio saltem sit potentialium. Ergo nec ulla potentia potest considerari ut unum quid, sed ut uniens quid, aut ut unitas. Unitas autem etiam est quid universale.

§. XXIX.

Potentiam communem omnium corporum id est quantitatem considerat *Metaphysica*, potentias corporum cœlestium *Astronomia*, corporum terrenorum tam potentialium unitarium, quam separatarum *Physica*, potentiam in specie intellectus humani genuina *Logica*, voluntatis *Philosophia moralis*; potentiam primam omnium potentialium *Metaphysica*, seu Theologia naturalis.

Quantitas distinctio in re percipibilis & invisibilis a quibus huc explicata, possit aliter haberi illustrare distinctionem disciplinarum. Auctorem hęc eadem magister persequi deducitur l. c. de methodibus humanis, l. c. ad sitate humana l. 99. ad sitate humana. Ceterum quatenus unaquę disciplina hinc magno generi continetur, l. c. concludit, auctor attendit in logica part. II. c. 1.

§. XXX.

Modi cogitandi omnes sunt aut per investigationem aut per formationem propositionum. Illa dicitur questio vel etiam suspensio iudicii, hæc vel affirmatio vel negatio. Sunt igitur

Modi cogitandi opinione illustratur C. & Arithmetica. Scilicet in hæc arte duo agimus computamus n. per quatuor species, & deinde summam qua inde provdit l. in charta ponimus in mente, si minus sit contentum. Eadem ratiō fit in cogitationibus, addimus, subtrahimus, multiplicamus, dividimus rerum prædicta et circumstantias, tandem in vicinis conclusionem veluti summam. Quare o incepte observantur hęc omnia: homo rationis claris vertitur. In hac doctrina per abstr. universales species. Perinde ita ut si dicas rem nostram, querimus, statuimus, s. computamus, summas ponimus.

*uli voluit quodam Carthesio
q' intellectui suam vim
flivam ad iudicium e' prestat
inde ad adiones ad voluntatem
refert, q'ra ex pertentiam
e' voluntatem est, dari cogitationem
termini simplicis, aut necesse est,
esse cogitationem confusissimam
& umbram potius cogitationis,
quam cogitationem.
ab Ethica.*

affirmatio & negatio actiones intellectus, non voluntatis: & qui citra affirmationem aut negationem vel quæstionem cogitat, non potest dicere quid cogitet. Quare simpliciter falsum est, dari cogitationem termini simplicis, aut necesse est, esse cogitationem confusissimam & umbram potius cogitationis, quam cogitationem.

§. XXXI.

*clariora st. que extant in
Logica part. I. c. 2. §. 74.*

Quæstiones sunt duorum generum: an sit? & quid sit? hoc est, an quid potentia sit, vel habeat potentiam aliquam, & qualis sit potentia, vel qualem habeat.

§. XXXII.

*l. integra disciplina: ut
disciplinam affinare pos
is esse coherentem pluri
tum ratiocinationum de
certo aliquo objecto.*

Cogitatio porro vel una est, vel plures: series plurium ratiocinatio seu meditatio dicitur, plures ratiocinationes ordine suo constant seu methodo.

§. XXXIII.

Qui ratiocinando plurium sensuum recordatur, dicitur excellere memoria, qui plures ratiocinationes potentiarum convenientium apte conjungere scit, dicitur pollere ingenio, qui prompte differentias potentiarum investigat, iudicium habere egregium indigitatur.

§. XXXIV.

Pergo ad voluntatem. Dixi omnem voluntatem esse concupiscentiam in corde. Omnis concupiscentia amor est. Omnis amor est desiderium uniendi se cum re amata. Omne desiderium conatus est agendi. Dum vero voluntas conatus est cordis, differt a conatu, qui sentitur in aliis membris corporis, ut conatus ejiciendi excrementa, conatus in ulcere.

§. XXXV.

*Int. voluntatem hominis
& appetitum bestie st. bina
differentia. 1) homo est
sibi conscius sua voluntatis
& a bestia sui appetit. 2)
voluntatem humanam
precedit, comitat, sequit,
copitatio minima v. l. app
titem bestia.*

Sed talem conatum in corde suo & bestia sentiunt; quæ tamen voluntatem non habent. Hinc nondum sufficiens est definitio voluntatis. Equidem conatus bestiarum exierit se in locomotivam corporis, sed absque cogitatione. At conatus voluntatis non solum dirigit potentiam locomotivam corporis, sed & impellit intellectum ipsum, ut rem amatam valde consideret,

deret, & de mediis cogitet adipiscendi eam, eaque fruendi. Igitur voluntas est concupiscentia cordis semper conjuncta cum cogitatione intellectus. Hinc si consideretur absque respectu ad potentiam cogitandi, dicitur appetitus sensitivus.

§. XXXVI.

Propterea tamen voluntas non est ipsa cogitatio, sive in voluntate respicias ad ipsum conatum, sive ad cogitationes intellectus a conatu impulsus. Nam nec sensio conatus in corde ipse conatus est, non magis ac sensio doloris in ulcere pedis ipsum ulcus aut dolor est. Nec cogitatio impulsiva a voluntate voluntas est, cum impellens & impulsum semper sint diversa.

illi putavit (Athenis) cui auctor respondit in Ethica part. I.

§. XXXVII.

Interim ex dictis patet intellectus & voluntatis mutua relatio & coherencia. Actiones intellectus quidem saepe moventur sine voluntate. Sed voluntas semper movet intellectum.

Sape cogitamus de rebus, ut in voluntate ad cogitandum. Et videtur quod videtur. Enim vero velle humanum semper conatum movet. Hinc homo re vera nescit, quod velit.

§. XXXVIII.

Scilicet potentia humana vel movetur ab aliis potentiis extra hominem, vel una potentia humana movet alteram.

§. XXXIX.

Potentia rerum extra hominem non solum movent facultates corporis humani v.g. locomotivam, concoctionem generandi potentiam &c. sed & ipsas cogitationes potissimum sensuales; imo ipsam quoque voluntatem seu appetitum hominis.

Res extra hominem influunt in hominem et in facultates sensuales et in voluntatem.

§. XL.

Unde falsum est commune dictiterium, quod voluntas non possit cogi. Ut enim de coactione visibili rei invisibilis multa foret questio, ita per virtutes invisibiles potentiarum externarum concupiscentias hominum, adeoque voluntatem vel reprimi, vel irritari, i. e. vel impediri, vel ad agendum impelli, quotidiana docet experientia.

Nam ipsa scriptura docet, quod deus terribilis est ultra vires voluntatis. Deinde quod vana exempla recedunt v. c. Jambonis iniusti iudicis &c. quod voluntas omnino doceta fuit.

§. XLI.

Potentia corporis humani omnes incitari possunt intellectum

Curiosus: omnes potentia in homine, prout bene l. male se habent, ingerunt, micantur, dolere efficiuntur, l. voluptate perfunduntur, & voluntatem intellectus humani materiam cogitandi & argumentum meditationem. Ut proinde dicitur quod influunt in intellectum hinc viciis in intellectus & actionibus suis cerebrum non eger, ut dicitur. Thomodo cogitat in eodem.

Etum, ipse intellectus contra non imperat nec locomotivæ nec concoctioni, nec generandi potentiz, etsi moderatio aut intemperies cogitationum vel prodesse, vel nocere possit iis facultatibus. Sed ipsa quidem moderatio aut intemperies non ab ipso intellectu, sed aliunde provenit.

§. XLII.

Et falsum adeo est ac sensui communi adversum, dum communiter doceri solet, cogitationem, quod velim movere v. g. manum aut pedem, habere concomitantem locomotivam, ab eaque produci. Uti enim experientia testatur, quod cogitatio talis possit esse absque locomotiva, ita locomotiva in bestiis & in ipso homine ostendit, quod in illis semper, in hoc sæpe locomotiva operetur absque cogitatione,

§. XLIII.

In concoctionem & generandi potentiam nullum est imperium voluntatis, quin potius ipsæ hæ potentiz sæpe variis modis voluntatem movent. At quod locomotivam attinet, si modo corpus hominis sit sanum ac integrum, ea semper, uti & in bestiis, subest conatui cordis, etsi non semper proveniat a voluntate humana, hoc est, etsi non semper conjuncta sit cum cogitatione, quod membra mea moveam aut movere velim, si tamen movere volo, hoc est, si impulsus cordis cum cogitatione conjunctus adsit, moveo etiam, & si volo quiescere a motu, hoc est si impulsus cordis adsit ad quiescendum, conjunctus cum cogitatione, quiesco,

§. XLIV.

Non tamen plane dependet locomotiva a voluntate, ut suas vires ab illa accipiat, sed est potentia diversa ac separata a voluntate, & limites suos, uti reliquæ potentiz in mundo omnes a virtute & potentia omnium prima & æterna, id est, Deo accipit. Inde non potest homo in aere progredi, non potest pedem sinistrorsum movere & simul manum dextrorsum, non potest in casu lapsum dirigere secundum suum beneplacitum &c.

§. XLV.

§. XLV.

Porro intellectus habet quidem peculiare vires, ut citra voluntatem possit affirmare & negare, imò in ipsas sensationes abstractas a locomotiva sensibilibus conjuncta nihil potest voluntas hominis. Habent & meditationes intellectus puri suas motuum durationes & fines à voluntate nequam dependentes. Unde potest quidem voluntas motum cogitationum incitare, si tamen semel in nimium motum venerint, non potest voluntas hominis quietem earum imperare, unde sæpe non possumus dormire, etsi velimus, quia voluntas non potest impedire motum cogitationum.

§. XLVI.

At in affirmatione boni vel mali, quod nos ipsos afficit, (nam si respiciat alios & hic intellectus liberior est,) in attendenda consideratione hujus boni, in meditatione de mediis ad bonum consequendum aptis semper intellectus impulsui voluntatis subest; tantum abest, ut voluntas in appetendo bono vel fugiendo malo dirigatur ab intellectu. Non enim quia aliquid bonum videtur intellectui voluntas id appetit, sed ideo quia voluntas quid appetit, id bonum videtur esse intellectui. Sive enim sensationes consideres, sive meditationes, veritas asserti apparebit. Quod voluntati gratum est, id intellectus non potest aliter sensu percipere, atque sub imagine grati, & quod non gratum est, sub imagine non grati. Quod vero ut gratum sentitur, sentitur ut bonum, quod ut non gratum, sentitur ut malum. Ergo cum voluntas præjudicium faciat intellectui, eumque impellat ad attentam considerationem rei, & ad meditandum de mediis ad acquirendam rem illam aptis, non poterit non intellectus etiam in ipsa meditatione mediorum rem cupitam pro bono habere.

§. XLVII.

Quod vero communiter asseritur, intellectum in materia boni vel mali dirigere voluntatem, partim factum est, quod

D

natu-

Unde factum est, ut ea *26*
 philosophorum facta uteretur ad
 naturam hominis fuerit in libris aliorum quaesita, non in sensu
 cuiusque proprio; partim quod ita facultates intellectus & vo-
 luntatis non fuerint recte distinctae; partim denique quod Do-
 ctiores Scholastici *ob interesse domesticum* fontes omnis felici-
 tatis & infortunii posuerint in intellectu, & inde plusquam
 aniles fabulas de processu actionum humanarum praescripse-
 rint, mancipiis suis in Academiis ut articulos fidei inculcatas,
 post illas dicitur seculi sint.

Natura hominis fuerit in libris aliorum quaesita, non in sensu
 cuiusque proprio; partim quod ita facultates intellectus & vo-
 luntatis non fuerint recte distinctae; partim denique quod Do-
 ctiores Scholastici *ob interesse domesticum* fontes omnis felici-
 tatis & infortunii posuerint in intellectu, & inde plusquam
 aniles fabulas de processu actionum humanarum praescripse-
 rint, mancipiis suis in Academiis ut articulos fidei inculcatas,

§. XLVIII.

Habent igitur & intellectus & voluntas suas actiones &
 passiones.

§. XLIX.

Intellectus agere dicitur, quando impellitur à voluntate
 ad meditando; pati, quando movetur ab aliis rebus praeter
 voluntatem ad sentiendum. Igitur accurate loquendo intelle-
 ctus utrobique patitur nunquam primo movet.

§. L.

Voluntas patitur ab aliis rebus ipsam excitantibus, non
 tamen ab intellectu, agit in locomotivam aliorum membrorum,
 etiam in ipsum cerebrum, i. e. in locomotivam intellectus.

§. LI.

Intellectus agit in cerebro, non extra illud, itaque omnis
 actio intellectus est immanens. Loqui enim, id est cum altero
 communicare actiones intellectus, est actio corporis, velle lo-
 qui est actio voluntatis, non intellectus.

§. LII.

Voluntas quoties agit, agit extra cor, ergo falsum est, vo-
 luntatis actiones quasdam esse immanentes, cum omnes sint
 transeuntes.

§. LIII.

Quod vero electio communiter habetur pro actione vo-
 luntatis immanente, inde venit, quod putatum fuit erroneè
 & con-

Nam voluntas nunquam
 vult, d. vult v. c. in
 velle & cogit semper im-
 manem actionem contra
 talem, s. visum, s. visum
 semper aliud extra cor est, s. parat.

Accedit, quod voluntas quotiescumque aliquid vult, imparet, &
 s. parat.

& contra sensum communem, ac si voluntas haberet libertatem internam, qua de re paulo post videbimus.

§. LIV.

Intellectus itaque nunquam est facultas primo movens alias facultates, at voluntas est primum agens animæ humanæ, quia movet intellectum.

§. LV.

Actiones a voluntate imperatæ dicuntur voluntariæ, item morales, (quia plures actiones voluntariæ conformes, mores appellantur) item spontaneæ; actiones reliquæ vocantur non voluntariæ, item necessariæ vel etiam coactæ.

scil. quæ à voluntate & sine imperantur, l. natura sua vel circulatorio sanguinis, l. quæ vis externa accesserit ut. si qd. de scela deficiatur

§. LVI.

Ipsa tamen voluntas non est potentia voluntaria, alias enim daretur voluntas voluntatis, neque adeo spontanea, neque moralis; sed & ipsa in se & naturalis potentia hominis est & necessaria, & non voluntaria, dicitur tamen voluntas potentia moralis, quia est fons omnis moralitatis.

Nam siculi, magres se nel in medio positum sit. qd. caput imediat, necessario attrahit ferum potens, ita qd. voluntas objecta sua ipsum stimulant necessario desiderat. Eadem mo qd. aversivam et doli positio qd. objecto. qd. voluntati agre facit, necessario oritur aversao ad. Observat. It. all. Tom. V. 229

§. LVII.

Natura igitur hominis moralis est complexus potentiarum volendi cum potentiis voluntati subjectis.

Vel clarior: nra hominis est voluntas cujuslibet consideratur in sua activitate, imperio et studio.

§. LVIII.

Unde natura hominis moralis non facta opponitur naturæ hominis physicæ, neque simpliciter etiam & absolute naturæ hominis rationali aut intellectuali.

Immerant tempore, & naturam moralem derivant a di. dicitur per orra ostensione corporis, cum in hoc timore sit signum non principium. vid. supra.

§. LIX.

Natura enim hominis physica est vox inconcinnæ, cum idem denotet ac si dicas natura naturalis. Nec juvabit, si loco excusationis afferas naturam physicam dici, de qua tractatur in Physica. Nam & natura moralis ad Physicam suo modo pertinet, quia dependet & impellitur à voluntate, cujus tractatio ad Physicam pertinet.

§. LX.

Igitur patet, moralia non posse intelligi sine naturalibus, quia

D 2

quia sunt horum conclusiones, & adeo Philosophiam moralem esse partem Physices specialem.

§. LXL

At natura hominis rationalis certo respectu opponitur morali, quatenus cogitationes hominis non dependent à voluntate, certo respectu ad moralem pertinet, quatenus dirigitur à voluntate.

§. LXII.

Ratio igitur humana est prædicatum solius intellectus non voluntatis, i. e. voluntas hominis ipsa non est rationalis, etsi communiter ita dicatur, aut quia est primum movens animæ humanæ, homo vero dicitur animal rationale, aut quia appetitus bestiarum est absque ratione, voluntas vero humana, ut diximus, semper cum ratione conjuncta.

§. LXIII.

Actiones vero morales dicuntur vel rationales, quatenus conveniunt cum ratione hominis à voluntate non impulsæ, vel irrationales, quatenus repugnant eidem, etsi conveniant cum intellectu à voluntate directo & patente, de quo pluribus infra.

§. LXIV.

Libere enim iudicat intellectus de rerum natura etiam de bono & malo quoties à voluntate non impellitur. Servit voluntati, quatenus ab ea impellitur.

§. LXV.

Habet igitur intellectus & suam libertatem & suam servitutem, utramque non intrinsecam sed extrinsecam intuitu voluntatis. Intrinsece enim nec libera est nec serviens, sed potentia necessaria omni electione carens.

§. LXVI.

Habet & voluntas suam libertatem & servitutem, sed alio respectu. Libera est semper intuitu intellectus, quia ab hoc nunquam movetur. Ergo libertas hæc iterum est extrinseca, intrinsece vero nullam libertatem i. e. nullam electionem habet.

§. LXVII.

Rationalis est in theoreticis b. 45. moralis s. minus rationalis polit. in practicis bono & malo b. 46.

Voluntas dicitur rationalis, utitur tamen clauduho, l. 1. in suo consensu.

nam eatenus ipsa ratio. tunc ratio dicitur morata. Etenim ratio ab effectu impulsæ non tantum rationatur, quæ re, utra dicitur.

hic in iudicio de bono in genere & qualis spectat ad alios. vid. supra b. 40.

rum mors; etsi usus Scholarum hac voce utatur strictius, corporibus post plantas & arbores vitam denegans. *gr̄a doctrinam Scriptura & Juris civilis.*

§. LXXIX.

Vita durante, corporis partes, quæ sunt sedes potentiarum, & ipsæ manent unitæ. Mortem dissolvuntur etiam particulæ corporis & in pulverem rediguntur, potentia vero avolant ad potentias separatas, ut non appareat, ubi præcisè operentur, etsi certum sit, eas multo minus esse reductas in nihilum, ac ipsas corporis partes.

Secundum tim univertur cum aere sc̄p̄ ut aqua in vasculo clauso natans nupto vasculo cum aqua in qua refertur.

§. LXXX.

Corpus itaque mortale est, potentia immortales sunt.

§. LXXXI.

Vita verò cum sit fundamentum omnium bonorum regularum corporis, deprehenditur natura corporis regulariter ita esse comparata, ut nulla ejus potentia sit, quæ ejus destructionem appetat, quin potius omnium corporum potentia conspirant ad mortem corporis impediendam.

§. LXXXII.

Ita & appetitus bestiarum sensitivus, voluntati humanæ maxime affinis, in omnibus, quarum potentias notas habemus, bestiis, & profectur bonum & averfatur malum.

Vnde m. passionibus morbis impli- cat. qm̄ homo nec tot molestias sustulit vitam, qm̄ ulleris qm̄ ipse. qm̄ producit qm̄ ipse et semper desiderat inq̄ bellas, quo upm nota st. & qual conditior ab eo deunt adhibeat. Quæ v. de bestiarum diffinitio ab Orvato, & aliis, quæ homo multas artes, ab eis didicisset, adferuntur, quæstio et magis qm̄ utilis. vid. Baschium p. 402.

§. LXXXIII.

At voluntas humana id quidem cum appetitu bestiarum commune habet, quod vitam amet, mortem averfetur, adeoque cupidine confusa & generali vitam optet, mortem metuat, id est, quæ immediate mortem operantur, horreat, & tum omnia media appetat vitam conservandi; sed in eo tamen à potentiis aliorum corporum & ab appetitu bestiarum differt, quod multa quæ vitam conservacionem promovent, appetat, multa quæ vitam conservacionem promovent, averfetur.

Scilicet hic pro vobis d. regula qui vult finem, velle in. videri ab hote concium minime. Practicetur. qd sicut q̄ inducta hem olem passionum patet. ita qd, inelo, vito desiderio videri probatur. Sana nulla propensio in hote eo, pudent, fertur qz ita dicit. Sed averfio ambigat voluptuosus ita olem itum non ttm nullam vobom desideret. d. plane ferrea et ac destrui non potest.

§. LXXXIV.

Cum verò nulla potentia amet sibi contrariam, necesse est ut ea, quæ à voluntate appetuntur, conservent & augeant potentiam voluntatis, adeoque sint hoc intuitu bona, quæ

fugiunt.

Sicut in Republica Princeps est, qm̄ grem̄ frequa habere. Salus publica sui prima deo esto. nec suam utilitatem opponere utilitati d. Patoz. ita voluntas passioz. Directorum in homine est. qd̄at intendere bonum. qz omnium potentiarum junctum sup̄torem. Quæ continet in illo not. ut omnia sit Jera in copia sano. Not. h̄t voluntas quilibet d. rationes status sibi particulares voluptatem, divitiarum & honorum curam. que ad alia omnia eadēdem reducent.

fugiuntur, voluntati repugnent, adeoque sint hoc intuitu mala.

§. LXXXV.

Igitur peculiare hoc est in homine, quod habeat potentiam primariam, cujus bona sæpe repugnant bono totius.

§. LXXXVI.

Bonum vero totius semper præferendum bono partis, quia destructo toto etiam partes destruuntur.

§. XXXVII.

Bonum igitur totius est verum bonum, bonum partis totum destruens est verum malum, seu bonum apparens.

§. LXXXVIII.

Jam autem intelligitur, quod pro diversa ex dictis facile facienda interpretatione utrumque verum sit: & quod voluntas hominis semper bonum appetat, & quod sæpe appetat malum; tum quod malum semper fugiat, & quod bonum sæpe fugat.

§. LXXXIX.

Conatus voluntatis ad rem sibi convenientem dicitur cupiditas, desiderium, amor, spes; conatus ad rem sibi adversam (quam ex priorē, non priorē ex posteriori oriri, demonstravimus alibi) fuga, horror, odium, metus. Utrumque horum communi nomine affectus, quia sunt affectiones primariæ potentiz animi humani, dicuntur etiam passiones animi; quia à rebus extrinsecis animo gratis vel non gratis regulariter ad motum excitantur, et si jam supra sit ostensum, quod intuitu mentis sint actiones, cum vi propria se moveant, neque ab altera potentia animæ humanæ, intellectu nempe excitentur.

§. XC.

Ratio vero ipsa, seu intellectus hominis, quando libera est, i.e. à voluntate non movetur, & ita cognoscit differentiam inter bonum verum & apparens, recta dicitur: At ubi à voluntate impulsæ bonum apparens pro vero habet, dicitur ratio corrupta.

§. XCI.

§. XCI.

Cum tamen quidam affectus ita subtiliter moveant sanguinem in corde, ut vix ab eo, qui maxime attentus est, motus affectuum horum sentiri possit, *difficiliter cognoscuntur.* difficiliter etiam saepe cognoscitur discrimen rationis rectæ à corruptæ. Etsi enim omnes affectus habeant sua intervalla, adeoque nullum sit dubium, quin tempore intervalli ratio libera recte judicare possit de bono & malo, tam diu tamen ratio hominis non poterit tuto sibi met ipsi fidere, quamdi non cæsa est de illo intervallo,

§. XCII.

Sensit tamen quilibet homo, quod secundum commune proverbium (foris lynces, domi talpæ) ea sit dispositio intellectus humani, ut in aliorum actionibus judicandis, de bonitate & malitia earum accuratius judicet, quam de propriis. Neque ratio longius est quaerenda. Nam uti actiones pleræque propriæ voluntariæ sunt, ita iudicium circa plerasque est corruptum. At actiones alienæ regulariter non dependent à voluntate nostra, ergo intellectus etiam hic rectitudinem suam retinere potest. *libere in iudicium*

§. XCIII.

Sed nec sic tamen omnia in tuto sunt. Sæpe enim accidit, ut actiones aliorum à nobis dirigantur, & eo intuitu nostris fiant, sæpe aliorum actiones probamus, quia habent convenientiam cum nostris, eas vero improbamus, quæ à nostris discrepant; sæpe amamus, aut odio prosequimur alios, de quorum actionibus judicamus; odium vero istud aut amor, ita sæpe altas radices egit in animo nostro, ita subtiliter movet intellectum nostrum, ut non solum ignoremus eum ab affectu esse inquinatum, sed & bona fide nobis persuadeamus, quod ab omni affectu simus vacui. *de actionibus alienis.*

§. XCIV.

Ergo disciplina morali, i. e. tali doctrina, quæ rationis rectæ & corruptæ criteria evidentia ponat, opus est, quæ utique *est opus est disciplina quæ creat regulam.* non

E

non

non esset opus, si ratio hominis, ut communiter statuunt, illa rectitudine polleret, ut absque difficultate de vero bono & malo iudicare posset. Alia enim corpora tali disciplina non habent opus, quia potentia eorum non sunt corrupta.

§. XCV.

Sed posito etiam, quod in aliorum actionibus ubique verum bonum & apparet exactissime discernere homo possit, quid proderit ipsi, si non & hanc scientiam ad mores proprios applicet. Igitur & disciplina morali opus est, ut ostendat, quomodo homo doctrinam de vero bono in usum deducere possit, quia iterum non opus est in aliis corporibus, quia eorum potentia id sponte faciunt.

§. XCVI.

Sed hic vel maxime prudentia opus est, cum communes & ubique ferme receptae doctrinae duplicem errorem fundamenti loco ponant, quod scilicet intellectus seu ratio debeat normam prescribere voluntati, voluntas vero dictatum rationis secundum libertatem suam, qua polleat, sequi. Qui tamen error uterque est contra sensum cuiusque communem, si modo naturam animae humanae à praesudiciis vacuus consideret.

§. XCVII.

Nam si voluntas sequi debet intellectum, necesse esset, ut intellectus semper esset rectus. Atqui fatentur, dari etiam intellectum corruptum. Hunc ergo voluntas non debet sequi. At voluntas non habet potentiam iudicandi, uter intellectus sit rectus vel corruptus, cum omne iudicium pertineat ad ipsum intellectum. Ergo voluntas nescit, quem sequi debeat; Ergo, si, dum id nescit, tamen sequitur, imprudenter facit.

§. XCVIII.

Porro cum supra monstraverimus, intellectum in cognitione boni vel mali corrumpi à voluntate ipsa, adeoque huius arbitrio in moralibus subiacere, & nullum imperium in voluntatem

tatem exercere, quod & ipsi fatentur, dum voluntatem regem faciunt, intellectum vero consiliarium, sequitur iterum, quod si voluntas intellectum sequatur, emendatio omnis frustra speretur. Quomodo enim Rex emendari posset à Consiliario, cujus consilia secundum beneplacitum Regis ei in omnibus sunt obnoxia.

§. XCIX. *ff. 4. 96.*

Denique si nullam libertatem eligendi habet voluntas, haud dubie tota corrumpitur disciplina moralis Scholastica. Quod vero voluntas non habeat libertatem eligendi, quam ipsi tribuunt, clarius patebit, si prius ostenderitis fontem erroris communis, ex neglectu intimioris considerationis ipsius voluntatis humanæ ortum, dum nempe putarunt, unam esse voluntatem humanam.

§. C.

Una eademque potentia primaria est in corporibus singularibus ejusdem generis vel speciei, actiones eorum sive internas sive externas uniformiter dirigens, ut adeo, si unius corporis singularis naturam noveris, tuto possis inferre de natura & potentia alterius.

§. CI.

Eadem observatio etiam in corporibus homini proximis, bestis nempe, procedit. Unius vulpis, simix, canis &c. actiones naturales si observaveris, habes scientiam de omnibus animalibus eadem figura præditis, vel eadem signa externa potentiarum præ se ferentibus.

§. CII.

Homini vero diversissima ratio est. Singuli homines habent voluntates in paucis convenientes, in multis diversissimas & sæpe pugnantes & oppositas, ita ut quod unus vult, alter nolit, aut contrarium velit.

*Inde observa qd noni delecto
in mundo perfecta & perfecta
amicitia & quod nulli homo
in alio hoie indubitate pot
et juam fiduciam locare.*

S. CIII.

In tantum ut nullus homo reperiatur , cujus voluntas
conspiret in omnibus cum voluntate alterius.

S. CIV.

Sed & nemo reperitur , cujus voluntas à natura repugnet

in omnibus voluntati alterius.

*Inde observa, qd v.c. Nervones
aliqua & infra in choris
alioq. montis habitans, que nemo
aliqua pueros (aliqua) errant n. sine dubio multi
otum, Principum placere*

*Abapt. cum Nervo vivunt pueros Nervones & cum
Velicis. l. d. similem proportionem, scilicet*

Quin & singuli homines non volunt perpetuo , quod se-
mel volunt, sed sæpe volunt diversa , sæpe opposita & pugnan-
tia , ita ut quod jam volunt , alio tempore nolint , aut velint
ejus contrariam , imo uno eodemque momento temporis sen-
tiunt intra se anxietatem pugnantium affectuum, eos hinc in-
de rapiendum , ut diu nesciant , quid velint.

S. VI.

Uti vero potentias operationum suarum signa corporibus
imprimere supra notavimus ; ita & veritas horum assertorum
ex signis evidentibus & in sensus incurrentibus patet.

S. CVII.

Etenim homines non solum sentiunt ex ipsis actionibus
voluntatis aliorum hominum , i. e. ex motionibus locomotivæ
à voluntate imperatis , quænam res istis placeant , vel displi-
ceant , sed & ipsarum facultatum , seu potentiarum adhuc in-
sufsecarum signa impressa sunt corporibus humanis.

S. CVIII.

Signa vero illa vel sunt valde dubia , i. e. quæ nec sensu
nec ratione cognoscuntur , sed solum ex opinione aliorum ho-
minum dependent , ut signa chiromantica & physiognomica.

*v.c. huc spectat Joh. Baptista
de porta physiognomica, qui
homo corp. bellis spiritus & animæ
coz artificium, qd. in lineam
loquitur, rectitudinem, calorem &
f. ad eandem ad Nerva v.
formam, Martem habet. sine nas
formam havis & ipsi fata oppt.
care agreduntur, qz. salubri
futei submis adde Paschum
Dua v. alia signa assector huc
conspicuntur à naturali vultu
habitudine qsi ex colore, proportione partium & in facia
in us op. v. us tm. q. in extremo gradu voluptatis. sunt
vultu hotes in quos facis vel peccant, oppat
Nec obstat et habitus externo judicasse v.c. Max. Connum, qd. ex dorfium nam patet (1) istoz hotez sagax
cibitem possident est proxim hæc physiognomica non dat, q. plurimoz donum videntur (2) qd. dicere possit
an dicta soluta & simul acco. v.c. Gressam loquutam & in ubiqz. occurrit ut celo qd. dicere possint.
Joier ita bene q. faciem pauis nosse possunt & panis. Topunt in signa facia hostilia temperam
Edum & acco. horem at gronda abigali adjuvants efa.*

Vel sunt certa , i. e. quæ partim ex sensu , partim ex ratiocina-
tione percipiuntur , uti signa faciei humanæ impressa , diversa
tamén ab iis , quæ communiter dicuntur physiognomica.

S. CIX.

In eo enim homo à bestiis quam maxime differt , ut cum
illa , si congeneres sint, vultum habeant proportionem membro-
rum.

rum ac figura & situ simillimum, homines contra habeant facies ita dissimiles, ut pro miraculo habeatur, si duorum hominum facies conveniant omnino. Quinimo crediderim, nunquam talem duarum facierum convenientiam existuisse, ut vel ex faciebus ipsis homines non potuerint dignosci à valde attentis & familiari conversatione illorum utentibus.

unde quorundam observatio eorum principes pinxisset, l. scilicet ut à posteritate noscerentur. Et hoc sine judicandam qd. ee i. Antonem Joannis Imperiali q. ut Philosopho imaginis nobis det

§. CX.

Habitus vero facierum humanarum ita passiones seu affectus eorum indicat, ut in quibusdam communi hominum sensu æque certo cognoscatur passio eorum dominans in animo latens, ac ex fumo certo cognoscitur ignis latens.

§. CXI.

Ita vel ex oculis quorundam infallibiliter cognoscitur eorum libido, invidia, crudelitas, gulositas, venusitas &c.

§. CXII.

Sunt iterum in facie hominis signa humanitatis, misericordiz, modestiz, benevolentiz &c. Sed hæc non æque sunt infallibilia, sed ratiocinatione opus habent, quia homines etiam simulant & dissimulant affectus suos. Ratiocinatione vero opus est ad dijudicanda signa affectuum geminorum & simulatorum.

§. CXIII.

Interim in antecessum noetur, signa affectuum vitiorum sensibilia non fallere, bonorum sæpe fallere. Ratio sp. parebit ex sequentibus.

Scilicet ad non hôte in se m. bonum a. fit ad utilitatem q. m. quare idem dissimulare malitiam a. bonitatem, quam pot. simulat, malitiam a. vero simulat.

§. CXIV.

Æque ratiocinatione aut certe attenta observatione plurimum sensuum opus est in cognoscendis facierum signis pleurorumque hominum, in quibus non una aliqua passio præ reliquis dominatur, quia intellectus noster habet congenitas quidem notitias passionum singularum dominantium, non vero mixtarum.

E 3

CXV.

§. CXV.

Interim nullum est dubium, & mixtarum passionum signa apparere in facie eaque observationibus non ita multis sed attentis ita posse dignosci, ut rarissime fallant. Idque in tantum verum est, ut quotidie videamus multos homines sagaces vel ex primo adpectu aliorum hominum judicare egregie de ipsorum affectibus.

§. CXVI.

Sed & variantium affectuum in uno homine signa sunt evidentialia. Neque enim modo spei & gaudii, modo metus & tristitiae signa dat, quae possunt esse variantes passiones unius voluntatis, sed & modo libidinis, modo avaritiae aut invidiae signa eminentia in facie ejus apparent, quae sunt voluntates diversae & pugnae.

§. CXVII.

Videant igitur Scholastici, quomodo doctrinam suam defendant, dum unanimiter docent, hominem esse speciem infinitam, quia videlicet intellectum hominis fecerant potentiam primariam animae humanae. Nobis sufficiat, quod hactenus deduxerimus, & voluntatem esse primariam potentiam mentis, & homines omnes voluntatibus differre. De terminis non litigabimus, sive enim singulos homines dixeris specie differre sive specie convenire per nos licebit; modo concesseris hominem esse genus vel speciem plane singularem, cujus singula corpora habeant diversam intuitu voluntatum naturam.

§. CXVIII.

Illi vero, qui libertatem electionis omni voluntati humanae tribuunt, ex eo errore in hunc delapsi sunt, quod toti humani generi unam eandemque naturam tribuerint, & cum observaverint, quosdam homines singulos non ita difficulter i. e. voluntate sua parum repugnante omittere quasdam actiones, putarunt, & alios aequae facile id facere posse, & nosse saltem libertate

§. CXXII.

Conveniunt in eo etiam, quod vitam velint transigere in summa felicitate.

§. CXXIII.

Conveniunt in eo, quod omnes fugiant vitam infelicem.

§. CXXIV.

Conveniunt in eo, quod fugiant omnes vitam dolorificam, appetant contra vitam jucundam.

§. CXXV.

In eo saltem est differentia primaria, quod non omnes habeant eundem jucunditatis & doloris sensum.

§. CXXVI.

Conveniunt omnes in eo, quod omnes appetant cibum, potum & in adulta ætate coitum cum diverso sexu, quod velint habere aliquid proprii, quod velint extrinsecam suam libertatem conservare, & non æstimari infra alios homines, adeoque omnes fugiant dolores à fame, siti, prurigine, ab extrema paupertate, & denique ab extrema ignominia & servitute oriundos.

§. CXXVII.

Sed in eo differunt, quod alii jucunditatem adeoque suam felicitatem quærant in delectatione cibi ac potus & rei venereæ, uno verbo in voluptate corporis; adeoque vel minimam privationem hujus delectationis, ut rem sibi adversam metuant ac fugiant.

§. CXXVIII.

Alii contra omnia volunt habere propria, ac jucunditatem & felicitatem suam ponunt in proprietate rerum, quæ dominii sunt capaces, & contra maxime dolent, si alii quid proprii habeant, aut quædam ex rebus propriis ipsis auferantur aut pereant.

§. CXXIX.

xima principia seu potentias. Ut taceam, supra jam ostensum esse, quod intellectus plane non dirigat appetitum, sed in cognitione boni proprii ab ipso dirigatur.

§. CXXXIII.

Eadem ratio ostendit, quod actiones voluntariæ pugnantes non possint oriri ex communi & una voluntate.

§. CXXXIV.

Non possunt isti motus oriri à voluntate communi & desiderio vitæ diuturnæ & jucundæ, quia vel mortem accelerant sensibiliter, vel certe vitam multis necessariis doloribus sensibiliter afficiunt.

§. CXXXV.

Quod vero voluntates istæ tres non solum sint oppositæ, sed & revera pugnantes, monstrat partim earum natura, partim effectus, tum in singulis tum in diversis hominibus.

§. CXXXVI.

Voluptas est inimica proprietati, quia amat communionem bonorum eorumque communicationem, est inimica cupidini imperandi, quia amat mutuum obsequium.

§. CXXXVIII.

Avaritia est inimica voluptati, quia sentit voluptatem adversari acquisitioni proprietatis & dissipare bona propria; est inimica cupidini imperandi, quia & hæc dissipat bona & homines alios domini sui facit participes.

§. CXXXVII.

Ambitio est inimica voluptati & avaritiæ, quia sentit utramque impedire acquisitionem gloriæ & imperii.

§. CXXXIX.

Igitur sua sponte fruit, & experientia docet, quod & natura repugnet sibi mutuo in actionibus externis homines ambitiosi, avari & voluptati dediti.

§. CXL.

Et stipes sit, qui non sentiat intra se pugnare metum turpitudinis aut impensarum aut mortis & morborum cum desiderio

Nec dici potest quod cupiditates bonorum voluptatis sunt non nisi veluti communes desideria humani generis & felicitatem vivere, quæ subitæ interitales perirent, ut si diuturnam felicitatem dixeret. Nam in aliis plane & opposita hæc propensionis habentur.

derio voluptatis, vel metum laboris & periculorum cum desiderio imperii, vel metum ignorantiae & curarum cum desiderio ditescendi & ita porro.

§. CXXI.

Illud dubium tamen removendum. Spes, metus, gaudium, tristitia sunt affectus oppositi, æque ut voluptas, ambitio & avaritia, & tamen ex una voluntate derivari possunt. Nam voluptas eadem sperat, metuit, gaudet, tristatur, pro variatione circumstantiarum. Idem de ambitione & avaritia dicendum. Cur non igitur & voluptas, ipsa & ambitio & avaritia, etsi sint affectus oppositi, possent ex uno fonte deduci, ac sic pro rivulis unius voluntatis haberi?

§. CXXII.

Sed ad ista tenendum, initio: spem, metum, gaudium, tristitiam non esse affectus primarios, sed affectuum saltem primariorum & inter se pugnantium varias affectiones omnibus communes, ut sequens caput ostendet. Deinde falsum est, quod quatuor illæ affectiones inter se pugnent, cum nec sint, nec sentiantur in corde simul, sed una succedat alteri. Quæ vero pugnant voluptas, ambitio, avaritia, simul sentiuntur.

Sol: ut passio extra, se tot me in deducendo & opposita & uno. Sed non. Nam affectus habet cupiditate. Sed spes, et ipse. Quod est etiam et cupiditate. Sic magis, et malum sperat. Unde spes et metus nil dicitur de ipse affectu depreto. l. aucto.

§. CXXIII.

Igitur etsi pugnantia sint opposita, non omnia tamen opposita pugnant. Atque adeo oppositio, quæ est inter spem & metum, gaudium & tristitiam non est oppositio actionum vel etiam voluntatum aut facultatum diversarum, sed saltem conceptuum & definitionum.

§. CXXIV.

Ex dictis vero sequitur, quod ea, quæ communiter in Scholis attribuuntur electio[n]i adeoque libertati voluntatis, magis referenda sint ad passiones voluntatis aut coactionem ejus & necessitatem. Orta enim pugna inter diversos affectus, semper vincit potentia major. Quod quomodo distinctius sit intelligendum, indicabit caput sequens.

Differi a ha. pugna passionum se tot oportet a libertate electio[n]is. Non enim plures libere eligunt v. g. Nil aliud. Cui, ibi res non succedit ex voto. Cui, altera vice ex voto suo. Et tertia vice ex voto illius. Est in pugna ubi passio pugnat cum ratione. Quæ res facta est. Nam de cetero si curat, et homo et passio voluntas, nisi passio voluntas extra ordinem abinde ad docet. Non v. g. homo cui passio est voluptas, ambitio, et avaritia, potest se gloria magna obtinere, facili ter. Quia huius farinae se reproba sententia vultu extra agere. Ambitio se a. avaritia. Equivociter a. Passio[n]em passionem agit voluptas et extra electionem.

F 2

CAPUT

CAPUT II.

DE PASSIONIBUS ANIMI.

SUMMARIA.

Communiter omnes affectus dicuntur passiones animi. 1. Esti voluntas natura sua sit potentia activa. 2. Et tres primi affectus sint tres facultates activa. 3. Spes, metus, gaudium, tristitia sunt proprie passiones animi. 4. Spes et metus definitiones. 5. item gaudii et tristitia. 6. Passiones animi vel excitantes vel deprimentes. 7. spes et metus reliquas duas passiones sub se comprehendunt. 8. spes et metus ultiores differentia. spes est vel connata vel acquisita. Omnia metus acquisitus. 9. 10. Passio voluntatis eminenter et secundum certas circumstantias ita dista. 11. quo intuitu affectus primi dicuntur etiam passiones animi. 12. 13. Metus vel oritur ex impedimento interno. 14. eoque vel extrin. 15. 16. vel intrin. 17. vel externo, scilicet vel a viribus potentiarum invisibilium, vel a potentiis corporum. 18. Illa agunt ordine et modo indemonstrabili. Harum ordo regulariter demonstrari potest. 19. Et ha vel agunt eodem modo, vel diverso, ut potentia aliarum hominum. 20. spes connata augetur vel per adjumentum potentia interna, non tamen extrin cor nisi abusive. 21. Sed intrin. cor, si in desiderio unius rei concurrant dua vel tres voluntates prima. 22. vel extrinsecus. 23. Gradus eminentes spes et metus. 24. Non omnia metuunt, nec sperant omnes. 25. Metus impossibilitatis aut difficultatis, seu frustrationis. 26. Metus damni. 27. spes necessitatis, facilitatis, lucri. 28. Metus et spes rationalis vel irrationalis. 29. Audacia, timiditas, magnitudo animi, cautio. 30. Metus divinus et humanus. 31. Religiositas, superstitio, atheismus. Metus filialis, servilis. 32. Sapiens, prudens, astutus, imprudens, stultus. 33. Propheta, heros, magi. 34. Horum exacta cognitio et se-

Et secretio à spuris ad sapientem pertinet. 35. Ad hoc opus est
 scientia natura potentiarum. 36. Et praecipue cognitione relatio-
 nis voluptatis humana ad potentias alias. 37. Voluntas humana
 omnis est potentia finita. 38. Termini voluntatis humana cur non
 possint tam exacte regulis includi ac sermini potentiarum aliarum.
 39. 40. Voluntas humana potest et augeri et supprimi ab omnium
 aliarum rerum potentis. 41. Voluntas aptanda magis est re-
 bus aliis, quam ut eas sibi appetat. 42. Homo homini et nocere et
 eum adjuvare potest. 43. etiam maxime impotens, maxime poten-
 tem. 44. Nemo nec amat nec odit omnes. 45. Magis tamen homines
 ad odium, quam ad amorem inclinant. 46. 47. Hominum odium
 et amor mutari possunt. 48. Pax, bellum. 49. Possit nocere vel ad-
 juvare non supponit statim voluntatem. 50. metus et spes ratio-
 nalis et irrationalis quorum hominum fit. 51. Magis metuendi
 homines, quam quod spes in eis sit collocanda. 52. Magis itaque
 excitanda voluntas et potentia adjuvandi, quam nocendi. 53.
 Quomodo excitetur potestas et voluntas nocendi. 54. et adjuvan-
 di. 55. Sapientis metus et spes. 56. spes non semper causa amoris,
 nec metus causa odii. 57. Potentia unius hominis non metienda ex
 potentia alterius. 58. Nam dantur diversae vires corporis. 59. in-
 tellectus. 60. et voluntatis. 61. Alii facillime quid volunt, alii dif-
 ficulter. 62. Quod tamen uni est possibile, alteri non est impossi-
 bile. 63. sed fit possibile per adfectionem. 64. et exempla. 65.
 quae et spem excitant et horum defectus metum producant. 66.
 Etiam voluntates prima variis rebus excitantur et deprimuntur.
 67. nempe voluptas. 68. ambitio. 69. avaritia. 70. Voluntas do-
 minans regulariter vincit voluntates duas inferiores. 71. nisi ha-
 jungant vires. 72. aut una earum adjuvetur extrinsecus. 73. mul-
 to magis ergo si duas. 74. ubi fortius operatur inferior, quam in
 alia passio dominans. 75. Passio dominans facillime excitatur
 extrinsecus, inferior difficulter. 76. nisi passio dominans non re-
 pugnet. 77. Exhalationes morales occulta hominum se vel untes,
 vel pugnant. 78. Libidinosorum. 79. gula deditorum, 80.
 ambiciosorum, 81. avarorum, 82. eorum, qui mixturam volu-

ptatis & ambitionis, 83. ambitionis & avaritia, 84. avaritia & voluptatis habent. 85. Similes exhalationes occulta aliarum rerum relata ad voluntatem voluptati deditorum, 86. ambitioforum, 87. & avarorum, 88. Quid per exhalationes & effluvia moralia hic intelligatur? 89. Signa harum exhalationum & quam efficaciam ea habeant ad voluntatem humanam in teneris infantibus. 90. 91. Comparatio hominum intuitu potentia & voluntatis nocendi & juvandi, voluptuosorum, 92. ambitioforum, 93. & avarorum. 94. Omnes actiones voluntaria cum spe & metu sunt conjuncta. 95. Earum multa oriuntur a voluntate coacta. 96. Ergo sunt diverso respectu vel libera vel coacta. 97. 98. Via vel est synonymum potentia, vel denotat coactionem. 99. Hac vel visibilibus, 100. vel invisibilibus. 101. qua vel est amica vel inimica. 102. omnis via visibilibus inimica. 103. Actio spontanea & invita. 104. Error Scholarum de duplici invito. 105. Earum tortura de actionibus ex metu. 106. item de imputatione actionum ex ignorantia vel errore. 107. Fons erroris. 108. Sola voluntas consideranda in denominatione spontanei & inviti. 109. non intellectus. 110. tanquam potentia mere passiva. 111. In exemplis actionum invitatarum ex ignorantia deficit voluntas. 112. Exempla actionum voluntariarum deficiente intellectu. 113. Actio involuntaria, qua postea voluntaria fit. 114. In moralibus principium non semper prius principiat. 115. 116. Spontaneum vel coactum. 117. Actio ex metu est aequae spontanea, ac actio ex spe pramii. 118. Exempla actionum ex metu, qua communiter etiam pro spontaneis habentur. 119. Non omnes actiones voluntarias imputari. 120. Invita actio unica, sive concurrat intellectus, sive non. 121. modo voluntas deficiat. 122. Aliquando etiam imputari actionem invitam. 123.

§. I.

Communiter omnes affectus passiones animi dici solent, etiam cupido voluntatis, divitiarum, imperii, & poterit etiam ea denominatio tolerari, si modo recte

expli.

Quomodo voluntas.

Affectus tres primarios in homine Auctor noster satis explicuit in Inst. II. Ethicis, quibus deim in cap. preced. aliquot observationes addidit. At doctrina de dictorum affectuum excitatione l. suppositione indeq. oris spe & metu nec ab ipso auctore, nec ab alijs hactenus satis perspicue tradita est. cum in hominis vita consistat in spe & metu. Ergo auctor opera precium se facerem incedit silhanc necessariam partem disciplinae moralis hoc integro capite secundo pertractare.

explicetur, sed de hac explicatione nemo quod sciam distincte cogitavit, etsi facillima sit & in sensus incurrens.

§. II.

Diximus supra intellectum habere suas actiones & passiones, etsi ejus actio omnis a passione incipiat. Ita & voluntas omnis potentia activa est natura sua, etsi multae ejus affectiones ab aliis potentiis oriuntur, imo omnes etiam actiones ejus ab aliis potentiis excitari, aut impediri, & sic passiones dici possint.

§. III.

Tres primarii aut primi affectus, voluptas, ambitio, avaritia, (quos etsi tres sint, non unus, sub communi tamen conceptu amoris comprehendere posse, docuimus alibi) sunt tres facultates activae impellentes & intellectum & locomotivam ad unionem cum re grata etiam absente, cum quibus unita sunt triplicia odia impellentia easdem potentias ad fugiendam rem non gratam etiam absentem, vel eam amovendam si praesens sit.

S. tres primarios affectus in se considerari si volumus, aut alii nescimus, sed quos admodum & qui propriam suadere voluntate sine dubio lacum. Item v. in ipsa hominum affectuum proprii sapientiae accedunt m. odia, nec, praecipue respectu maritum ad suum non provocandi, quia n. eadem appetitandum, ut affectus excitatur & suscipitur, cum eadem subtrahuntur & affectus deprimatur & trahuntur. Unde una spes nunc mater oritur, ut excitari, augeri, deprimi, etc. ut vultura passiva. vid. §. 12. 13.

§. IV.

Sed spes, metus, gaudium, tristitia sunt passiones animae ortae ex sensu potentiae alterius scilicet intra se, extra hominem, vel adjuvantis primarios illos affectus, vel iisdem topugnantis.

§. V.

Nam spes est affectio vel excitatio affectuum orta ex sensu nullius impedimenti, vel ex sensu adjumenti alterius potentiae in consequenda re grata, aut evitanda re non grata. Metus est depressio primorum affectuum, orta ex sensu impedimenti inuitu vel consequendae rei gratae, vel evitandae rei non gratae.

§. VI.

Gaudium est spes retinendae rei gratae, & tristitia est metus retinendae rei non gratae. Nam quatenus per gaudium & tristitiam denotatur sensus boni vel mali praesentis, eatenus eam ad classem affectuum plane non pertinere, jam alibi ostendit.

l. certo consequenda. Imo gaudium pertinet m. ad odium & ad gaudium. Illud considerandum tam non sicut desiderium, sed ad praesens si consideratur ut mors desiderium, s. pro ad gratiam ut consideratur ut finem. Haec eadem mutata mutandi possunt m. applicari ad descriptionem tristitiae.

ga tunc continet merum sensum in
Intellectu, cujus actiones non affectus
comparationes dicuntur. vid. *Philosophia*.

unde collige qd gaudium vta ut est affectus
Intellectus, amabilis differt a gaudio pro ut
est affectus cordis & voluntatis.

ostensum est. Imo si sensus boni presentis conjunctus sit cum metu magno illud amittendi, tum non sentitur gaudium, sed tristitia. Et contra si sensus mali presentis conjunctus sit cum spe magna illud removendi, tum gaudium magis sentitur, quam tristitia.

§. VII.

ex natura mediorum quae l. adfunt l. dicitur videtur non
magis habere naturam bonorum quae l. dicitur & magis
metum passionum voluntatis bonorum

Nulli auctor his precavere communem
opinionem, quasi mali fieri amant
vires extra. Apud unde in. Sed propter
philosophum videtur. Nam in hoc
capite primum est, occasio n. excita
quidem et augeat ferventis desiderium
ta. non propter ex neglectu huius
servationis orta et vid. *Monastica*

Passiones itaque animi sunt **duplices**, vel quibus voluntates primariz excitantur, vel quibus supprimuntur. **Differ** vero excitatio affectus ab ejus generatione vel impulsu, & suppresio ab ejus destructione vel omnis motus cessatione. Nulla enim potentia externa generat affectum primum, nulla eundem destruit. Sedposito homine statim ponuntur affectus, sique non destrui possunt, nisi destructo ipso homine. Ut adeo generatio & destructio totius hominis per mortem non confundenda sint cum generatione & destructione ipsorum affectuum primorum vivo homine, quod fieri nequit.

§. VIII.

Simul vero haec tenus dicta ostendunt, quod accurate loquendo duae saltem sint affectiones affectuum primorum, spes & metus. Ex his autem spes quidem semper connata primis affectibus, metus semper postea aliunde advenit.

§. IX.

Ipsi enim affectus primi cum sint conatus agendi, adeoque ad sui subsistentiam non opus habeant excitatione ad agendum, sed satis seipso excitent, si modo non impediuntur ab aliis potentiis, impedimenta vero semper proveniant ab aliis potentiis, & possint abesse & adesse, patet, quod spes non semper habeat oppositum metum, metus vero semper habeat oppositam spem, quam deprimit. Ubi enim nullum desiderium ibi nulla spes, ubi nulla spes, ibi nullus metus.

§. X.

Interim nullum est dubium, quin spes connata singularis affectibus possit augeri ab aliis potentiis, si haec vires suas uniant cum

cum spe commata; ut adeo potentiz aliz non solum augeant metum, sed & generent, spem vero saltem augeant, non generent. Et hoc intuitu spes est affectio orta ab ipsa aliqua prima voluntate, metus affectio orta à potentiis aliis, spes potest esse sine pugna aliarum potentiarum, metus non potest intelligi sine pugna.

§. XI.

a metu. Metus igitur est eminentè sic dicta passio voluntatis, quia ab ea semper voluntas aliqua patitur, spes vero est passio secundum certas circumstantias, quia voluntas sine passione etiam sperat & agit. Unde passio spei per augmentum vel excitationem aliarum potentiarum est similis impulsui, qui datur corpori jam currenti vel agenti.

§. XII.

s. 2. Quod autem affectus primi etiam dicantur passionès animi, cum tamen sint potentiz activæ, fit intuitu totius animi, quatenus nempe animus mediante intellectu sentit conatum omnem cordis, etiam spem puram, multo magis igitur quotidianas pugnas in ipsa voluntate. Metus igitur est passio & animæ totius & voluntatis. Sensio metus aut sensio etiam spei est passio animæ intuitu intellectus.

§. XIII.

Posset etiam dicere, primos quoque affectus dictos esse passionès, quatenus augeri possunt omnes à potentiis aliis & deprimi. *vid. notam ad l. 2. a.*

§. XIV.

Suscitatur vero metus vel ob impedimentum internum, vel ob externum. Illud voco, quod intra hominem est, hoc quod extra.

§. XV.

Internum vel intra cor est vel extra. Posterius contingit, quoties hominis locomotiva non est in statu ordinario, ut exple-re possit desideria voluntatis. Quamvis si subtiliter velis loqui, *claris, ostendit ut. commo, vulnere b.* facile

facile tolerare possumus, si id potius cessationem spei velie vo-
 care quam metum. Nos enim voce metus hic utimur in eo si-
 gnificatu, ut cessationem spei sub se comprehendat. Ita impedi-
 tur eunuchus & contristatur cum virgine pulchra concumbens.

§. XVI.

Posses etiam ad hanc classem referre, si ex consecutione
 desiderii metuatur privatio locomotivæ aut membri alicujus, ut
 ex violentia amissio visus, ex libidine morbus gallicus, mul-
 to magis itaque, si inde metuatur morbus lethalis, quamvis
 plerumque hæc genera metus possint etiam referri ad metum
 externum, subest enim v. g. metus potentiz vini, corporis con-
 tagiosi &c. adeoque hoc intuitu metus quædam mixta species
 datur.

§. XVII.

Impedimentum intra cor & inde ortus metus est, quod
 percipitur ex pugna ipsarum trium voluntatum primarum, vo-
 luptatis, avaritiz, ambitionis.

(2.) divisio.

§. XVIII.

Extra hominem infinita impedimenta metum excitare
 possunt, quæ tamen tentabimus, an ad summa capita referri
 possint. Incutitur igitur hic metus vel à viribus potentiarum
 invisibilium, vel à potentiis corporum.

§. XIX.

Differunt duplex metus, quod potentiz invisibiles regu-
 lariter agant modo & ordine, qui perfecte ab intellectu hu-
 mano percipi aut demonstrari i. e. ex certis & quidem specia-
 libus & proximis causis & principiis deduci nequit, sed de-
 rivatur tamen ab universis gentibus à directione causæ primæ
 infinitæ & universalis; potentiz corporum contra regulariter
 agunt modo & ordine, qui ab intellectu humano ex certis &
 specialibus ac proximis principiis derivari potest.

§. XX.

Potentiz corporum metum incutientes vel agunt eodem
 modo

aliorum & reliquorum corporum; ita & alio modo ista assertio declarari potest. Nam non omnia metuunt omnes, nec per omnia spes omnium excitatur. (Et in eo iterum est differentia inter affectus bestiarum & voluntates hominum.) Atque hzc assertio etiam vera est intuitu potentiarum invisibilium.

Capitulum

§. XXVI.

Præterea metus varius est: Alius enim metus impossibilitatis seu desperatio, alius metus difficultatis seu diffidentia. Uterque dici potest communi nomine metus frustraneitatis, cum nempe metuo, me bonum quod cupio non esse obtenturum aut malum quod sentio, non esse remoturum, vel certe difficilime id fieri posse, adeoque frustraneum fore omnem meum conatum & actionem.

§. XXVII.

Alius est metus damni, qui rursus duplex est. Vel enim metuo amissionem boni quod habeo, vel acquisitionem mali. Hoc damnum positivum nominant Scholz, illud privativum.

§. XXVIII.

Eadem est ratio spei. Alia enim est spes necessitatis aut facilitatis, quæ confidentia vel etiam audacia dicitur. Alia est spes lucri, ejusque iterum vel positivi vel privati. Definitiones earum facile intelliguntur ex dictis.

§. XXIX.

Iterum & metus & spes est vel rationalis vel irrationalis. Rationalis est, si homo metuens vel sperans recte æstimat vires potentiarum vel adjuvantium vel pugnantium, adeoque metuit ubi metuendum est, & sperat ubi sperandum est. Irrationalis est, ubi perverse istas vires æstimat, & metuit, ubi non est metuendum vel etiam ubi est sperandum; sperat, ubi est metuendum vel certe non sperandum.

variæ rationes ex et divisione

§. XXX.

Spes excedens vel metus nimis deficiens audacia dicitur, item feritas (brutalitas). Metus excedens vel spes nimis deficiens

*Cum hotes multa habeant bona
sua v. c. quantitatem pecunie, et
vici et malum positivum
sunt illi malum; quid ergo ad metum
tunc illud amissionem boni, quod
acquisitionem mali. Eum v. c. sperans
autem illas rem inveniunt. Sic bestia
vult potius caritatem sibi auferre qm
vino carere vult.*

*et requia & perversa præcis non v. c.
varius rursus magis afficitur spe ad
disceda pecunia qm recuperanda*

*lum spes et metus nil sint aliud qm
passiones hominum et caritatis
passio passiones a et plurimum
Irrationales vero v. c. præstant & re
tionales sint spei sibi inde. Hinc
Irratio metus et spei in rationem
& irrationalem.*

ciens meticulositas seu timiditas vel etiam desperatio. Spes rationalis-magnitudo animi. Metus rationalis cautio vel cauta circumspectio.

§. XXXI

Metus potentia primæ i. e. Dei & potentiarum aliarum invisibilium, quarum demonstratio non datur, dicitur metus divinus, metus potentiarum, qui sub demonstrationem cadunt, metus humanus.

§. XXXII.

Spes & metus rationalis divinus dicuntur religiositas, pietas, metus filialis. Metus irrationalis superstitio, metus servilis. Carentia omnis metus divini & metus tantum humanus. Atheismus.

Metus metus dicitur supponit representationem obsequentiam & humilem voluntatem deum non que & generat que deo st. d. d. hodie. Unde et talis metus dicitur ad rationem proprie dicitur voluntatem rationem propriam. Tamen melius p. dicitur ad rationem. Tamen melius p. dicitur ad rationem. Tamen melius p. dicitur ad rationem.

§. XXXIII.

Qui connexionem potentiarum non solum intuitu presentis, sed & sequentium influxuum recte æstimat, sapiens & prudens dicitur: qui vires præsentis potentiarum recte æstimat, sed de earum connexionem & duratione non recte cogitat, astutus vocatur, qui neutras, imprudens & stultus. Unde datur etiam spes & metus partim rationalis partim irrationalis, quamvis haud dubie, si ad alterutram classem referri debeat, pertineat ad irrationalem.

Est distinctio præsentia & futura illustrati q. historiam Romane & consilio Senatus ad veros plebem. Nam p. p. ut adula totum, h. p. dicitur ad veros. (4) ad non inteli. vel libidinem & obsequium ipsi dicitur. (5) ad non adhibere reme. (6) ad non adhibere reme. (7) ad non adhibere reme. (8) ad non adhibere reme. (9) ad non adhibere reme. (10) ad non adhibere reme.

§. XXXIV.

Quorum potentia intellectualis immediate à Deo agitata creditur, Prophetæ dicuntur, quorum voluntas, Heroes. At quorum intellectus & voluntas censetur agitata à potentiis invisibilibus dependentibus, appellantur Magi in sensu hodierno.

§. XXXV.

Sed cum multi impostores semper & ubique dentur, qui mentiuntur se immediate à Deo agitari aut aliis potentiis invisibilibus, & potentias corporum, quibus mediante agunt, astute occultare sciunt, inde nemo potest esse prudens & sapiens, nisi qui veros Heroes, Prophetas & Magos discernere novit à spuris.

Accurati dicitur dependentibus q. dicitur in libro de intellectu ut. circa fin. cap. p. dicitur. dicitur in libro de intellectu ut. circa fin. cap. p. dicitur. dicitur in libro de intellectu ut. circa fin. cap. p. dicitur.

G 3

§. XXXVI.

Mentio de Prophetis illustrabit que tñt locis in libro de intellectu ut. circa fin. cap. p. dicitur. dicitur in libro de intellectu ut. circa fin. cap. p. dicitur. dicitur in libro de intellectu ut. circa fin. cap. p. dicitur. dicitur in libro de intellectu ut. circa fin. cap. p. dicitur.

§. XXXVI.

At hoc facere nemo potest, nisi qui naturas potentiarum tam primæ quam secundarum, tam invisibilium quam corporarum, i. e. in corporibus operantium probe noverit, minime vero omnium, nisi vires propriarum potentiarum probe æstimare possit ad vires potentiarum reliquarum. Etenim potentia prima regulariter mediantibus potentiis secundis agit, et si in hæc inferiora & visibilia immediate, i. e. sine mediis visibilibus agere dicitur. Neque etiam facit impossibilia. Fluit enim ex ipsa natura potentiz primæ, quod possit omnia quidem, sed non absolute impossibilia.

§. XXXVII.

Un vero de potentiarum natura partim in aliis disciplinis justo ordine agitur, partim hic sparsim multa suis locis dicentur; ita quod æstimationem potentiarum propriarum attinet earumque relationem ad alias potentias, quibus vel adjuvantur vel impediuntur, quædam adhuc in genere notanda sunt.

§. XXXVII.

Voluntas humana omnis est potentia finita, i. e. etiam si omnium hominum voluntates uniantur, tamen habent suos terminos, nec rationabiliter possunt ultro velle ea, quæ omnibus sunt impossibilia, v. g. digito cælum tangere, invisibiles se reddere, mare ebibere, volare &c.

§. XXXIX.

Sed facilius sciuntur eminenter impossibilia, ac eminenter possibilia, h. e. ea quæ omnibus & singulis sunt impossibilia, & ab omnibus & singulis fieri possunt, quam ut exacti termini, quibus singulorum hominum voluntates finiuntur, ad punctum poni possint, quia singulorum hominum voluntates & potentiz reliquæ variant, ita ut quod multis possibile est, aliis multis sit impossibile, aut ut quod uni seorsim est impossibile, multis conjunctim sit possibile, aut denique, ut quod jam uni est possibile, alio

d. hic op. hic labor est, nec expectandum, hysicis, potest dicitur, quod virtute verum esse cognoscit, in scriptura aut est virtute elementis, & aliquid verum, habetur per sapientem, & Deo illuminat. In hoc in ob difficultatem non est plane desperandum, potest omnino quædam illorum lectiones auctores expectantiam propriam, & sic variis observationes diligere, si non valeat, qd. valeat, necesse est extrema, nec facile possibilia & plane impossibilia, ut qd. velle, & nasa. Aliantur. Ut ipse Thomas discenda sunt difficultas et obscure impossibilia, & quæ conditionem, quantum sufficit, & de his vita, mediata & immedia. Hæcia potest, sicut modo, de iudicium de Magis sibi non formis in idea, ut dicitur, quæ sapientiam, & licet quædam orationem, & qd. n. uti non datur, a. sit contentus, ubi est iudicium, quæ multas dicitur. Hæc referat ad sibi incognita.

unde possit dicere impossibilitatem esse duplicem, i. ob hoc, quod communem, v. g. omnibus voluntatibus, & particularum. Ut si non, sapienter, negat, quod v. g. confessorum, h. e. non, promissi, immedicatos, singulariter, ut, sapienter faciunt parentes, & captivos &c.

§. XLVI.

Sunt tamen qui neminem amant & multos oderunt, non sunt, qui multos amant, & neminem oderint.

*nam videtur quilibet hominem
et m. v. c. ex 24. amare o. licet nec
hos fore amec.*

§. XLVII.

Nemo est, quem oderint omnes, nemo quem omnes ament; sunt tamen, quos multi oderunt, pauci ament, non sunt, quos multi ament, pauci oderint.

*nam passio hominum est fluctans & vari
ita nullo modo de amore habetur
aut d. avaris facillime monstrum pat.*

§. XLVIII.

Nemo ita alterum amat, ut non possit desinere amare aut odisse; nemo alterum ita odit, ut non possit desinere odisse, et si non facile possit amare.

*Quod inde probatur, quia amans & amat
inter utriusque est unum est. Unde
ut si licet fieri amicum in
vult, suavitatis temporis in sibi ipso
vult impeditur sibi
omni. In tempore si alius facit in
bonis ut si sic familiaritas, non
caritas pp.*

*Regula est gl'iosa Homini in Librum Esther
boni observat S. v. d. in suis lectione ad laudum
scripti: nemo nihil tutum.*

§. XLIX.

Unionem voluntatum spes auget, amorem producit, pax dicitur. Disidium voluntatum metus multiplicat, odium operatur, bellum dicitur.

§. L.

Non omnis, qui potest nocere, vult nocere, nec omnis, qui potest adjuvare, vult adjuvare. Sunt tamen, qui & possunt & volunt, sunt, qui volunt, & non possunt, sunt, qui possunt, & non volunt, sunt, qui nec volunt, nec possunt.

*actus non est semper. Aliis omnino vera
doctrina. Non est, quod scilicet potentia
necesse dicitur quod dum tempore
tentantem nocendi. Ut non inepte
dicatur proinde incrementum
dicatur vult esse justum belli
tam. Nam de his historiis
cet omnino eadem vult quod
tentant omnia calamitosa sunt.*

*Regulae in hac parte de regulo, quod sit multa
ambitiosi p. avari + voluptuosi.*

Metuimus metu rationali eos, qui & impedire possunt & volunt; irrationali, qui aut non possunt, aut non volunt. Eadem dicenda sunt de spe rationali & irrationali.

*Metu hanc persequutionem in
vult & ignominiam horridissimam
t. spe in hanc futuri.*

§. LII.

Magis tamen metuendi homines sunt, quam quod spes in iis sit collocanda, quia saepius possunt nocere & saepius volunt.

*metus hic aequipollent praevisionem
non horrore h. in parte odio.*

§. LIII.

Magis itaque excitanda est hominum potentia nos adjuvandi, quam potentia nobis nocendi irritanda: & magis excitanda voluntas adjuvandi quam voluntas nocendi.

*non est fervili ratione etiam gratia sit
reperitur, d. que amor in
vult, d. que sunt habitanda.
Nemo v. dicitur quod forte nimis
sit sumptuosum, ut si dicitur, non ma
teria humores, quod in amice test
mancit si. h. vult hominem pro
candi quibus potest pretio.*

§. LIV.

Irritatur potentia aliorum nobis nocendi, si eos non metuam, irritatus voluntas nocendi, si iis resistam.

*nam sic hodie adhibetur
sine, occasio a. reddit potentiam.*

*resistentia accipit
dicitur quod actus h. dicitur.*

§. LV.

§. LV.

Excitatur potentia aliorum nos adjuvandi, si non resistam, excitatur voluntas, si eos adjuvem.

§. LVI.

Sapiens ergo & plures adjuvat & plures tamen metuit, paucissimis vero resistit, in paucis spem aliquam, in nemine nisi in potentia æterna fiduciam ponit.

*potest ne illustrari & fata virorum
creditor: quo minus tunc alius
virali §. & magis & sapienter ha
bit et & gloriam laudantur &
qua speculatio vultu & sapientia*

§. LVII.

Amor igitur rationalis, uti non absque metu est, ita non omnis spes in homines alios est causa amoris, nec omnis metus causa odii.

§. LVIII.

Potentiam propriam sapiens non metitur ex potentia aliorum hominum, nec aliorum hominum ex propria.

§. LIX.

Alii enim habent diversas vires corporis. Ita Milo taurum portat: Funambuli super funibus saltant &c.

§. LX.

Alii diversas vires ingenii, memoriæ, iudicii.

§. LXI.

Omnes diversas voluntates. Ergo multo minus sapiens potentiam propriæ voluntatis aut impotentiam æstimat ex potentia & impotentia voluntatis alienæ. *Et hoc praticatur in eligendis vita sociis, studijs genere amicitia*

§. LXII.

Nam ad quæ nos facillime inclinamus, ad ea alii difficillime, & vice versa.

§. LXIII.

Cum tamen semina trium voluntatum primarum sint in omnibus hominibus, & omnes potentiz augeri possint exercitio, sequitur ut regulariter uni homini non absolute sit impossibile, quod possibile est alteri, etsi unum sit alteri facilius.

*Ne est? quia, de forte, plures
non in uno tempore, sed voluntati
sola avocata, etiam distorandi? Na
hoc verum est si privatis, quia su
min ad passiones desiderant, si con
par vultus lenissimum, de nullam
fuit repugnantiæ, possunt an non
de in prima, etiam passio non
talis? Unde etiam desiderant, etiam
talis? Unde etiam desiderant, etiam
amplius & avare, etiam nas actio
vident, ut in vultu, etiam actio
vident, ut in vultu, etiam actio
vident, ut in vultu, etiam actio
vident, ut in vultu, etiam actio*

§. LXIV.

Pleraque igitur quæ jam sunt impossibilia, per aduæfactio

H

nem

§. LXXIII.

Voluntas etiam infima, si valde adjuvetur à potentiis externis, vincet voluntatem dominantem. Ita homo valde ambitiosus irritatus à fœmina valde pulcra, aut pluribus, tandem succumbet.

vid. l. 69.

§. LXIV.

Multo magis itaque succumbet passio dominans, si duz voluntates inferiores adjuvantur à potentiis externis. Uti si fœmina pulcra magna dona promittat ambitioso.

§. LXXV.

Passio infima à potentiis externis valde excitata sæpe operabitur magis sensibiliter, quam in aliis hominibus, ubi est passio dominans. Ita voluptas & avaritia sæpe impellunt valde ambitiosum ad actus voluptatis & avaritiz magis sensibiliter, quam ubi voluptas & avaritia dominantur.

id. magis dicitur, qd. inconfusè
stultius fuit ab hominibus qm.
ca. dicitur à divinis virtute. inter
li. et. Unde comico: artificum
ut pro visu uideat representent
vel. Janem amantem

§. LXXVI.

Passio dominans facillime excitatur à potentia quavis externa. Passio dominata si excitari debeat supra dominantem, magna potentia externa opus est. Ita valde ambitiosum quicumque laus aut vituperium, quicumque honor excitat, valde voluptati deditus vel avaritiz, ut aliquid faciat voluptati aut avaritiz parum gratum, multis laudibus & honoribus aut vituperiis &c. opus est. nec hæc semper jurant, d. quædam sunt incommuta.

§. LXXVII.

Non ita magno irritamento, sed magno tamen opus est, ubi passio infima irritatur in actione passioni dominanti vel plane non, vel parum adversa. Ut si valde ambitiosus & parum voluptati deditus irriteretur à fœmina pulcra, ex cujus amore non metuat læsionem famæ.

§. LXXVIII.

Sunt etiam naturaliter certæ excitationes & depressiones atropugnæ potentiæ humanæ voluntatis diversorum hominum; et si ex plerisque hominibus sint occultæ, non quia diffi-

culter intelliguntur, sed partim quia ab iis non attenduntur, partim quia homines magis inquirunt in naturas aliarum rerum, quam in naturam propriam moralem, partim quia hæ pugnae & uniones potentiarum magis sensu comuni percipiuntur, quam ut demonstrari à priori possint, quamvis quædam exempla facilius assensum extorqueant aliis. Unde ab illis incipiemus.

§. LXXIX.

Hominum libidinosorum exhalationes morales (licet eo termino uti in materia morali) libidinem finitimum, valde ambitiosorum odium, avarorum contemptum naturali potentia regulariter sensibilissime excitant, & morbos venereos attrahunt.

§. LXXX.

Gulæ deditorum exhalationes gulam aliorum, item gaudium ac hilaritatem, in ambitiosis vero & avaris iterum displicentiam & contemptum excitant.

§. LXXXI.

Ambitiosorum, reverentiam aliorum, aliorum iram, aliorum metum movent.

§. LXXXII.

Avarorum, modo ad tristitiam & silentium aliquos movent, modo alios etiam ad id non pronos irritant ad damnanda eosque decipiendos.

§. LXXXIII.

Eorum, qui magnam mixturam voluptatis & ambitionis habent, diffidentiam, odium & metum suscitant in iis, quorum passio dominans est avaritia, aut mixtura avaritiæ & ambitionis; alios ad amicitiam & benevolentiam alliciunt, multos & amicos & inimicos parant, infortunii tempore non difficulter etiam in hominibus ignotis suscitant misericordiam.

§. LXXXIV.

Eorum, qui magnam mixturam avaritiæ & ambitionis habent, metum servilem in avaris & voluptati deditis, odium & contemptum in ambitiosis etiam voluptate temperatis, apud alios fiduciam

quomodo a. sint definienda hæc
pugnationes, habet et 6. 9.

qua hic differunt illustrabit Eth.
part. II. pag. 94. 376. 380. 382. 386. 387.
in hac peregrina videntur & vultu
te videlicet est credere quomodo
exhalationes, ille tom. II attendat
exhalationes proprias v.c. sapientia
in hoc est vultu non vultu
in vultu it. in hoc in un
vultu vultu vultu vultu
cat, quod inimicitia et amicitia
vultu non sint res arbitrarias,
d. operante vultu natura pro
vultu. (2) cogit non tom. II
vultu in vultu, et vultu
quod vehementer, v.c. in vultu
vultu per percipiunt ut
vultu l. vultu vultu vultu
vultu d. m. vultu vultu vultu
vultu vultu, de qua exempla
habet dicta pag. 94. (3) vultu
qua scripta est de vultu magna
vultu, vultu vultu vultu
qua vultu vultu de vultu
in vultu vultu v.c. vultu
vultu vultu vultu vultu
vultu in vultu vultu vultu
(4) attendat vultu ad
vultu vultu vultu vultu
modo vultu vultu vultu
vultu vultu vultu vultu
vultu vultu vultu vultu

ne inter eos quos auctori jam
propinavit cholericis - melanc.
cholericis.
quod auctor ipse illustravit
exemplo quibus Württemberg.

fiduciam ad tempus, apud plerosque gaudium, vel certe carentiam misericordiae tempore infortunii suscitant.

capita Cardinalis Ximenem. Interea non facile hi homines ob judicium et laboriositate rediguntur ad mendicitatem part. II. Eth. p. 223. ut adeo priores in S. O. non habeant quod pro eis gelorientur.

§. LXXXV.

Eorum, ubi & avaritia & voluptas dominatur, momentaneam quidem benevolentiam, sed mox diuturnam repugnantiam fere omnium hominum, certe carentiam amoris & amicitiae, aut commiserationem cum contemptu conjunctam produciunt.

§. LXXXVI.

Quin & à rerum aliarum potentius naturaliter patiuntur homines, etiam quod mireris à potentius rerum artificialium, aut quae ab impositione hominum alias dependent, aut experientiam videntur praesupponere. Ita voluptati dediti rapiuntur ab exhalationibus vini, cibi, oculorum lasciviantium, chartarum inferiorum aliarumque rerum ad usum destinatarum.

Sed ante experientiam v. c. infans charitas laborios non directas qua laetitia d. quatenus pictas imagines continent, ut thes. de lectio provide e abatur invatendi. Enim v. q. ambilionem attinet, negari negt, qd a unaris sebz prohiberit, quoniam refer et lacorum directum, qd honor ipse quem quavis est in vestium adstruunt. Ut deud papes imitates volebat esse trahiores et holi cum ani melibus communes, ambitioni a. titiones, ac magis humen. Vel in voluptate concun. res aliqd actus e realis, respectu amantis et respectu obedi, in ambitione vero pntissimum actum ee fore in solo ambidido.

§. LXXXVII.

Ita ambiciose naturaliter patiuntur à sono & gestibus laudantium, à signis reverentiam aut submissionem & obedientiam denotantibus, à sono bombardarum, hinnitu equorum &c.

§. LXXXVIII.

Avari vero ab ipsis effluviis rerum, quae sunt in commercio maxime vero ab effluviis auri & argenti commoventur.

§. LXXXIX.

Voco vero effluvia moralia omnes emanationes rerum, quae sensus feriunt, non solum visum sed & auditum ac reliquos, imo ipsas voces ac gestus &c.

§. XC.

Quod vero haec omnia efficiant hominem non propter adhaerentiam aut notitiam significationis & usus rerum, per experientiam acquisitam, exinde perspicuum est, quod teneri etiam infantes, & in quibus nondum intellectus vim suam exertit, quique experientia omni carent, evidenter dent signa passionum istarum variarum.

H 3

§. XCI.

Emulient in vetuli passiones infantum inleis, nec ad unum obiectum desino haerent, inde licet in eis ubi nris amicans delli coningit religio, natius dant equi ugra, philomus et inopiantiam difficulter nocito. Fabulas prodo isthamitacymo iudicium, quod ee Alians asfert Matth. p. 21. de credentibus. istur y thes. theis & probent, pofes, adducere rationem clariorum v. c. quando cur harorum filii. v. c. thes. theis dally, Salomon sapiens & similia.

§. XCI.

Nam cum vix annum impleverunt, alius delectatur nuditate membrorum humanorum, alius gaudet ipsis chartis lustris, alius manibus pedibusque movetur ad conspectum nummorum, alius cum canibus ludit, & ita de ceteris.

§. XCII.

Cum vero supra dixerimus, ad metum & spem rationalem requiri & potentiam & voluntatem nocendi & adjuvandi, juvabit & ista notasse, quod homines voluptati dediti regulariter alios velint adjuvare & nolint nocere, si non valde irriterentur, sed non multum & nocere & adjuvare possint, ob iræ momentaneum transitum, nimium studium commoditatis seu ignaviae, timiditatem &c.

§. XCIII.

Avarus non inclinatur ad alios juvandos, si non speret incrementum & utilitatem propriam, potest tamen eos adjuvare, si actiones ejus dirigantur ab aliis; inclinatur ad nocendum aliis, non tamen multum nocere potest, nisi actiones ejus dirigantur ab aliis.

§. XCIV.

Ambitiosus naturaliter & vult adjuvare alios & potest, si vero irritatur, & vult & potest nocere.

§. XCV.

Quae hactenus de spe & metu hominum diximus, ostendunt, voluntatem hominis semper conjunctam esse cum spe aut metu, adeoque nullam actionem voluntariam dari sine spe aut metu.

§. XCVI.

Porro cum potentia fortior naturaliter vincat minorem seu imbecilliolem, sequitur multas actiones voluntarias oriri à voluntate coacta vel per potentiam majorem excitantem, vel per potentiam majorem reprimentem, seu metum incutientem.

§. XCVII.

Actio igitur voluntaria omnis intuitu dependentia à voluntate

ut supra §. 90. c. 3. in notis

Sequitur nunc utrum sit finem in se habens actio voluntaria, de qua §. 117. l. 1. libera v. s. ambulare et non ambulare, l. 2) invita & prem. l. rursus v. ignoranciam in §. 112. l. 1. violentiam, ut si q. 2. & velis praecipere dicitur l. 3) invita, nam alio ex metu profecto videtur participare à prima & secunda spe. D. hoc schema corrigi potest postea ita: Actio est l. voluntaria l. invita, hoc est unius tunc generis §. 110. istud v. l. 2) l. 1. passione quiesca ut actio l. vi amica. vid: §. 102. l. invitata vid: ibid. Unde oritur dividit actionis voluntariae in §. 117.

tate non est libera; intuitu principii dirigentis seu voluntatis ipsius est vel coacta; quando voluntas vi potentiae exterioris absque vi corporea invisibiliter ipsam cogentis, necessitatur ad aliquid imperandum potentia locomotiva; vel non coacta seu libera.

§. XCVIII.

Tum vero potentia voluntatis libera est, quando homo spe connata agit absque externa vi vel desiderio aut spem excitante vel merum incutiente, adeoque iterum extrinsece, non elective.

§. XCIX.

Vis vel denotat in genere potentiam agendi, & tum synonymum est ipsius potentiae, facultatis, virtutis; vel denotat in specie actionem cogendi à potentia illa oriundam.

§. C.

Tum vero est vel vis visibilis, quae & corpore fit & in corpore visibiliter, per locomotivam unius corporis in corporis alterius locomotivam; vel invisibilis.

§. CI.

Hæc non semper fit per locomotivam alterius corporis, & sæpius non immediate in locomotivam alterius.

§. CII.

Invisibilis porro est vel vis amica, desiderium aut spem voluntatis nostræ excitans, ut sunt, v.g. irritationes meretricum, aspectus, odor, sapor vini, laudes hominum, nummi armati &c; vel inimica, desiderio aut spem metum intuitiens, ut minæ mortis, ignominie, damni, carceris &c.

§. CIII.

Visibilis vis omnis est inimica, quia semper fit reluctante voluntate.

§. CIV.

Omnis actio voluntaria uti spontanea dicitur ita omnis actio non voluntaria seu non spontanea est invita.

§. CV.

id est licet interdum desit seductor externus, manet in interno v. c. licet desit meretricis voluptas in semper talis manet uti arbor vi incipitata, remissa necessario sursum crescit.

§. CV.

Sed cave ne ulterius progrediaris cum doctrina Scholasticorum; qui duplex invitum faciunt, vel per ignorantiam aut errorem ex parte intellectus, vel per coactionem ex parte voluntatis. Uti enim errarunt, quod actionem omnem voluntariam dixerunt esse liberam, & voluntati libertatem attribuerunt, ita & error est, quod omne coactum dixerunt esse invitum, item quod invitum fecerunt ex parte intellectus.

§. CVI.

Qui error vel maxime tum apparet, cum de actionibus moralibus agunt & se torquent, an ad actiones voluntarias an involuntarias eas referre debeant, : n tertium genus actionis formare?

§. CVII.

Item an imputari debeat actio tanquam voluntaria, quae cum ignorantia vel errore conjuncta est, unde multas divisiones inutiles & obscuras ignorantiae tradunt, & multas regulas similes de imputatione erroris.

v. c. in ignorantiam involuntariam causa & in ignorantiam involuntariam ea se et ex sua causa.

§. CVIII.

Fons erroris est, quod fundamentum imputationis quae fuerint in libertate voluntatis. Quemadmodum vero libertas illa voluntatis ostensa haecenus fuit esse non ens, & fundamentum imputationis jam supra fuit derivatum exinde, quod homo ipse fit ejus autor, hoc est, quod actio externa processerit ex imperio voluntatis, ita ex haecenus dictis paucis jam emendanda est doctrina de actione spontanea & invita.

§. CIX.

Spontanea actio est actio voluntaria, invita non voluntaria. Ergo sola voluntas attendi debet in denominatione utriusque, non intellectus vel cognitio omnium circumstantiarum actionis.

De omni actio voluntaria vid. cap. Spontanea actio est actio voluntaria, invita non voluntaria. Ergo sola voluntas attendi debet in denominatione utriusque, non intellectus vel cognitio omnium circumstantiarum actionis.

§. CX.

§. CX.

Ergo spontanea actio omnis est à voluntate imperata locomotivz, sive intellectus circumstantiarum adfit, sive non, modo voluntas adfit; omnis actio invita est, ubi deficit voluntas, sive adfit scientia intellectus, sive non.

§. CXI.

Cum enim supra monstraverimus, quod intellectus sit potentia mere passiva à sensationibus vel voluntate dependens, non potest esse principium actionis humanæ.

§. CXII.

Ita si quis venenum bibat, quod nescit esse venenum, verum quidem est, quod actio hæc intuitu veneni sit invita, sed non propter deficientiam intellectus, sed quia noluit venenum bibere. Voluntaria ergo est hæc saltem, quod voluerit bibere. Eadem est applicatio, si quis concubat cum uxore alterius, quam putat esse uxorem propriam,

§. CXIII.

Contra si quis voluerit venenum bibere & cum uxore alterius concubere, est actio voluntaria, etsi ex errore biberit medicamentum, aut concubuerit cum uxore propria.

§. CXIV.

Ita si quis jaetu lapilli in corvum directo feriat novercam, tam diu est actio involuntaria, quam diu non dicat, neque sic quidem male. Tum enim quia accedit voluntas, ex non voluntaria fit voluntaria.

§. CXV.

Ergo hoc saltem est notandum, ad æstimationes actionum voluntariarum non semper requiri, ut voluntas præcedat, sed sufficere, si subsequatur actionem. Unde regula, quod ratio (moralis æstimatione) retrahatur ad tempus initii.

§. CXVI.

Et falsum adeo est in moralibus, quod principium debeat esse semper natura prius tempore principato.

§. CXVII.

§. CXVII.

Spontaneum duplex est; vel liberum (extrinsece) ubi voluntas impulit locomotivam absque extrinseca excitatione vel voluntatis primæ, vel ipsi: & absque metu: vel coactum, ubi voluntas vel excitatione extrinseca ipsi vel metus fuit necessitata & coacta.

v.c. liberum videtur corp. sui
semel voluisse evolventi
v. & in signilib. adiahor.
actionib. facile m. ambilia
diligentia l. voluptuosa igne
v. interesse subm. p. b. r.

§. CXVIII.

Cur enim actio, ad quam voluntas hominis invisibiliter est metu coacta, pro voluntaria non deberet haberi, cum tamen pro voluntaria habeatur, ubi hominis voluntas vel prima vel spes ei connata excitatione extrinsece potentiz, v. g. amica persuasione, propositione prxmii &c. fuit necessitata, cum tamen utrobique sit eadem ratio, id est, coactio voluntatis.

q. d. m. perspexit Jeta in l. 1. 23.
h. e. cor. l. p. r. d. ubi dicit:
personæ hie ab ipis qm cogit
v. sp. l. r. c. m. d. n. s. r. d. h. e.
quo de coactionem, acens
lex de metu dicit m. i. t. a. m.
q. d. dicitur dicitur actionem
de excitatione q. d. p. r. o. v. e. c. t. a. m.
q. d. dicitur est. dicitur de p. r. o. v. e. c. t. a. m.
l. a. c. i. o. n. e. m. i. s. t. a. n. t. e. m. p. l. e. n. e.
o. m. i. t. t. e. r. e.

§. CXIX.

Ita pacta pacis bello extorta, ita actiones legi conformes, etsi ex pœnz metu processerint, sunt communi consensu voluntariæ & imputantur etiam.

§. CXX.

At, dicitis, non imputantur tamen omnes actiones ex metu patratæ, v. g. promissiones latroni factæ, actiones servorum à Dominis imperatæ. Sed ad hæc infra dabitur responsio, ubi fufius de imputationis effectu agemus, postquam sc. de legis natura dictum fuerit, sine qua doctrina de imputationis effectu non poterit intelligi. Interim prænotetur, non omnes actiones voluntariæ imputari, aut imputari diverso respectu, & non imputari.

v.c. coacta promissio.

v.c. Titio à Nevio mihi co.
actus, Nevio damnum dedit.
imputatus hoc ei in dicitur
na. h. e. damni respectu, non
in doctrina de pœnis.

§. CXXI.

Invita actio unica est, seu comitetur eam intellectus, h. e. etsi sciam, quid agatur, id quod fit in coactione visibili extrinseca locomotivæ hominis vigilantis; sive non concurrat, ut si casu mero alteri damnum dem.

§. CXXII.

Uti ergo in posteriori exemplo actionem invitam non intellectu deficiente, sed voluntatis; ita in priori invitam non facit coactio, sed iterum deficiente voluntatis.

§. CXXIII.

§. CXXIII.

Quemadmodum autem alibi docuimus, aliquando si casu damnum dederim, me naturaliter teneri ad damni restitutionem; ita vel ex hoc iterum exemplo prænotandum est, aliquando etiam imputari actionem invitam, adeoque solas differentias actionis voluntariæ & involuntariæ seu invitæ non dare fundamentum adæquatum imputationis.

CAPUT III.

DE

VARIIS HOMINUM MORIBUS ET BONIS.

SUMMARIA.

Mores quid? Potentia reliquorum corporum agunt uniformiter, 1. hominum difformiter, 2. Alii mores. Sapientum, alii stultorum, 3. Homines natura non sapientes, 4. Hoc cognoscere, initium sapientie, 5. A moribus igitur stultorum, ceu prone homines a natura esse solent, incipiendum, 6. Hominum mores & conveniunt, & non conveniunt, 7. Omnes se maxime amant, Unde fuit quod se habeant pro creaturis præstantissimis, 8. quod præstantiam hominis querant in intellectu, 9. & in eo capant essentiam hominis, 10. & quod omnes homines habeant eandem essentiam, 11. & quod intellectus dirigat voluntatem, 12. & quod voluntas libera sit, nec possit cogi, 13. & quod sit una voluntas, 14. & quod appetitus sensibilis differat à voluntate, 15. & alia infinita præjudicia moralia, 16. Præjudicium est. actus voluntatis, 17. 18. Homines asserunt bona & mala ex sensibilibus, 19. eaque querunt magis apud alios, quam apud se, 20. quia vana est eorum cupiditas sciendi, 21. Preferunt bonum partis, bono totius; 22. positivum privativo; 23. extraordinarium ordinario, 24. Homi-

num spes & metus: sperant impossibilia. 25. Habent spem & metum
 pro primariis affectibus, 26. potentias invisibiles metuunt metu
 humano; & potentias corporum divino, 27. sunt creduli & perci-
 naces, 28. perspicaces in aliorum stultitia, cæci in propria, 29. pu-
 tant se esse sapientissimos, 30. sunt securi & desperati. 31. Sult-
 torum conceptus de bono jucundo; 32. de utili; 33. (Scrutantur in-
 utilia, 34. felicitatem quarunt in speculatione rerum, 35. non fidem
 sensibus propriis, 36. quarunt acquisitionem felicitatis mediis sul-
 tiis, 37. qua promouent potius stultitiam, 38. quarunt quietem in
 rebus inquietis, 39. qua appetunt, vel non consequuntur, vel mox
 contemnunt, 40. ita omnes vivere cupientes mortem accelerant.
 41. de honesto; 42. (volum alios emendare 43. 44. quarunt con-
 silia aliorum & non sequuntur. 45.) de decore, 46. & pulchro 47.
 Eadem definitio horum honorum omnium apud stultos, 48. 49.
 sed conceptus tamen inconstans & maxime varians. 50. Eorum ap-
 petitus intuitu libertatis, 51. imperii, 52. proprietatis, 53. Stulto-
 rum mores etiam convenientes sibi met ipsis repugnant. 54. Sensus
 hominum naturali status confusus ex pace & bello, magis tamen in
 hoc inclinans; 55. neque tamen ineptus ad pacem. 56. Mores
 stultorum differentes intuitu triam voluntatum primarum. 57.
 Convenientia & disconuenientia voluptatis cum ambitione, 58.
 ambitionis cum avaritia, 59. avaritia cum voluptate. 60. (ve-
 ticulositatem voluptatis & avaritia non pugnare cum dicto: quod
 nullus metus sit conuatus. 61.) Excellens ingenium, iudicium, me-
 moria unde? 62. Fontes crudelitatis, superstitionis, atheismi. 63.
 enthusiasti, nimia subtilitatis. 64. facili ad veritatem reditus,
 & pertinacia, 65. ingenii fluctuantis & profundarum meditatio-
 num, 66. ingenii poetici, oratorii, apti ad varias scientias & ar-
 tes. 67. adherentia auctoritati & precipitantia, 68. aptitudinis ad
 speculandum & ygoria, ad consilia & executionem. 69. Fontes bo-
 ni vel iucundi, vel honesti, vel utili, 70. item pulchri & decori.
 71. Fontes imperii, proprietatis, libertatis, communionis. 72. Erud-
 itos stultos majores esse, quam non eruditos, 73. & diuites at po-
 tentes, quam pauperes & viles. 77. Non tamen eruditionem, di-
 vicias

vitiis & potentiam esse criterion stultitia. 75. Sed sapientem velle eruditione habere opus, iam divitiis & potentia commodè uti posse. 76. Etiam ipsas voluntates dominantes non esse extremas & omni ex parte malas, sed posse sapientem iis uti ad bonum finem. 77. Usus bonus voluptatis in vita communi; 78. ambitionis; 79. avaritiæ. 80. Usus magis sensibilior voluptatis cum ambitione mixta. 81. item mixtura ambitionis & avaritiæ. 82. Etiam miserrimi temperamenti ex voluptate & avaritiâ compositi usum in vita humana esse necessarium. 83. Neminem esse tam miserum, quo sapiens uti non possit. 84. Alterari hominum mores aetate, cali genio, educatione. Mores juvenum, 85. virorum, 86; senum. 87. Mores diversarum nationum diversi. 88.

§. I.

MOres supra diximus esse actiones plures voluntarias conformes. Potentia reliquorum corporum in omnibus individuis ejusdem generis uniformiter, agunt, quia una eademque potentia est, in omnibus. Hinc nec in bestiis, quæ sunt ejusdem generis, mores variant.

§. II.

At cum singuli homines peculiare ac diversas potentias agendi seu voluntates habeant, non possunt non etiam mores hominum inter se differre infinitis modis. Unde horum convenientia & differentia consideranda, quantum in materia infinita fieri potest.

§. III.

Cum vero hominum alii sapientes sint, alii non sapientes, & horum non possint non esse diversissimi mores & plane oppositi, inde hæc differentia est præcipua in doctrina morat.

§. IV.

Homines omnes à natura sunt insipientes & stulti, certe si hoc durius forte sonet, non sapientes.

§. V.

Et hoc serio cognoscere, initium sapientia est. Nam isti

stulti
 Nam non potest esse desiderium boni aliquis nisi illud abesse cognoverit. Item licet ob
 salutem arborum propter, non sit bene philosophia, est tamen opus necessaria, cum sine ea
 homines nunquam manerent, hinc tamen dicitur invidia superbi fieri. adde auctorem d. i. q.

stulti sunt maximi, qui putant se esse sapientes, cum non sint, sunt enim tam diu moraliter incurabiles. At sapiens est omnium maximus, qui quotidie magis magisque cognoscit stultitiam cordis humani, & maxime propriam.

§. VI.

Incipiendum igitur à moribus insipientium, tum videndum, quomodo ex talibus possint fieri sapientes, & quousque possint. Mores vero sapientum facile ex natura oppositorum cognosci poterunt.

§. VII.

Insipientes conveniunt in multis, differunt modis infinitis quidem, sed qui tamen ad quaedam summa genera referri possunt.

§. VIII.

In eo omnes conveniunt, quod se maxime ament, unde provenit præjudicium capitale, quod se putent esse præstantissimos & sapientissimos inter omnes creaturas visibiles.

§. IX.

Ex hoc sequitur aliud præjudicium, quod præstantiam hominis præ reliquis creaturis querant in intellectu.

§. X.

Hinc sequitur aliud, quasi hominis essentia consistat in intellectu, & intellectus sit primum agens in homine.

§. XI.

Ex hoc rursus aliud, quasi unus homo habeat eandem essentiam cum homine alio, uti v. g. unus canis cum alio cane.

§. XII.

Hoc rursus aliud: quasi intellectus dirigat voluntatem in appetitu boni malive, & ei normam agendi præscribat, adeoque opponunt moralia naturalibus.

§. XIII.

Et porro: quasi homo habeat libertatem agendi in voluntate, & voluntas non possit cogi.

§. XIV.

Iterum: quasi una sit natura voluntatis humanæ & singuli habeant unicam voluntatem.

§. XV.

Ita hæc contradictoria docet homines non esse unius nature, & certius alterum altero esse meliorem, non docet inter se æquales, quod non esse facile est, & alteri facile esse, præterquam si quod alter ab altero recipit obedientiam servilem, plane.

amore in dulto vid. part. II. Eth. 1. 6. 14. scil. amore ad pas. 1. onem dominantem, sic v. c. voluptuosus in velle est et veluti transformetur in ipsam voluptatem, ambulator ut transformetur in vanam gloriam, &c. re vera fr. homines ad se, nec alios amant, s. solum passionis idolum. forte hoc non inde regulari, a priori causam. Eth. 1. 6. 14.

nam si hoc non docere, con- sideret imaginaria cogitationum præstantia, quæ si cogitationes & voluntatem, s. forte inultis. nam intellectus ratio cognitionis boni est malus, s. ab effectu non abigitur & in omni homine inest & idem, licet eorum acrimonia variet. Jana glibus intelligit, quod ambitio, avaritia, volubitas, sine stultitia quousque præcipue sit diversissima. Intellectus voluntatem præcipue dirigat, quousque cogitationes, s. forte si inest & principium voluntatis, s. forte quæ voluntatem præcipue dirigat.

quædam alius error qui ante se videtur, s. hereticorum, s. ut res non & libere probabilis.

Ita hæc contradictoria docet homines non esse unius nature, & certius alterum altero esse meliorem, non docet inter se æquales, quod non esse facile est, & alteri facile esse, præterquam si quod alter ab altero recipit obedientiam servilem, plane.

§. XV.

Hinc vero fuit inepta explicatio distinctionis inter appetitum sensitivum & voluntatem.

*et concessio
possit dicitur
in Diverso y. f. 11.*

§. XVI.

Ex his prajudiciis sequuntur promiscue alia infinita prajudicia moralia, i. e. appetitus morales intellectum impellentes, ut corrupte sentiat de natura boni vel mali.

§. XVII.

Præjudicium enim verè nihil aliud est, quam appetitus rei antevergens iudicium intellectus boni seu liberi.

§. XVIII.

Et quamvis dentur præjudicia, tam intellectus quam voluntatis; jam tamen alibi demonstratum est, quod præjudicia autoritatis & præcipitantiæ profuunt a duobus præjudiciis voluntatis, i. e. ex insipienti imitatione & impatientia, item quod ipsæ perfectiones (quæ dicuntur) facultatum intellectus, memoriz, ingenii, iudicii proveniant ex diversa dispositione voluntatum.

§. XIX.

Insipientes communiter querunt bonum in re, quæ potentias eorum sensibiliter afficit, & pro malo habent, vel certè pro non bono, quæ insensibiliter; quia talia omnes homines à natura appetunt, quæ ratio semper in seqq. est repetenda. Imo ne fortè lectori tædium pariat toties frequentata stultitiæ aut insipientiæ mentio, loco insipientum ponamus homines simpliciter, quia scilicet omnes homines naturà non sunt sapientes.

§. XX.

Homines igitur bonum & malum magis querunt in autoritate & exemplis aliorum, quam in experientia propria.

§. XXI.

Unde & naturam totius hominis discunt ab aliis extra se, & horrent cognitionem sui ipsius intra se; scrutantur infinita, negligunt finita. Putant se cognoscere essentiam potentiz primæ & potentiarum dependentium invisibilium, & non cognoscunt essentias rerum visibilium, ne quidem sui ipsius.

*v. c. quomodo volun-
tas optet se cognoscere
humana. §. XXII.*

*unde auctor alibi non impro-
prietè docet hominem ante
lapsum ab ipso cognoscere
creaturas & Deum amare. qd
suum a. in ea vera confidit
p. facultates amari, Deum spe-
rantes.
v. c. præterquam quæ scire com-
municatos indignatum in X.
v. c. Loquelas Angeloz pp.*

§. XXII.

Homines præferunt bonum partis bono totius.

§. XXIII.

Bonum positivum bono privato, & malum privativum magis horrent, quam positivum.

§. XXIV.

Bonum extraordinarium præferunt ordinario, momentaneum diuturno,

§. XXV.

Homines sperant impossibilia & metuunt facilia.

§. XXVI.

Habent spem, metum, gaudium, tristitiam pro affectibus primariis, vel inter primarios,

§. XXVII.

Potentiam primam & potentias invisibiles dependentes, vel metuunt metu servili ac superfluo & humano, vel plane non metuunt; contra potentias corporum metuunt metu divino.

§. XXVIII.

Homines sunt creduli, & tamen pertinaces, & utrumque hoc vitium nominibus virtutum præstantissimarum ornant.

§. XXIX.

Lynces sunt in cognoscenda aliorum stultitia, talpæ in propria.

§. XXX.

Et adeo non possunt, non finguli se pro prudentissimis habere & sapientissimis.

§. XXXI.

Homines sunt securi ac desperati.

§. XXXII.

Momentaneam & sensibilem titillationem passionis dominantis ut bonum jucundum, & privationem hujus titillationis, ut dolorem æstimant.

§. XXXIII.

Pro utili habent, quod promovet & auget passionem dominantem, pro damno, quod promovet passiones infimas, aut destruit passiones dominantes.

§. XXXIV.

vid. Ethic. part. I. c. 1. §. 122. ubi dicitur de usu fori.

i. e. hōtes & amant desiderium quod tunc delectatur variis, ut maline nunc spei gaudio, illase, nunc metui et tristitia in dulgere, id illud. Equi dam fere, voluptas qm, omnia patienter fere & indifferenter hinc

reduunt n. de hōib; qm non quærent suum interitum, metuunt ut omnipotentis pp.

perindiam n. vocant constantiam, credulitatem, condescendentiam, humanitatem pp.

Quia eorum studium est in aliis defectis ridere & obprobriare, in se a. magis protervitas & quare et progere justitia allabent.

Unde origo tot peculiarium & per timoribus, veluti imaginariis, sed v. c. voluptas non tunc de part. ex legib; qd alii dolere et lugere, qd indolere tunc pro ut prius inanes indolent.

v. c. maleatholicus conser. rationem tacite hilarum, voluptuosum jejunium pp.

& dum vitam appetunt maxime diuturnam, mortem acce-
lerant.

§. XLII.

Quia tamen omnes se putant esse sapientissimos, ideo
omnes etiam pro honesto habent, quod convenit cum passio-
ne dominante, pro inhoneste aut non honesto, quod eidem

repugnat.

§. XLIII.

Ex eadem ratione gerunt alii vivendi regulas prescri-
bere, & quidem tales, quas sibi ipsis prescripserunt.

§. XLIV.

Gaudent adeo omnes, si alii eorum consilia sequantur,
dolent & salutem Græciæ pati putant, si non attendantur.

§. XLV.

Omnes tamen quantum consilia ab aliis & quosdam, quos
imitentur, tanquam sapientiores sibi proponunt. Non tamen
sequuntur consilia data, nisi quatenus conveniunt cum pas-
sionibus dominantibus.

§. XLVI.

Porro quia sapientissimorum bene inter reliqua sunt præ-
stantissima, omne vero quod præstantissimum est, decorum
est, inde homines id quod convenit cum passionibus suis domi-
nantibus, habent unice pro decoro, quo eis repugnat pro in-
decoro.

§. XLVII.

Sed cum omne decorum pulcrum sit, hinc id hominibus
pulcrum est, quod continet eam passionem dominantem, & ita
suum cuique pulcrum.

§. XLVIII.

Ergo cum ex hætenus dictis pateat, quod eadem sit de-
finitio boni, quod hominibus invidiam, utile, honestum,
decorum, pulcrum videtur, nempe quod eorum passionem
dominantem auget, vel non minuit, patet unum idemq; bonum
hominibus simul invidiam, simul utile, simul honestum, simul
decorum, simul pulcrum videri.

§. XLIX.

pro precione demonstrari potest
vid. de oppressis, de ad. d. phor. 1.
v. c. *Philon. Sanchon. Chon. 1. 1. 1.*

verus sapientia Dr. t. t. dem. com.
passionem ex amore & timore
voluerunt, S. Dr. Pharisæus
consilia prescribit & prurilla
dominante, invidiosus, necesse
saris odio t. t. inceditur et zelo imprudenti ang. t. t.
licet ambitioni, fatari voluit
a que professant.

pro regulam 6. 55. cap. præced.
ratio est qd non consilia que
rant S. approbatio propositi
semel collecti.

de abusu hujus distinctionis in
præci auctor. h. c. dicit de ab.
v. c. 1. in theoria. 6. D. Ethic.
cap. 1. part. 1.

§. XLIX.

Id tamen nota, per passionem dominantem hic non solum intelligi, quæ natura & per dies vitæ dominans est, sed & inferiorem, quæ per vires potentiarum externarum valde excitatur, & ita ad momentum dominatur, etiam passioni dominanti, sed mox irritatione cessante, in ordinem suum sedit.

Unde mirari sine, si v.c. ambrosius in adu amoris quosdam exiit versus saluberrimos tales, quos si sui quos fuerit sine de his habuisset ambitione.

§. L.

Tales irritationes earumque cessationes vero cum sint quotidianæ, inde sequitur, quod omnes stulti sint quidem constantes in stultitia, sed inconstantes maxime & variæ etiam in estimandis bonis & malis. Hinc quod jam volunt, jam non sunt, ita ut revere nesciant, quid velint, nec habeant constantem conceptum iocundi, utilis, honesti, decori, pulchri.

unde obiter observa, qd sapientia in monita moribundis non sicut adu magis facit, cum sapi et stultitiam propriam si tunc stultitiam et aliam nam si laudent tunc.

§. LI. *contradictoria (y) iracundiosorum*

Hinc omnes affectant libertatem, & simul tamen omnes amant servitutem.

volunt obedire sapientibus, v. c. iustis; s. prolatas libertatis, & in se simul faciunt mancipia passionum, iracundiarum.

§. LII. *z) ambitiosorum*

Omnes volunt imperare aliis, idque vel vi, vel clam, vel precario; & tamen omnes amant servire vel vi, vel clam, vel precario. Omnes volunt, ut alii ipsos imitentur, & omnes tamen imitantur alios.

§. LIII. *(y) avarorum*

Omnes amant proprietatem rerum, & omnes tamen desiderant bona aliorum sibi usasse communia. Omnes appetunt usum bonorum alienorum, propria vero tanquam quotidiana ipsis vilescunt. Hinc infinita commercia.

§. LIV.

Igitur homines etiam, qua unanimes sunt in stultitia, revera tamen non sunt unanimes inter se, qui cupiditates stultæ ne quidem in singulis sunt sibi et ipsis unanimes. Ergo per hanc ipsam unanimitatem sepe inter se pugnant, raro se adjuvant.

§. LV.

Itaque status naturalis hominum omnium accurate loquendo nec status belli est, nec status pacis, sed confusum chaos

unde hoc & sapienter possunt etiam tunc et mox qm adjuvant §. 52. cap. preced.

chaos ex utroque, plus tamen participans de statu belli, quam de statu pacis.

*Experientia n. docet quomodo
possit vivere sine hominibus,
hominibus sine pace, & cum
et principe famulas cruciantes.*

§. LVII. Cum tamen semina quadam pacis, estis satis tenuia, sine in universis hominibus, hinc homines, estis ad bellum sine magis proni, quam ad statum pacis, ad hanc tamen non sunt, plane inepti, si eo ducantur debite à potentiis externis.

*Sci. vid. §. 9. 24. 25. 26. 27. ex ipsi
onum apparere, patet veritas, & non
nam passionis in multis
bella gerunt, in paucis per
com solent.*

§. LVIII. Sensibilior tamen est eorum pugna, si percurramus hominum differentias. Fontes vero tam hæcenus memotatarum convenientiarum, quam reliquarum omnium differentiarum inter homines cum sint ipsæ tres voluntates dominantes, ostendendæ paucis, ipsarum inter se convenientiæ & differentia.

§. LVIII. Convenit voluptas cum ambitione, quod ad profusionem opum erga alios inclinet, facile iram suscipiat, mendacia fugiat; &c. differt, quod sit garrula, infamis, meticulosa, ebria, timida, libidinosa, prodiga, mollis, ignava, cum autem ambitio sit taciturna, gloriosa, audax, sobria, temperans, abstinentis, magna, parca, pertinax, laboriosa &c.

§. LIX. Convenit ambitio cum avaritia, quod sit dissimulans, taciturna, sobria, temperans, abstinentis, pertinax, laboriosa, differt, quod avaritia sit mendax, timida, tenax, jactans, desperata, bunda, timida, crudelis, invidiosa, sordida, invidiosa &c.

§. LX. Convenit avaritia cum voluptate, quod sit jactans, servilis, timida, infamis, differt, quod sit foscida, parca, crudelis, invidiosa, invidiosa, laboriosa &c.

Esti vero diu in facta supra nullum in statu commotum, & jam asseratur voluptatem & avaritiam natura esse timidam & meticulosam, hoc tamen ita intelligendum est, quasi voluptas & avaritia nullam habeant plane per se naturam, sed quod

neſtum eſt; avaritia bonum utile, quod nec honeſtum, nec ju-
cundum eſt; ambitio bonum honeſtum, quod nec jucundum
nec utile eſt.

v. c. vitam Stoicam & Marica-
eam.

§. LXXI.

Ergo jucunditas eminenter predicatur de delectatione
ſenſuum, utilitas de divitiis; honeſtas de actionibus laudem &
honorem parentibus. Palericudo eminenter predicatur de ob-
jectis voluptatis; decorum de obſejo ambitionis.

§. LXXII.

Ambitio peperit imperium ac ſervitatem; avaritia pro-
prietatem ac permutationes; indecorum ac inutilem libertatem
& communionem amat voluptas.

§. LXXIII.

Floret & ab hac paſſionum mixtura, quod alii ſunt eruditi,
alii ſtupidi vel idiotz. Ex hiſ eruditi ſtulti majores, ſtulti ſunt,
quam reliqui, quia magis pertinaciter ſe habent pro ſapienti-
bus quam reliqui, & quia ſapientiam ipſimet contra rei natu-
ram ſeparant a prudentia.

q. hi plus amos tont ad d. d. d.
tendendam suam ſtultitiam.
Unde tempore ſe pauca ex
dociis ſiabant heſtiani.

§. LXXIV.

Alii ſunt divites, alii pauperes. Alii potentes, i. e. in ma-
gno honore poſiti, alii humiles, viles vel infames. Ex illis di-
vites & potentes difficilius a ſtultitia retrahuntur, quia & dif-
ficilius ſtultitiam propriam cognoscunt, & quia a pauperibus &
humilibus ipſis perpetuo adulationibus impediuntur, ut in agni-
tione propriæ ſtultitiæ non magnos faciant progressus.

Sume avari via aspirant ad di-
tas nec ſunt voluptuoſi, nec ſunt
ambitioſi. Sed mixtura quibus
tionis cum voluptate, i. cum
avaritia divitiis ſunt. Et am-
ſolum divitiis deum in po-
tantiam, honore po. tam
nihilominus verum manebit
q. divitiæ et honore ſunt bo-
na fortuna, i. rectis providen-
tia divina que ſunt ut ho-
mines ſunt humiles exceptis
nes a regibus ſunt. v. d. d. d.
tutoris partu. s. l.

§. LXXV.

Non tamen propterea erudiſio, divitiæ, potentia, per ſe
ſtultos faciunt, neque ad ſapientem requiritur præſe, ut ſit
ſtupidus aut idiota, pauper & conditione obſeſ. Qui in hiſ
ſapientiam quaerunt, ſunt ſtultissimi, qui utrumque laborant
ambitione maxime indigna & avaritia ſordidiſſima, & eo magis
incorrigibiles ſunt, quo magis perſuadent ſibi & aliis, in hiſ
conſiſtere ſapientiam, moſtam & ſapientiam vix virtutis.

d. st. sicuti eſto, qui avar fa-
cit latrones, d. d. d. d. d.
terorum, degen. erom. patria

ut Diogenes, Monachi no-
vicantia n. de rebz inanissimis
& nullis præti.

§. LXXVI.

& audaciam, & sine frigiditate avaritiz nullum negotium ferum geri posse.

§. LXXXI.

Mixtura vero duarum passionum adhuc sensibilis ostendit, ad quid usum esse possit. Mixtura voluptatis & ambitionis character est doctorum sapientiz, legislatorum prudentum, militum circumspectorum, qui ad negotia pacis & belli, seria & hilaria apti nati sunt. Non tamen multum apti sunt ad amplianda per artes bellicas regna & ad mutationem status publici: porro facile succumbunt tentationibus fornicum sensus, non sunt apti ad negotia, que plurimum caecurnitatis ac simulationis requirunt.

qualis sapiens est negotia belli & pacis. Unde hoc temperamentum facile superantur a temperantibus. et sic inter se differunt. Folio 112. a Mauritium

§. LXXXII.

Mixtura ambitionis & avaritiz quamvis prona sit ad hypercritism, tyrannidem, visiones &c. est tamen character heroum, censorum morum, qui apti nati sunt ad mutationes status publici, ad fundanda nova imperia, ad reformationes morum & in genere ad negotia ardua, gravia & seria.

§. LXXXIII.

Mixtura avaritiz & voluptatis, etfi videatur esse omnium miserima, si conjuncta sit cum paupertate & vilitate, & maxime noxia aliis hominibus, si conjuncta sit cum potentia ac divitiis, ac sit character histriouum & tyrannorum crudelissimum, qui ne quidem potentiam ac divitias conservare norunt, cum tamen & pauperibus ac viliibus opus habeant divites ac potentes, saltem homini servi sunt, uti sunt ad impemura imperii.

§. LXXXIV.

Ita nullus homo tam miser & tam stultus est, qui non possit adhiberi a prudentibus ad utilitatem communem hominum.

§. LXXXV.

Alterantur etiam passiones dominantes etatibus hominum & climate eorum diverso, item educatione. Ita etas juvenilis sanguis

id. Ethic. part. II. cap. 4. item 12

fanguine ebulliente prædita voluptatis tentationibus subiecta est. Est tamen in ea robur ac vigor corporis, & aptitudine pollet ad festiuitates & pompas, ad quas plus ingenii ac hilaritatis, quam iudicii & gravitatis requiritur.

§. LXXXVI.

Ætas virilis subiacet quidem tentationibus ambitionis, sed ob perfectionem & æquilibrium virium animi ac corporis ad imperium est convenientissima, & ad negotia pacis & belli, dirigenda, & gerenda.

§. LXXXVII.

Senectus frigida ad avaritiam aliquo modo inclinare videtur. Sed pollet experientia diuturna, gustavit vanitates stultitiz cujuscunque, ad consilia & festiuitates, quæ plus gravitatis & iustitiz requirunt, est aptissima.

§. LXXXVIII.

Ita & partim cœli genius, partim educatio efficit, ut aperte deprehendamus mores maximè variantes in populis Orientalibus & Occidentalibus, Africanis & Europæis, Asiaticis, Americanis, Hispanis, Gallis, Germanis, Italis Britannis, Hungaris, Polonis, Bohemis, Septentrionalibus &c. quæ jam alibi distinctius sunt ostensa.

CAPUT IV.

DE NORMIS ACTIONUM HUMANARUM, CONSILIO ET IMPERIO.

SUMMARIA.

Varios hominum mores opus habere norma 1. adeoque hanc norma necessitatem non probare præstantiam hominis, sed miseriam. 2. Sed cum stultus stulto normam dare nequeat, ubi inveniatur sapiens

L

inter

accessit et cœli moralis in juvenilibus a. m. amblicus ad. versantur, cum quos. atatis homines voluptuosos, hinc rby, liberalibus, non dum ex plicet, et sic ululat cum lps.

in hac ætate nobis committit negotia seria, sed tempo familiam ad servandam, et regem, conservandum cum bitiois feris, cuius æquitas in una irritatur ambilio.

nam cum homo in ætate virili videtur vanos et volubiles juveniles, pene in l no stultus videt vana, et diada, molesta, m. et ambitionis consilia. Ut tunc restat, om. et animum ipi plicet ad thesauros.

nam licet v. c. aurum. Jæ. dicum sit aurum, et m. An. dicum, ferum. An. dicum sit ferum, et m. Jæ. dicum, ut tamen differunt in diversis cœli partibus, mineralia, vegetabilia, animalia, vide pollet applicari ad pediculus modo a particulari consilio ad universale, ab occultis, a naturali, a vicio reponitur, ad vitia subditoy, nativa &c.

inter stultos? 3. Falsus character sapientis secundum Philosophiam Stoicam, 4. signa evidentia cognoscendi hos pseudosapientes. 5. Inter stultos minimum haberi loco sapientis. Experientiam & meditationem esse affectiones sapientis. 6. Quosdam homines magis aptos esse ad sapientiam acquirendam aliis, 7. v. g. senes & viros juvenibus. 8. (Causa, cur tamen dentur senes maxime stulti? 9.) ambitiosos avaris & voluptati deditis. 10. Mixturam avaritia & voluptatis facere ineptissimos ad sapientiam, 11. mixturam avaritia & ambitionis non ita ineptos reddere, 12. mixturam ambitionis & voluptatis esse characterem primariam aptorum præ reliquis ad sapientiam. 13. conjunctam cum aetate profecta. 14. Conscientiam cujusvis propriam non posse esse normam actionum, 15. (& Scholasticarum principia connata non dari, 16.) quia sic extarent norma infinita. 17. Inutilitas librorum, qui tractant casus conscientia. 18. Etiam secundum sententiam communem, solam rectam conscientiam debere esse normam. 19. Pro conscientia recta ubiq; haberi dominantem, paucorum & minus potentum ubique pro erronea haberi. 20. Regulam de conscientia recta & erronea nullam præbere usum vitæ. 21. Regulam de emendatione conscientia erronea, 22. 23. partim tollere sententiam communem, 24. partim firmare sententiam nostram, 25. partim rem dubiam magis reddere dubiam & intricatam. 26. 27. De conscientia dubia & scrupulosa. 28. regulas etiam nullius esse usus. 29. 30. ut & etiam regulam de conscientia erronea. 31. Norma duplex, qua sapiens utitur erga stultos; consilium & imperium. 32. Horum duorum communis differentia a prudentia judiciali. 33. Utraque norma respicit singulos vel plures. 34. Utraque excitat spem & metum insipientum. 35. Sapientium bonum, honestum, jucundum, utile. 36. Conjunctio horum bonorum. 37. Frustranea disputatio, honestatem non metiendam ex utilitate aut suavitate vitæ. Inepta methodus, stultos velle allicere propositione dolorum & virtutum inutilium. 38. Ita similiter in examine veri boni conjungendam philautiam & amicitiam. 39. Uti in inquisitione veri fontes errorum præcipue orti sunt ex inepta oppositione & subordinatione sensuum & idearum; 40. Ita in doctrina

doctrina morali fontes errorum esse oppositionem vel subordinatio-
nem philantia & amicitia. 41. Sapientum philantiam & amicitiam
esse parallelas. 42. Dantur etiam stultis imperia & consilia. 43.
Quomodo ista sint secernenda. 44. Aliquod observationes ea de re
45. Sapiens in consilio & imperio magis respicit ad capacitatem
stultorum, quam propriam, 46. non tamen sequitur eorum stulti-
tiam. 47. Stultitia communis in ipsa consultatione aliorum; 48.
Sapiens ostendere laborat stultis, normam esse utilem. 49. Consu-
lens debet respicere utilitatem alterius. Imperans etiam primario
respicere potest propriam. 50. Consilium supponit paritatem, (vel
saltem ab imperio abstrahit) imperium superioritatem. 51. Con-
siliium ostendit bona & mala necessaria, 53. imperium, arbitraria.
54. Illud non habet vim cogendi, hoc habet. 55. Illud rationes
dat, hoc supponit. 56. Vis cogendi quid? 57. ejus differentia à
coactione obligationis. 58. Sensus dicit: Consilium non obligare.
59. Differentia vis mera & obligationis. 60. Obligatio vel inter-
na vel externa. 61. Illa consilii, haec imperii. 62. Illa pro prima-
ria habetur à stultis; 63. haec à sapientibus. 64. stulti roguntur im-
perio, sapientes consilio. 65. Divisio similis pramii & pena. 66.
Virtus sui ipsius pramium. 67. Proprie pramium & pena, sunt
externa. 68. Metus sapientis internorum stulti externorum, 69
Stultus magis formidat penam, sapiens carentiam boni. 70. Stul-
tos metuere saepe dolores & potentias imaginarias. 71. Sapientes
uti hac imaginatione ad emendandos stultos. 72. Norma intendi,
ut stulti ducantur ad quietem internam & pacem externam. 73.
Tres stultorum gradus. Maximi, qui turbant pacem externam.
Adversus hos opus imperio. 74. Medii, qui pacem externam non au-
gunt, adversus quos & consilio & imperio opus. 75. Minimè, qui
non sentiunt pacem internam. His saltem consilio opus. 76. Ne-
cessitas utriusque norma in societate. 77. Singula norma requirunt
totum hominem. 78. Consulenti & imperanti personam difficile
cadere in unum hominem. 79. Doctores debere esse sub imperio
Principum. 80. Sapientes sunt sibi subordinati. 81. Mutuum offi-
cium Doctoris & Principis. 82. Eorum minima inter se correctio.

83. *Character Doctoris, Principis, civis boni, 84. ancipitis, 85. mali. 86. Actiones bona, mala. 87. Media diverso respectu bona & mala. 88. Triplicis boni fontes, honesti, decori, iusti. 89. Harum bonarum triplex respectus ad actiones stultorum. 90. Non sunt tamen separanda, sapissime unum pro altero accipitur. 91. Utriusque norma cum patto 92. convenientia. 93. Patti differentia à consilio. 94. 95. ab imperio. 96. ab utroque. 97. Pactum nunquam per se obligat. 98..*

I.

Dicta hæc ostendunt, normam actionibus humanis esse necessariam, cum maxima damna sint oritura inter homines, si quilibet ageret secundum instinctum proprium tot infinitis modis instinctui aliorum repugnantem, & revera oriturum esset parvo temporis spatio bellum omnium contra omnes. Exemplum cape, si quis furiosos homines plures relinqueret sine magistro & vinculis libere inter se agere.

§. II.

Simul vero ostendunt insignem errorem esse, quando communiter ex hac necessitate normæ eruditi demonstrare volunt præstantiam hominis præ reliquis creaturis, cum potius inde demonstraretur summa hominum miseria & communis illa doctrina profluat ex erronea illa & interna libertate voluntatis

§. III.

Sed quis jam normam dabit? An stultus stulto eam præscribet? Minime; sed si omnes natura stulti, unde desumemus sapientem? gravis profecto & capitalis questio. Omnes se putant sapientes: omnes tamen stulti sunt; etiam stultissimum esse diximus, qui propriam stultitiam non agnoscit. Quomodo ergo sapientes agnoscemus? An stulti denominabunt? An ipse se sapientem esse dicet? an crederent stulti?

§. IV.

Hic ante omnia cavenda communis doctrina eruditorum & pra-

Normam hominibus in sua miseria & stultitia, nullo modo esse potest. Sed quis jam normam dabit? An stultus stulto eam præscribet? Minime; sed si omnes natura stulti, unde desumemus sapientem? gravis profecto & capitalis questio. Omnes se putant sapientes: omnes tamen stulti sunt; etiam stultissimum esse diximus, qui propriam stultitiam non agnoscit. Quomodo ergo sapientes agnoscemus? An stulti denominabunt? An ipse se sapientem esse dicet? an crederent stulti?

& praxis. Regnavit fere perpetuo Stoicismus, Stoici incredibilia & maxime stulta prædicabant de sapiente suo. Erant tamen ejus modestiæ, ut subinde faterentur, sapientem hunc non dari. At in praxi etsi nemo dicat se esse illum sapientem, plurimi tamen in potentia & autoritate constituti actionibus suis ostendunt, quod soli velint sapientes videri, quia alios omnes pro stultis habent, tam verbis quam opere, quia se ubique obtrudunt ad normas ejusmodi vivendi aliis præscribendas; quia superiora & inferiora commovent, si quis non omnes actiones eorum, etsi minutissimas & vilissimas, imitetur; ac quia denique, qui eorum similes saltem esse affectant, solos pro sapientibus venditant, aliisque commendant.

§. V.

Hos tu Romane caveto. Cæcus cæcum. Vis characterem? Attende, an omnem stultitiam emendent, vel emendare intendant, an solam voluptatem? An placidi sint, benevoli, mitres, humiles, flexiles, an miserantur stultorum? An non potius sint immites, iracundi, pertinaces, austeri, misanthropi &c. Hic enim est character Stoicorum sapientum, & qui hos maxime imitabantur, Pharisaicorum.

videtur consistere 1/ qd putat or
notes ea citata genibus 2/ qd erit
dentur, omnes qd regulas dico se
veritas qd magis dicitur. 3/ qd
sola voluptas fore ad creditu
subtiliora h. vilis ambitionis
& avaritia sint virtutes, qd v.
ira, zelo pp. Deum imitatur.

vera misericordia e vera avio
si popululum attendis t. l. m. ea
in Stoico, qd est in tem. pamen
to qd dicitur in coelum ex
tulle 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10.

§. VI.

Sed ubi jam deprehendemus sapientes? inter cæcos lucifus: an nescis? experientia stultorum magistra. Sed multi experiuntur, nec stultitiam deponunt. Nam experientia saltem sensio est. Ad sapientiam vero & experientia & meditatio requiruntur. Meditatio sine experientia boni & mali est vana eruditio, quæ stultitiam auget, non minuit. Experientia sine meditatione prodesse quidem potest ad depositionem propriæ stultitiæ, nam & sic bestix & infantes emendantur, at hoc non sufficit ad prudentiam aliis normam præscribendi.

sapiens est uno verbo cui vlt
fidis dedit intellectum. Afflic
tio n. quam expertus est. qd
cavet de ipius humilitate sint
yris abstractiva et chemicia
Intellectus a. prodest, ut scias
appetendum, si circumstantiæ
præstantur, si casus, ut loquuntur
non affectus in lacrimis ter
mirandis.

§. VII.

Etsi igitur de nullius hominis emendatione & acquisitione sapientiæ, qualis in homines cadit, sit desperandum, & nullus etiam sit, qui tam stabilis sit in sapientia, quin possit ad

stultitiam relabi, sunt tamen quædam hominum genera magis apta ad sapientiam, quædam minus.

§. VIII.

De senibus nemo dubitat, quia apertum est, hos experientia reliquas ætates præcellere. Juvenes contra, cum experientia adhuc destituantur, omnium minime lapsi sunt. Viri adultæ ætatis in medio sunt positi propter experientiam mediam.

§. IX.

Cur vero etiam senes stulti aut non sapientes dentur, in causa est, quod temperamentum eorum maxime vitiosum eos **impediat**, ut experientia hac non utantur ad justam meditationem, sed per id impellantur ad meditationem rerum plane inutilium & stultarum, vel certe ad non sufficientem meditationem naturæ humanæ & diversarum ejus' inclinationum.

§. X.

Inter eos enim, apud quos eminent una ex tribus voluntatibus primariis, illi, apud quos prævalet voluptas, habent maxime fluctuantes & inconstantes meditationes; apud quos prævalet avaritia, ii destituuntur omnium maxime judicio ad solidam meditationem boni & mali necessario; apud quos eminent ambitio, etsi non sint summe apti ad sapientiam & prudentiam, quia sæpe impediuntur nimis efferverfcente ira ac vindicta, magis tamen apti sunt, quam priores, quia magis pollent judicio,

§. XI.

Qui magnam mixturam habet voluptatis & avaritiæ, uti omnium miserimi sunt, ita omnium ineptissimi sunt ad sapientiam, cum non nisi per raptus quosdam irregulares evadere soleant summos stultitiæ gradus. Sic tamen, ut regulariter ipsis adhzreat aliquid phantastici in ipsa emendatione & sæpe ad enthusiasmum dilabantur.

§. XII.

Qui mixturam habent avaritiæ & ambitionis, etsi ipsi longe facilius evadere possint communem stultitiam, intuitu actio-
num

num propriarum, valde tamen prouisi sunt in corrigendis aliis ad stoicismum supra notatum.

§. XIII.

Denique qui voluptate, ambitione temperata pollent, ad regendos alios & normam iis præscribendam sunt aptissimi, quia jam alibi ostensum est, quod mixtura voluptatis valde temperet excessus ambitionis, & mixtura ambitionis temperet excessus voluptatis, ita ut ex hac mixtura maximè oriantur virtutes, quarum homines natura sunt capaces; item quod hæc mixtura gignat excellentiam ingenii & iudicii ac placitam & humilem tolerantiam ac amorem infirmorum.

part. II. Ethic. c. 12.

§. XIV.

Et testatur experientia, quod tales homines, si iustam ztatem aut senectutem attigerint, soleant esse sapientissimi inter alios homines.

Hot adeo certum e, licet a iis modi ingenia & peccent cupiditate peccent indulgentia & licet peccent nimietate regularum & verarum peccent in libere iudicio peccent aduersionem peccent in religionem & differentiam. Iis autem quoniam illustrati exemplo in bonis.

§. XV.

Solet equidem frequenter inculcari, quod in formanda norma actionum humanarum cuiuslibet conscientia debeat præprimis adhiberi, quia singuli homines habeant principia connata boni & mali. Sed hic quidem modus si attentius consideretur, est admodum lubricus & insufficiens, ne quid grauius dicam.

Viso nunc quis normam istam applicare, videamus in qua norma sit an conscientia §. 15. an consilium & inquam §. 23.

§. XVI.

Jam enim alibi ostensum est, quod illa doctrina de principiis connatis, prout à Scholasticis exponitur, omni fundamento veritatis destituatur.

§. XVII.

Accedunt aliz infinitæ rationes. Et enim conscientia communi consensu est cuiuslibet hominis iudicium singulare intellectus proprii de bono & malo. Cum vero demonstratum sit, singulos homines à natura habere diversissima & opposita iudicia de bono & malo, sequitur etiam necessario, quod hæc modo evasuræ sint normæ diversissimæ & oppositæ.

§. XVIII.

Unde docetur, quod nulla mixtura caret suo principio, habet sua propria temperamenta cholericum - melancholicum - phlegmaticum & sanguineum - cholericum. Et sic patet, cuius prius temperamentum erat, plus boni esse quam Salomon qui secundo pollebat.

§. XVIII.

Hinc est, quod inter Autores qui casus conscientiz scripserunt, infinitz dentur dissenfiones, & tales libri non majorem habeant utilitatem, quam ut ex illis cognosci possint passiones dominantes ipsorum scriptorum.

§. XIX.

Accedit, quod unanimi consensu conscientia, quatenus debet esse norma actionum futurarum, dividatur in rectam, erroneam, dubiam, scrupulosam &c. & quod communi consensu doceatur, solam rectam conscientiam normam agendi esse debere.

§. XX.

Hinc igitur nova dubia; singuli putant, suam conscientiam esse rectam. Quis igitur hic judex erit? In praxi quotidiana illa conscientia recta est, quz convenit cum judicio plurimum in societate, vel eorum, qui alios eminent potentia. Unde facile contagi, quod conscientia recta in hac societate, habeatur pro erronea in altera. At nos quzrimus normam universalem in omnibus societatibus.

§. XXI.

Hinc sua sponte sequitur, regulam de conscientia recta (quod recte faciat, qui secundum eam agat, peccet, qui contra agit) recte se quidem habere in speculatione abstracta, nullius tamen esse usus in meditatione applicata seu praxi.

§. XXII.

Illam vero regulam, quz de conscientia erronea datur, partim tollit ipsam doctrinam, quod conscientia propria cujusvis debeat esse norma actionum, partim confirmat nostram doctrinam, partim rem dubiam magis reddit & intricatam.

§. XXIII.

Solet enim sic doceri: qui conscientiam erroneam habet, debet sequi consilia aliorum, & horum quidem vel plurimum, vel sapientiorum.

§. XXIV.

ad §. 18. — 32. cum communes regule de conscientia sint l. obscura l. falsa l. vana
quidem 2. inutiles: possunt eorum loco sapientia notari. 1) conscientia est dictamen illius
da actionum possibilium veluti inter pretine malas & extreme bonas mediorum moralitate
varians cum passione personarum. Unde 2) collige; quod optima regula e. conscientia tua
erit: noscere tuam passionem dominantiam ex his regum eam relinque, sic tu facile videri
bis in qua regula practica errori, dubitationi, scrupulo & sis dnoxius. 3) quod si quis
Doctores quare tales, qui tua passione et oppositi & horum consilia, si quid passiones tua
quis. examina, cum tuis compara, & qd extreme medium elige.

§. XXIV.

Igitur si conscientiam erroneam habens debet sequi consilia aliorum, falsum est, quod conscientia propria unversaliter debeat esse norma actionum humanarum.

§. XXV.

Si debet sequi consilia sapientiorum, confirmatur sententia nostra, quod sapientes debeant præscribere normam insipientibus: In eo tamen differentia palpabilis remanet, quod nostra sententia monstret, quinam sint sapientiores, communis doctrina vero dubios reddat lectores discernendi sapientes ab insipientibus.

§. XXVI.

Nam vel plures sunt sapientes, vel non sunt; si sunt, non debent particula disjunctiva separari: si non sunt, sed sunt sapientioribus oppositi, absurda est regula, quod illi, qui conscientiam erroneam habent, debeant sequi sapientes aut insipientes: i. e. debeant sequi sapientes & non debeant sequi.

§. XXVII.

Et revera sensus communis docet, quod sapientes sint pauciores, stulti plures. Ergo si conscientiam erroneam habens debet sequi sapientiores, necessario debet sequi pauciores: si debet sequi plures, necessario non debet sequi sapientiores.

§. XXVIII.

Porro conscientia dubia & scrupulosa non sunt conspecies conscientiarum rectarum & errorum, sed utriusque subspecies, cui ter-

*Scilicet: si quilibet eadem ratio me-
tuit et sperat q. veritate im-
pedimento, ita q. conscientia
hinc / recta / errorum, L. certum
credit, L. dubitat q. veritate
certum.*

tia addenda, conscientia firma & constans. *Scilicet: recta est q. certum*

§. XXIX.

Regula vero de conscientia scrupulosa iisdem adnotationibus est obnoxia, quibus subjacet regula de conscientia erronea. Solent enim hic monere, quod qui conscientiam scrupulosam habeat, debeat curare, ut scrupuli ei eximantur à pluribus aut sapientioribus.

M

§. XXX.

§. XXX.

Eadem dicenda sunt de regula conscientiz dubiz, quia eadem est cum regula conscientiz scrupulosa.

§. XXXI.

Denique regula alia de conscientia erronea ostendit quidem miseriam eorum, qui tali conscientia ægrotant, non vero dat remedium. Nam docent, quod in materia necessaria, ubi sc. agitur de eo, quod recta ratione est præceptum & prohibitum, errans peccet, sive agat secundum conscientiam erroneam, quia præceptum habeat pro prohibito, & vice versa, sive contra eandem, quia tum habeat ad minimum præresin peccandi &c.

§. XXXII.

Misiss igitur ipsis tricus jam distinctius consideranda ipsa norma, qua sapiens regit actiones insipientium. Ea vero duplex est: vel enim sapiens consilia dat insipientibus, vel iis imperat.

Differ. 1/

§. XXXIII.

Conveniunt consilium & imperium, quod utrumque præscribat normam actionibus futuris, non præteritis, circa has enim versatur prudentia judicialis. Et isto intuitu prudentia imperandi comprehenditur sub prudentia consulendi late accepta. Nam & imperans qua talis consulit insipientibus, non iudicat eos.

2/

§. XXXIV.

Porro & consilium stricte dictum & imperium vel præscribit normam vivendi singulis, vel universitati.

3/

§. XXXV.

Conveniunt ulterius, quod utrumque excitet spem & metum insipientium ad appetendum verum bonum & fugiendum verum malum, i. e. ad suppressendas passiones proprias, quatenus communem pacem & tranquillitatem turbant, vitam minuunt, aut infelicis vitæ causæ sunt, & ad excitandas eas, quæ pacem promovent, vitæ terminum conservant, eique suavitatem conciliant.

§. XXXVI.

Observe in quod consilia magis excitant spem, ut consultore sibi bene leges a. magis excitat p. ter. rorem, ne peccati sit metu.

errores communes.

§. XXXVI.

Proponunt igitur & sapientes insipientibus bonum honestum, jucundum & utile, sed mutando horum definitiones: conservatio pacis communis bonum honestum, cautio prudens, ne mortem acceleremus, bonum utile, cura suavitatis vera, jucundum bonum intendit.

§. XXXVII.

Non tamen opponenda sunt hæc bona vel separanda, quasi honestum bonum sapientum non sit utile vel jucundum (& ita de reliquis) uti supra de jucundo, utili & honesto stultorum diximus. Nam jam alibi ostensum, quod vera bona sapientum sint simul honesta, jucunda, utilia.

§. XXXVIII.

Hinc fugienda est eorum sententia, qui ferre non possunt, quod honestas metienda sit ex utilitate, & declamant in eos, qui multa de utilitate virtutis disserunt, quasi bonum honestum damna pariat & vitam tædiosam reddat, ac mortem acceleret. Uti enim aperte hi bonum utile stultorum cum bono vere utili confundunt, ita parum sapientiz ostendunt, quod homines velint excitare ad appetendum bonum inutile & dolorificum,

§. XXXIX.

Neque subtiliter nimis dispiciendum est, an bonum verum querendum sit in amore proprio, an in amore aliorum. Nemo amat alios, nisi propter suam felicitatem; nemo se solum amat, nisi amet multa extra se. Sapiens scit, quod alios æque ac se amet. Stulti vero putant, quod alios magis ament quam se, & re ipsa minus amant; vel putant, quod se plus ament, & re ipsa minus amant.

§. XL.

Ostendimus alibi, quod Philosophi in cognitione veri occasionem dederint ad amittendum verum sola illa inepta comparatione, quod vel sensationes dixerint esse normam idearum, vel ideas normam sensationum; cum parallelism9 vel æquilibrium

sententiarum & idearum demum norma fit dijudicandi veri ab errore. Ita eadem notanda sunt in dijudicando bono sapientium à bono stultorum.

§. XLI.

*um in amor aliorum et amor proprii
subiungunt regulas consilii et imperii non
a. sicut ipsorum consilium et imperium
pariter sunt norma et non
maturum.*

Plerique errores inde proveniunt, quod Philosophi disputent an philautia an amicitia debeat esse norma boni, h. e. an philautia debeat esse norma amicitiae, an amicitia norma philautiae.

§. XLII.

Sapientum philautia & amicitia parallelæ sunt, non oppositæ. Datur enim philautia recta & corrupta, datur amicitia sapiens & stulta; ergo neutrum horum potest esse norma alterius.

§. XLIII.

*caute a in discrimine stulti imperii
et consilii observanda.*

Sed & datur consilium & imperium stultum. Nam & in hoc conveniunt, quod non solum sapientes consulant aliis iisque imperent, sed & sapissime stulti. Quomodo igitur hæc duo fecernemus?

§. XLIV.

Stulta consilia & imperia sunt, quorum stultitia ab intellectu etiam stultorum, quatenus est liber ab affectibus, sensibilibiter cognoscitur; & sapientia sunt, quorum sapientia similiter cognoscitur. Etenim stulti sunt quidem cæci, non tamen sunt tales perpetuo, sed habent sua intervalla.

§. XLV.

Cum vero stulti potentes & eruditi, ut supra diximus, sint maximi stulti, & tamen sæpe consilia & imperia exercent; speciminis loco notanda quædam sunt, quibus consilium sapiens à stulto fecerni potest etiam ab insipientibus, etsi contrarium fere ubique observetur in praxi.

§. XLVI.

*scilicet ut rem affert Plotinus si fert
cum sanæ huiusmodi imbecillitas
et potest declinari variis et
Mosaicis.*

Sapiens in consulendo & imperando se applicat ad capacitatem stultorum, neque iis consilia dat secundum capacitatem propriam.

§. XLVII.

§. XLVII.

Non tamen se applicat eorum stultitiæ, sed potius annitur, ut hanc stultitiam emendet, etiam quam in consulendo solent admittere.

clarig: non emendat stultos una vice, sed dat operam ut sensim tantam deponat, quæ nimis minus est tractu temporis contracta. huc potest illustrari p. cura oculi

ut in 7. inveniatur
si 7. observat regulas 26. reg. l. cap. fin. l. 2.
consil. in regenda consilio.

§. XLVIII.

Sæpissime enim stulti consilia querunt in rebus, quas melius notas habent, quam illi, quas consulunt, aut quas facillime notas habere possunt, aut quos plane non intelligunt, aut quæ ipsis sunt impossibiles vel valde difficiles, aut quæ iam sunt præteritæ vel confectæ.

huc regis patet
l. inveniatur
in cura consilii
consilii res
in deinde etiam
venit regis
rebus. l. p. 142. 6. 12. l. 2. consil.

hic regis suara dicta 2. duplici
impossibilitate eminenti, tali ex
respectu certi individui tali.

§. XLIX.

Sapiens tam in consilio dando, quam in imperio exercendo, non sola autoritate propria nititur, sed evidenter ostendere allaborat, id, quod consulit, vel prodesse ei cui consilium datur, vel quid imperatur, vel certe ei non nocere. Non tamen cum eo disputat, nec litigat, nec verborum lenocinia adhibet.

nam si alter videt utilitatem
improbi l. consilii sua sponte in
cipit cogitare de modo illius
sequendi, cum si utilitatem
videt, et possit se morari necesse
est ut utrumque, utrumque de modo
veluti sequitur.

§. L.

Differt consilium strictè dictum ab imperio, quod illud semper respicere debeat; primariè ad utilitatem consulentis (etsi stulti communiter respiciant primariè utilitatem propriam) imperium verò etiam ex natura negotii & non insipienter partim respicere soleat primariè utilitatem parentis, ut imperium paternum, partim utilitatem communem, ut imperium maritale, partim utilitatem imperantis, ut imperium dominicum.

hic que latè differt auctor in
dicitur a natura propria.

§. LI.

Consilium est inter eos, qui sunt pares, vel qui saltem considerantur, ac si imperium non haberent, imperium absque superioritate concipi nequit.

§. LII.

Consilium regulariter datur volenti & petenti. Imperium regulariter obtulitur etiam invito.

unde observat p. 10. Doctor in
videt illius imperium qui con
siliium obtulit invitato.

§. LIII.

Consilium intendit metum incutere passioni vitiosæ, vel monstrando damnum ipsi passioni adversum necessario esse

concomitans cum ipsa passione vitiosa, vel suscitando spem passionis adversæ; & suscitare spem adipiscenæ sapientiæ, partim ostendenda lucrum & commodum necessario comitans sapientiam, partim incutiendo metum cupidini, quæ desiderio veræ felicitatis adversa est.

§. LIV.

Imperium quidem familia intendit, sed damna & commoda, quæ ostentat, non sunt naturaliter & necessario concomitantia actiones hominis, sed arbitraria, id est, ab hominibus inventa.

§. LV.

Itaque consilium dans intendit persuadere, nec vim habet cogendi, imperans verò non intendit persuadere, sed vim cogendi habet.

§. LVI.

Consilium ratiocinationes suppeditat insipienti palpabiles; Imperium rationes quidem præsupponit, sed non multum ratiocinatur.

§. LVII.

Per vim cogendi hic intelligitur strictè potestas insipienti inferendi dolorem sensibilem, dependentem ab arbitrio inferentis.

§. LVIII.

Nam cum ipsum consilium pariter & imperium metum incutiat, patet, quod utrumque debeat habere vim cogendi intuitu voluntatis. Nam supra diximus voluntatem cogi per metum.

§. LIX.

Et adeo falsum est, vel certe non rectè exponitur, quod communiter dicitur, consilium non habere vim obligandi.

§. LX.

Est enim obligatio in genere inclinatio voluntatis per metum injectum (& spem suscitatum) à sapiente i. e. eo, qui potestatem metum faciendi habet, quique cum prudentia metum injicit, aut spem excitat. Metus injectus ab insipiente & eo, qui potestatem non habet, vel mera vis est in effectu morali, uti vis, quam supra diximus visibilem.

§. LXI.

nam persuasioni magis locus est in aequali, superiori obediendum est, quia nulli unde legis virtutes et percipere, velare, et a persuadere.

qa sapius imperium versat circa personas qui male valio quantis, nek rati, veda. locum est, qd qd hnd. Unde sapientes sunt qd. Moris qa brevis et qd. ad ea pndent. tes sapi. Novalla nostra, que nullon ratiocinatur.

dividet n. throdo credi, qd consilium non obliget, id consistunt parti ato inde accipiat, bene v. ut in accipiantem, et neglectu dam, nura redundet.

Ex divisione, duplices norma dicitur et duplex in. obligatio 2) duplices pnda §. 66. 3) Arrius metus §. 69. 4) vanti parentes §. 73. & irrogantes §. 76. 79. 84.

§. LXI.

Obligatio vero duplex est, alia interna, quæ oritur ex conscientia periculi naturalis ex ordinatione potentiz primæ & æternæ necessario operantis, ut evitari non possit, vel lucri ex natura rei etiam necessario profluentis; & externa, quæ oritur ex metu & spe lucri & periculi incerti ab arbitrio humano dependentis, quod astutia forte eludi, vel alio modo evitari potest.

§. LXII.

In eo tamen est differentia inter consilium & imperium, quod hoc producat obligationem externam, illud saltem intrinsecam, respectu vero extrinsecæ non obliget, & inde dictum ortum sit: consilium non obligare.

§. LXIII.

Obligatio enim intrinseca inter stultos fere non habetur pro obligatione, quia vel ignorant, vel contemnunt connexionem rerum necessariam, & magis timent mala arbitraria, quia, ut supra diximus, divina humano, humana divino timent.

§. LXIV.

At sapiens obligationem internam habet pro nobilissima specie, quia timet malum necessarium, & sperat bonum necessarium. Unde & obligatio sapientis magis interna est, quam externa.

*ga. hoc obligat q. sola humana
externa in bonis cadit. In
sine hac t. est obligari vera
felicitas: hanc & externam ten-
tando declinatur, q. ternum
malum.*

§. LXV.

Stulti magis imperio, sapientes, i. e. etiam ii, qui sapere incipiunt, magis consilio reguntur.

*sapientia n. requirit animum &
bonum & salutem, q. sane plas-
sio non obicitur.*

§. LXVI.

Eadem cum obligationis divisione est divisio præmii & pœnæ. Nam utrumque horum etiam partim internum est & necessarium, partim externum & arbitrium.

§. LXVII.

Inde profluunt dicta vulgata: Virtus est sui ipsius præmii: vitium est sui ipsius pœnæ.

§. LXVIII.

§. LXVIII.

Proprie tamen & eminenter in significato famosissimo præmia & pœnz pro externis & arbitrariis supponuntur, quæ scilicet sunt effectus imperii. Præmia & pœnz internæ & necessariz respiciuntur in consilio.

§. LXIX.

Metus etiam stulti & sapientis duplex est. Ille magis metuit pœnam externam & excitatur ad agendum per præmia externa. Hic magis metuit pœnam internam & excitatur ad agendum per præmium, quod ipsam sapientiam necessario committatur.

§. LXX.

Stultus magis metuit dolores, qui sequuntur vitam stultam, sapiens magis metuit carentiam felicitatis, quæ alias committatur vitam sapientem.

§. LXXI.

Stultus metuit dolores sæpe imaginarios & potentias chimericas: Sapiens vero recte æstimat vires potentiarum & naturas dolorum.

§. LXXII.

Cum tamen sapiens in consilio & imperio respiciat, ut diximus, ad aptitudinem insipientum; inde præceptum sapientiz est, in consilio & imperio regulariter excitare spem & metum insipientum secundum imaginationem eorum erroneam, cum non metuant vere metuenda, nec fiduciam habeant in potentiis, in quibus fiducia ponenda est, donec apti incipiant esse ad metum & spem rationalem.

§. LXXIII.

Porro cum stulti actionibus suis indicent, iis deesse quietem internam, adeoque non aptos esse eos ad procurandam aut conservandam quietem externam, sed potius ipsos metansam dare ad turbationem quietis externæ, ideo patet, quod sapientis norma, intendens stultos ab infelicitate ducere ad felicitatem, ad tria summa capita respiciat; ad acquirendam quietem

sequuntur nunc cautela in op.
plicitate normarum observanda.

hic §. illustratur omissionibus
vini Det. Tert: que reddis fies
hant d. cor: caput. Huc re
ser q. descriptiones in formi &
lecti allegorice.

Sicuti v. cautela præcedentis §.
aut ne imperio. docens re
presentacionibus subtilissimis
ut a sensu veritatis. D. me
uis palpabilis & in sensum
tractantibus. D. D. D. D. D. D.
quæ datur: ita patet circa emen
dandos notandum est, ne in
bis cautela imperio l. consilio
substat, & examinet corrup
tiones gradus §. 73. — 77.

consilio & imperio. Ergo intuitu talium societatum imperium sine consilio in tyrannidem evadit, consilium sine imperio insufficienti est ad emendationem.

§. LXXVIII.

At in ejusmodi societatibus singulæ normæ requirunt totum hominem ob officia diversa, ad quæ explenda unus idemque homo non potest esse aptus. Consilium requirit, ut sapiens in actionibus suis exterioribus magis placidus sit & humanus quam severus. Imperium vero, ut magis severus, quam placidus sit.

§. LXXIX.

Ergo Doctoris & Principis personæ non facile cadunt in eandem personam. Doctoris enim character est dare consilium, Principis, imperare.

§. LXXX.

Ex quo etiam sequitur, quod Doctor debeat esse sub Imperio Principis, Princeps vero adhibere Doctores sapientiæ in consilium.

§. LXXXI.

Ergo sapientes quidem sunt subordinati, sed non advertantur sibi æque ut norma ipsa consilii & imperii.

§. LXXXII.

Sapiens sapienti libenter paret, stulti cum repugnantia; sapiens sapientis consilium libenter audit, stulti sapientum consilia contemnunt.

§. LXXXIII.

Quodsi sapientes ipsi recidant in stulticiam, tum imperans doctorem imperio in ordinem redigit, doctor imperantem consilio. Quodsi doctor imperantem imperio velit redigere in ordinem, necessario oritur bellum, quodsi imperans doctorem solo consilio tentet in viam reducere, periculum subit amittendi imperii.

§. LXXXIV.

Voluptatis & ambitionis mixtura character doctoris est, si volu-

*Non in tali Principe veli-
et imperio compositis est.
imperio sibi ultio erga
consilio sibi non esse
bona in m. erga eos, & ipse
quodlibet circumstant, ut
ab ipso discant prædicationem
ut illis, consilio et imperio
temporamentum.*

*Regulariter q. ad imperium
est q. aptus ad consilium cap. præc.
s. or. a. cum longe alius sit
imperium Principis, alius
ad gravitatem & magis
estatem, hoc a. ad amorem
& benevolentiam spectant, hinc est, ut uni
facile accipiat ad alterum.
Si a. Doctor non subest ut
vera in sapientia, hæc fit by
cap. Si a. imperans doctor
rem plane spectat, respicit
tyrannica.*

*ut factum in Regali & eccle-
municatores et summa hanc
lege Hist. Theoricæ et Practicæ
ut essent Leodovicus qui
et alii qui magno tribu-
incerto Hierobochiam
adjuvarunt.*

q. in dicta auctoritate de Majoribus

DE NORMIS ACT. HUMAN. CONSILIO ET IMP. 99

voluptas aliquantulum emineat; Principis, si ambitio; Boni civis, quæcunque ex his duabus emineat,

§. LXXXV.

Mixtura ambitionis & avaritiz character Principis & Doctoris est in tyrannidem proni, non solum intuitu eorum, quos regere debent, sed etiam inter se. Aptus tamen est uterque ad defendendam societatem contra vim & astutiam externam. Et cives etiam tali mixtura præditi non mali sunt, si à talibus

non autem prout ait Francus cogit Apostolica Revertit

alias d. in regantur. vulgaribus dicitur emere. 6. ca. facile res novas emolliuntur, cogita hic Jeroboamum.

LXXXVI.

Mixtura avaritiz & voluptatis est character stulorum, & crudelium Doctorum, Principum maxime tyrannorum, & subditorum servilium, qui imperio magis, quam consilio in ordine reſinentur.

cf. Auctorem tra. Dangelii

§. LXXXVII.

Fluit etiam ex dictis distinctio actionum in bonas, malas & medias. Extreme bonæ sunt, quæ tendunt ad acquirendam pacem internam, extreme malæ, quæ turbant pacem externam, mediæ, quæ quidem non turbant pacem externam, nec tamen eam promovent, vel quæ etiam quærunt pacem externam, sed sine debita cura internæ. i. e. cog. officia ob effectus & sopites et parum stabilia.

§. LXXXVIII.

Atque hæ actiones mediæ pluribus gradibus gaudent, ac una altera melior est, altera pejor, una eademque diverso respectu & bona & mala dici solet, prout refertur ad bonum & malum extremum. Unde regula vulgata: bonum minus induit naturam mali, & minus malum boni.

moderantibus à prudentia ut esse committantur nisi committantur, nisi aliter committantur pp.

§. LXXXIX.

Habes simul fontes triplicis boni, honesti, decori, justitiam. Justum opponitur malo extremo, ut quod injustum dicitur. Honestum est ipsum bonum eminens, cujus oppositum turpe est, turpe enim est, succumbere (etiam cum dolore) cupiditatibus. Decorum est ipsum bonum medii generis, & indecorum malum medii generis, scilicet bonum imperfectum & malum imperfectum.

quod v. non plura sint officia generalia non tria pp. part. b. baris v. d. d. illud.

§. XC.

Honestum dirigit actiones insipientium internas, decorum externas, ut aliorum benevolentiam acquirant, justum externas, ne pacem turbent, & turbatam restituant

§. XCI.

Hæc tria bona tamen non sunt separanda. Neque enim sapiens est, qui non simul honeste, decore & juste vivit. Unde & sæpissime promiscue usurpantur.

§. XCII.

Antequam ab hoc capite abeamus, notanda adhuc erit consilii & imperii differentia à pacto, ne inter se confundantur.

§. XCIII.

Conveniunt inter se, quod pactum etiam præscribat normam agendi paciscentibus in actionibus futuris, ut consilium & imperium.

§. XCIV.

Differt pactum à consilio, quod consilium respiciat utilitatem ejus, cui datur, pactum vero modo utilitatem unius paciscentium, modo utriusque, imo accurate loquendo semper utilitatem moralem utriusque, nam & in donatione, mutuo, commodato intendimus alterius saltem benevolentiam acquirere & amicitiam, aut eam confirmare, etsi hic non subsit utilitas, quæ pecunia æstimari solet.

§. XCV.

Porro consilium magis intendit obligationem internam, pactum magis externam, scilicet metum belli vel pœnæ humanæ.

§. XCVI.

Differt pactum ab imperio, quod imperium fit inter impares, pactum inter pares, vel certe non consideratos ut impares. unde in illis alioz civilium. Princeps in contractibus utitur iure privato, nisi qd practice pretendat interpretationem pacti inq. potentibus.

§. XCVII.

Porro imperium sæpius ex natura sua respicit utilitatem impe-

imperantis, pactum, ut diximus, semper utilitatem communem.

§. XCVIII.

Ab utroque differt pactum, quod pactum non obliget immediate, sed mediante & præsupposito consilio & imperio juris naturæ & positivi. Unde etiam in hoc capite, ubi de norma actionum egimus, duplicem saltem speciem hujus normæ esse diximus, consilium & imperium.

§. XCIX.

Ergo pactum per se nunquam obligat, sed semper examinandum est ipsum pactum ad normam consilii juris naturæ & gentium & ad normam imperii juris civilis.

unde pactum nec imputatum, nec alteri expediens, non est servandum.

CAPUT V.

DE JURE NATURÆ ET GENTIUM.

SUMMARIA.

Jus vel pro norma sumitur, vel pro potestate agendi. 1. Lex late sic dicta, 2. stricte talis. 3. Legis virtutes in significato utroque. 4. Metus externus, qui à legibus incurritur, triplex. 5. Permissio an & quatenus sit Legis actio. 6. Lex præcipiens & permissens. 7. Jus pro potestate agendi acceptum supponit jus norma. 8. Jus & obligatio correlata: eorum inter se differentia. 9. Quatenus utrumque sit effectus norma. Datur jus ante normam. 10. Actio non injusta, & justa. Jus à natura vel à Lege. 11. Exempla juris connati & acquisiti. 12. Obligatio connata, acquisita, 13. cum jure connato & acquisito non confundenda. 14. Injuria. Actio injusta. 15. Jus & injuria supponunt duos homines. 16. Jus omne externum: 17. non vero omnia obligatio. 18. Obligatio jure latior, 19. etiam, ex regulis honesti oritur. 20. Jus non

*non respicit etiam regulas decori. 21. At jus pro lege acceptum
 comprehendit etiam leges decori & honesti. 22. Jus imperfectum
 non est jus. 23. Nec datur obligatio imperfecta. 24. Virtus,
 Justitia. 25. Jus omnium in omnia dari nequit. 26. Nec potest
 jus omne ultimo ex pacto esse. 27. Jus utriusque significatus vel
 naturale, vel gentium, vel civile. 28. Lex vel naturalis, vel
 positiva. Fundamentum cognoscendi. 29. Jus natura vel late
 dictum pro preceptis honesti & decori, vel stricte pro solis praecep-
 tis justii. 30. Usus distinctionis in quaestione de principio juris
 Naturalis. 31. Jus positivum omne humanum. 32. Jus naturale
 divinum. 33. Lex naturalis ad consilia pertinet, positiva ad im-
 peria. 34. quia inter homines Lex & Consilium plerumque op-
 ponuntur. 35. Imperium humanum summum duplex, pater-
 num & dominicum. 36. Ratio recta Deum non potest concipere,
 ut despotam. 37. Omnis poena proprie dicta determinatur ab
 hominibus. Inter eos, qui tantum sub potestate divina sunt, est
 tantum coactio bellica, non poenalis. 38. Poena humana infertur
 visibili modo, poena divina modo invisibili. 39. Lex Natura est
 dictatum rationis, at leges proprie dicta publicantur. 40. Ra-
 tio recta Deum magis ut patrem concipit, 42. cum metus Dei
 rationalis debeat esse filialis, non servilis. 41. Cur tamen sapiens
 insipientibus relinquat conceptum Dei tanquam despotam, 43. cur
 inculcet in institutionibus hujus conceptus errorem. 44. Leges
 humana mutabiles sunt; Lex divina immutabilis. 45. Dubia
 omnia de mutabilitate juris natura, cur ex scriptis revelatis sint
 desumpta. 46. In quaestione de immutabilitate juris natura distin-
 ctis consideranda praecepta justii, decori, honesti. 47. Ratio di-
 sparitatis. 48. Scholasticorum doctrina de obligatione, qua fit
 semper & ad semper &c. 49. Fons dissensionum in quaestione de
 moralitate naturali actionum humanarum. 50. Si Deus, ut do-
 minus est auctor juris natura, non dantur actus per se justii. 51.
 Sed si Deus distat jus natura ut pater, dantur actus per se boni
 & mali. 52. Jus positivum potest nullo modo disponere contra
 regulas justii, sed plura potest prohibere. 53. Nec mutat etiam
 gene-*

generales leges honesti, sed speciales tamen diversimode determinare potest. 54. Idem dicendum de regulis decori. 55. Necessitas juris positivi ob stultos. Quia pravia & pœna juris naturalis operantur invisibiliter. 56. At pœna juris positivi sunt magis palpabiles. 57. Jus natura late dictum comprehendit præcepta Ethica & Politica; stricto dictum sola præcepta justii. 58. Alius significatus juris naturalis & positivi, qua pro attributo persona sumitur. 59. Definitio hujus juris naturalis, 60. & positivi. 61. Accuratius tamen dicitur aliquam facultatem esse juris naturalis vel positivi. 62. Huic juri etiam naturali quilibet renunciare potest, 63. & hoc jus etiam naturale potest tolli & minui lege positiva, 64. Jus Gentium maxime ambiguum est. 65. Aliquando sumitur pro ipso jure naturali in genere, 66. aliquando in specie pro jure naturali, quod dirigit actiones gentium inter gentes, 67. aliquando pro lege positiva multis gentibus communi. Hoc partim mutabile, partim immutabile. 68. Aliquando pro facultate pluribus gentibus communi. Hoc totum mutabile. 69. Aliquando pro moribus gentium intuitu decori. Et hoc variat. 70. Distinctio gentium in barbaras & moratas magis implicat, quam explicat, 71. quia originem sumit ex fassu Græcorum & Romanorum. 72. Gentes barbara prudentiores & minus stulta, quam morata. 73. Declaratur ex Taciti libro de Moribus Germanorum. 74. Refutatur sententia Jus Gentium deducens ex doctrina pacti vel juris consuetudinarii, 75. tam intuitu pacti expressi, 76. & taciti, 77. quam intuitu juris consuetudinarii. 78. Jus natura hominum alii creaturis commune, est improprie dictum, 79. quia alia creatura non opus habent norma, nec in eas cadit obligatio. 80. Jus natura & gentium primævum & secundævum. 81.

I.

Jus sumitur varie. Potissimum vel pro norma actionum, vel pro potentia agendi in relatione ad illam normam. Secundum Stylum Grotii vel pro lege, vel pro attributo personæ.

S. II. Tot

tertium significatum juris, quom Grotius habet, quod jus m. sumatur pro attributo actionis auctor tam intelligitur, l. galestan omisit plane. Dicitur qdem v. c. servitus 2 jus q. Jagorum st. jus, d. non partiter honorare est jus verum justum.

§. II.

vid. Tom. VI. Observat. Hall. 27.

Tot sunt significationes legis, quot sunt significationes normæ actionum moralium. Unde in lata significatione lex denotat præcepta doctrinalia, (Confilia) iussa regum & dominorum, (imperia) monita paterna, (ex imperio & consilio composita) conditiones conventionum, (pacta).

§. III.

Stricte lex sumitur pro iussis imperantium seu Dominorum sive Regum & Magistratum, strictissime pro iussibus universalibus imperantium in Repub. utrobique opponitur consilio & pacto. Unde simul patet differentia legis à consilio & pacto.

§. IV.

itaq. quo præcipi l. veteri ne
quæritur ut virg. & religio ab
tantur a consilio l. latoris ad
d. et suggestum.

In lata igitur acceptione legis virtutes sunt, suadere, hortari, præcipere, vetare, permittere, punire, cogere. At in stricto significato legis virtus immediata est præcipere & vetare; mediatæ & consequentes, per Magistratus punire, judicialiter cogere & annullare actiones contra leges.

§. V.

vid. §. 10. d. observat. ubi in gressu
differentia.

Nam metus externus, quem leges insipientibus intendunt, est vel metus frustraneitatis, vel damni in re familiari, vel pænæ.

§. VI.

Error qd. permisso sit legis actio
quæritur est, quod ius est lex, habet
q. et q. synonymis, q. in p. l. latoris
i. u. est duplex, permittitum ut
patria, potestas, præceptionum u. c.
pacta servat, q. ius est normam
notat et facultatem, q. a. t. m.
normam. vid. §. 25. d. observat.

Permissio non est legis actio, quia qui permittit, non præscribit normam, nisi hac voce comprehendatur confirmatio juris alteri competentis, aut ejus introductio. Nam v. g. dum imperium patris, dominium civium &c. in legibus permittitur, per consequentiam alii vetantur, ne utentes suo jure turbent; Hoc pacto tamen permissio non est nova legis actio, sed jam comprehenditur sub actu vetandi.

§. VII.

Ergo ex dictis patet, quod controversia de lege præcipiente & permittente pertineat maximam partem ad logomachias.

§. IX. Uti

§. VIII.

Uti vero legis in utroque significato effectus & intentio est obligatio, in stricto externa, in lato etiam interna per di-
latius capit. preced. ita cum notorium sit jus & obligationem esse correlata, jam facile ex doctrina correlatorum constabit, quid sit jus in altero significato, quando scil. sumitur pro potentia agendi in relatione ad normam.

§. IX.

Uti enim obligatio injicit vinculum voluntati ejusque libertati externæ, ita jus hujus significatus oritur ex laxatione voluntatis ejusque libertatis externæ, i. e. sublatione omnis impedimenti, vel etiam auxiliacione & assistentia, quæ fit per leges. Obligatio merum incurrit, jus spem intendit vel conservat. Hinc obligatio dicitur qualitas moralis passiva, jus activa. Et hinc regula: quod quilibet juri suo renunciare possit, non vero obligationi.

§. X. *Differentia Juris & Obligationis*

Refertur vero obligatio & jus obligationi respondens ad normam, sed diverso modo; obligatio omnis fluit ex norma agendi tanquam effectus primario ab eo intentus, qui normam prescribit. Jus vero est effectus secundarius, qui indirecto intenditur, quatenus est correlatum obligationis & quatenus aliquando lege humana de novo introducitur.

*Sic, posita lege ponitur obligatio
posita obligatio daturum. Po-
nitur jus, sit jus & facultas
acceptum; tunc, in seipso recipi
se habent ad jus & lege ac-
ceptum. Imo interdum pos-
ta lege mera ponit videtur ob-
ligatio. L. casu. Jus satis macer
ut illustrari potest ex lege de
naminem tollendo.*

§. XI.

Unde jus duplex est, vel quod abstrahendo à voluntate omni humana habeo, vel quod ex lege humana vel pacto oritur. Primum jus dicimus habere à natura antecedente voluntatem humanam, vel à norma juris naturalis. Secundum à norma voluntatis humanæ, vel etiam ex jure humano. Prius dicitur jus connatum, alterum acquisitum.

§. XII.

Juris connati exemplum est libertas & communitio primæ-
va. Acquisitum imperium & dominium.

O

§. XIII.

§. XIII.

Est & obligatio vel connata, vel acquisita, sed diversæ sunt definitiones. Connata dicitur, quæ hominibus adest vel statim à nativitate, vel certe non supponit voluntatem obligati: Acquisita, quæ supponit ejus voluntatem.

§. XIV.

Ergo jus connatum & obligatio connata &c. non sibi semper respondent. Nam obligatio filio erga patrem est connata, jus tamen patris non est connatum, sed per consensum cum matre absque tamen consensu filii acquisitum.

§. XV.

Oppositum juris & obligationis est injuria. Nam qui jure suo utitur, nemini facit injuriam. Et ex injuria, i. e. denegatione juris & quando quis secus facit ac obligatus erat, oritur actio injusta, ex obligatione justa.

§. XVI.

Patet igitur, quod jus item obligatio externa juri correspondens & injuria semper supponant duos homines. Unde nemo habet proprie jus in se ipsum, nec sibi injuriam facere potest, nec sibi obligatur. Hinc volenti non fit injuria. Et nemo sibi ipsi legem dicere potest.

§. XVII.

Ergo jus omne externum est, non internum. Ergo eadem dicenda sunt de obligatione juri respondente, i. e. externa.

§. XVIII.

Alia igitur est ratio obligationis, quam supra internam diximus. Hæc enim non semper supponit alios homines, sed etiam si homo solus esset, obligaretur ad moderandos affectus suos, quia remaneret metus rationalis damni, si contra faceret. Et hoc intuitu dicimus obligati nobismet ipsi, & quod (v. g. per vota) legem ponamus nobismet ipsis, quod quislibet sibi ipsi sit proxime obligatus.

§. XIX.

§. XIX.

Ergo obligatio latior est jure; Et ergo non eadem etiam sunt divisiones juris & obligationis.

§. XX.

Ergo obligatio quidem oritur etiam ex regulis honesti, sed jus ex regulis honesti non oritur.

§. XXI.

An ergo jus faltem ex regulis justii oritur, uti videtur ex terminis, an etiam ex regulis decori? sane regulæ decori etiam respiciunt hominem in relatione ad alium hominem. Sed nihilominus ad decorum nemo cogi potest, & si cogitur, amplius decorum non est. At vero obligatio juri correspondens semper externa est, metuens coactionem aliorum hominum, Ergo jus etiam non oritur ex regulis decori.

§. XXII.

Et hinc quoque patet, quod jus potentiz non ita ample accipi solet, quam jus pro lege acceptum.

§. XXIII. *errores 1) Grotii*

Patet porro divisionem juris Grotianam in perfectum & imperfectum non bene se habere. Nam omne jus est perfectum, & jus imperfectum non habet oppositam injuriam: jus imperfectum non ulterius tendit, quam ad ea, quæ ab altero peto ex regulis decori, non justii.

§. XXIV.

Eadem ratio quoque est divisionis, qua obligatio dividitur in perfectam & imperfectam. Nam nec datur obligatio imperfecta. Et cum obligatio interna sit perfectior externa, ea non potest dici imperfecta, hæc perfecta. Adde, quod regulæ decori & honesti proprie me non obligent alii homini, sed mihi.

§. XXV.

Fluit etiam ex dictis, quod quæ homo facit obligatione interna, & regulis honesti & decori, dirigantur à virtute in genere, & ab iis homo dicatur virtuosus, non justus; quæ vero facit

i.e. Jus nostrum si alter sponte satisfacere recusat, possumus persequi mediis cogitatis in civilibus actibus, extra civitatem bello. At politici officii amoris ex deo vero si delegatur nec actum in se nec bellum in statu nasci parit.

nam aliud licite petere, aliud ex jure operante petere. Sic licite peti potest, non ex jure, sed ex officio. Optime hæc potest hic peti in illis, ad exhibendum ubi dicitur: ad exhibitionem unguentum sufficere posse petere, in illis vero non potest. Si pro se separare licetam à jure, separantes licetam cum jure & iura.

debt n. dividi in internam & externam, l. amoris & justitia procurat n. nostram & aliorum libertatem cum externa timet veritat malum.

ut possim cogi. i.e. attamen si eas omitto libertate mihi cavendum est.

facit ex regulis iusti seu obligatione externa, diriguntur à iustitia, & ab eiusmodi actionibus dicitur iustus.

27 Hobbesii §. XXVI.

*Abbeq. deo credit qd statum
habuit qd statu hostili, sed
supra videns qd magis sit
t.ij. inducendum.
us qd referendum est belli
nostr. qd hostem oia licet
& leges demum reducuntur
palem.*

Cadit etiam sua sponte jus omnium in omnia; quia obligatio, etsi possit esse sine jure, jus tamen non est, nec esse potest, nisi in casu specialissimo summæ necessitatis sine obligatione. At jus illud, eo ipso, quia est omnium in omnia, non habet obligationem sibi correlatam.

§. XXVII.

Cadit & alia doctrina, jus omne ultimo esse ex pacto. Uti enim hic ostensum, dari jus connatum, cap. præc. jam notatum fuit, pactum per se non obligare, ergo nec potest per se jus aut producere, aut confirmare. §. XXVIII.

Dividitur jus in utroque significato in naturale, gentium & civile, sed utriusque divisionis non sunt eadem observationes. Ergo de singulis seorsim.

§. XXIX.

Jus pro lege acceptum est vel naturale, vel positivum. Fundamentum hujus divisionis est principium cognoscendi. Jus naturæ cognoscitur ex ratiocinatione animi tranquilli, jus positivum requirit revelationem & publicationem.

§. XXX.

*i. e. ex meditate humana
societatis ex propria felicitate.*

Sumitur tamen jus naturæ vel late, prout comprehendit omnia præcepta moralia ex ratiocinatione profluentia, sive sint regulæ iusti, sive etiam honesti & decori; vel strictè pro solis præceptis iusti, quatenus ab honesto & decore distinguitur.

§. XXXI.

Priori modo principium cognoscendi jus naturale debet esse unum, commune, primum & plane universale, posteriori potest esse secundo primum, speciale & particulare: hac distinctione neglecta vel omissa multæ disputationes inutiles, difficiles tamen, ortæ sunt de principio juris naturæ.

*ut patebit cap. sequenti. Sensus
n. ratiocinationem fuit quorundam
spectant officia humanitatis
si officia erga se ipsum, quæ
auctor nunc satis bene ostendit.*

§. XXXII.

Omne jus positivum intuitu publicationis, quæ ad ipsius essentiam.

essentiam pertinet, humanum est, i.e. mediātibz aliis hominibus, aliis publicatum & revelatum est. Utrum illi homines jussum immediatum à Deo habuerint; id Philosophia ignorat, & ad Theologiam transmittit.

§. XXXIII.

Jus vero naturale cum quorumlibet cordibus inscriptum fit, nec revelatione aliorum & autoritate sola opus habeat; Inde divinum dicitur, videlicet, quia ortum ducit ab autore naturæ omnis, etiam humanæ, Deo.

§. XXXIV.

Cave tamen, putes, legem naturalem & positivam, divinam & humanam esse species ejusdem naturæ: Lex naturalis & divina magis ad consilia pertinet, quam ad imperia, lex humana proprie dicta non nisi de norma imperii dicitur.

§. XXXV.

Scilicet inter homines, lex & consilium sibi plerumque opponuntur, & adeo lex pro jussu sumitur non doctoris, sed imperantis.

§. XXXVI.

Imperium vero inter homines summatim duplex est: pateternum & dominicum; illud magis quaerit utilitatem subjecti, hoc magis utilitatem propriam. Adeoque illud plus participat de consilio strictè dicto, quam hoc. Imperia publica pro diversitate formæ Reipublicæ modo plus participant de imperio paterno, modo de Dominico: plerumque plus de Dominico.

§. XXXVII.

Ratio sibi relicta nescit, quod Deum concipere debeat ut Regem aut Dominum, qui pœnas externas arbitrarias velit inferre iis, qui contra præcepta juris Naturæ faciunt, quia videtur omnes pœnas, quæ sequuntur transgressores juris Naturalis, qui non sunt sub imperio humano, esse naturales, adeoque improprie dictas.

§. XXXVIII.

Imo pœna ex natura sua humana est & arbitraria, quia

O 3

Omnis

Unde hæc divisio non è univ. si in sui universa. magis a Lexi in sua analogata Dep. dicitur ab eadem. D. notum. minimum conceptum à Deo. §. 37.

non è in economia divini ubi volentes Deo intendit uti talem hominum, non è arbitria veluti est uti de imperium in mundo.

imo si forte interdum occurrat casus tragico ubi videtur fieri pœna arbitraria dicitur magis in est: docente ipso. X. iudicium suspendere & se i. emendare, quoniam dicitur, hunc illum fuisse peccatorem ex mium, male et pœnam fuisse etiam.

i. e. si accuratius loqui velis quæritur quomodo naturam l. o. servatam iure sua mala bona, non pœna propria dicitur, quia hæc sunt mala, si mala inflictæ ab eo qui recipere præstat.

omnis pœna dicitur ab homine imperante. Jus naturæ dicitur saltem peccantes merei pœnam. Adde, quod inter eos, qui solo jure naturæ reguntur, sola coactio bellica obtineat, non pœnalis, & quod bellum punitivum Grotii jam sit explosum.

§. XXXIX.

Porro omnis pœna visibiliter infertur, at mala, quæ Deus ordinavit transgressoribus juris naturæ, occulte veniunt, i. e. ut connexio mali cum peccato non sit visibilis, etsi forte ipsum malum visibile sit.

§. XL.

Uterius sapiens Deum magis concipit ut Doctorem juris naturæ, quam ut legislatorem. Jus enim naturæ est dictatum rationis tranquillæ, nec turbatæ à cupiditatibus. Hoc vero Doctoris est consilio suo reddere rationem tranquillam. Leges publicantur. Philosophus ignorat publicationem juris naturalis.

§. XLI.

Imo etsi sapiens Deum sibi conciperet, ut hominem imperantem, tamen magis conciperet ut patrem, quam ut Dominum, quia magis convenit perfectioni bonitatis divinæ quærere bonum hominum, quam in legibus hominum cordi inscriptis quærere utilitatem suam more despotico. At patris jussa magis consilia sunt, quam imperia.

§. XLII.

Porro conceptus Dei, ut patris incutit metum filialem, ut despotæ servilem; at jam supra diximus, metum Dei rationalem esse filialem, non servilem.

§. XLIII.

Cum tamen multi homines secundum connatam insipientiam Deum ut despotam sibi imaginentur, & ii durante isto statu ad conceptum justum de Deo nondum sint apti; sapiens vero in præscribenda norma se debeat aptare capacitati insipientium; Hinc in institutionibus juris naturæ hæc saltem placide monenda sunt, non acriter inculcanda. Expectandum donec lectores ipsi magis in corde hanc veritatem sentiant, quam intendendum, ut de ea altercando disputent.

§. XLIV.

*ad quibus ostensum in obscuris
vultu non nullo concipit creaturam
lionem ex providentiam /i. con
servatorem creati, atq. utramq.
involvit conceptum paterni
amoris. Accedit, quod ubi imp
pans alit subditis, ubi imp
tit, similis paterni. qm. signo
patris.*

*nam servus non sponte quaerit
excitationem voluntatis de
domini, s. servit, ut sibi in
utilem, quod secus se habet
in filio.*

§. XLIV.

Interim nec seponenda est hæc observatio sapienti, aut communis doctrina loco fundamenti in Instit. proponenda: quia Institutiones debent tollere insipientibus conceptus erroneos. At vero communem doctrinam infiniti errores sequuntur.

ut. in doctrina de poenitentia, emendatione sui ipsi, item in descriptione vitæ p. sapientis, quæ ad nostrum lib. 2. d. com.

§. XLV.

Magis etiam sensibilibus ex dictis percipitur doctrina de alia differentia legis divinæ & humanæ. Leges humanæ sæpe mutantur visibilibus, tantum abest, ut non sint mutabiles. At lex naturæ nunquam mutata est, quia naturæ omnium rerum sunt perpetuæ & immutabiles. Imo fatiôcinatio non potest dubium verosimile sibi movere, quod Deus mutaverit aut mutare voluerit jus naturæ.

ex dictis & 33. ubi ostenditur quod jus naturæ non sit lex arbitraria adde & 37.

§. XLVI.

Hinc & omnia dubia, quæ hic moventur, desunta sunt ex scriptis revelatis, ad quæ respondere non pertinet ad Instit. juris naturæ, præcipuis tûm non ipsa scripta revelata dubia hæc per se pepererint, sed ortus eorum debeat falsæ interpretationi Scholasticæ Philosophiæ.

§. XLVII.

Interim & in hac quæstione communiter miscetur jus naturæ late & strictè dictum. Etsi enim jus naturæ omne non mutetur, magis tamen universalis ac perpetua ex natura sua sunt præcepta justitiae, quam honesti & decori. Inde illa sæpè eadem sunt, hæc variant, cetero multas limitationes admittunt.

§. XLVIII.

Regulæ justitiae cœrcent extreme mala, i. e. intuitu omnium hominum talia: regulæ honesti respiciunt quidem extreme bona, sed modus tamen ad ea perveniendi variat, quia modus aberrationis variat. Regulæ decori respiciunt diversos gradus bonitatis & malitiæ intermediæ, qui infiniti sunt.

§. XLIX.

Res magis patebit ex dicendis capite sequente. Interim ex hac

ex hac nota explicari utcumque potest illud obscure dictum scholasticorum, præcepta juris naturalis negativa obligare semper & ad semper, affirmativa semper, sed non ad semper.

§. I.

Potest enim secundum hæc tenus notata jam aliter perspicue sopiri controversia ista intricata de differentiis juris naturæ & positivi ratione moralitatis actuum humanorum, de quibus disponit utramque jus.

§. LI.

Si Deus concipitur, ut legislator despoticus, hominem extrinsece ad pœnam obligans, & honestas ac turpitudinis sumitur pro synonymo justitiæ & injustitiæ, falsum est dari actus per se sua naturâ ac antecedenter ad voluntatem divinam honestos vel turpes, per demonstrata jam alibi.

§. LII.

At si Deus concipitur ut Pater, Consiliarius, Doctor, & honestas ac turpitudinis denotat magis bonitatem aut malitiam seu vitium in genere, quam in specie justitiæ & injustitiæ, verum est, actus de quibus jus naturæ tam late, quam stricte dictum agit, esse per se & naturâ sua morali, intuitu totius humani generis malos ac bonos. At actus, de quibus agit jus positivum quæ tale, non sunt ex natura hominum omnium ac perpetuo boni & mali.

§. LIII.

Quamvis vero jus naturæ sit norma juris positivi, id tamen diversimode accipiendum. Contra jus naturæ stricte dictum, quod prohibet læsionem aliorum, nihil plane potest efficaciter disponere jus positivum, quod jure obligare possit subditum. Hoc enim jam diximus esse simpliciter universale. Plura tamen potest ex utilitate singulari prohibere jus positivum, quæ jus naturæ in medio relinquit, adeoque hoc intuitu minimum aliquod addere juri naturali. Imo etiam in iis, quæ jure naturæ alias prohibita sunt, poterit pœnæ causa alteri vitam famam, bona adipiscere, determinare naturam pactorum, impedire effectum fidei servatæ &c.

§. LIV.

qua agitata fuit olim inter D. Scholasticos, v. c. Feltherrum & Puzosum.

nam tunc honestas con. totel in q. venientia cum lege, et turpitudinis in disconvenientia cum eadem, atqui nec hæc, nec illa potest esse tanta legem.

clari si honestum respondet ei, quod necessario advenit felicitatem, & turpe, quod eam necesse facio turpat, tunc qui potest honestas et turpitudinis, fuerit ante legem. dicitur hic questio cum Anni disputat. hujus argumenti non careat. Nam veritas vera hominum et animarum eorumdem simul concipit cum ipsa sua humana, cuius statum ad cordi inscripta ut dicere posses: posita hodie ponuntur quæ bonum et malum positio bono & malo ponuntur in regula circa utrumque, ut homo actus morales et dicitur simul coequeunt.

§. LIV

Præcepta honestatis generalia etiam sunt universalia. Ergo nec hic potest aliquid mutare jus positivum. Sed quoad regulas speciales aliquid potest addere, imo cum illæ regulæ speciales desumendæ sint ex variante hominum natura, quæ non ita facile in sensus incurrit, utile est, ut jus positivum multa determinet, quæ alias difficulter determinarentur sola ratiocinatione. Inde vulgatum, non omnia omnibus esse honesta & turpia,

§. LV.

Eadem est ratio præceptorum decori. Difficilior enim est inquisitio bonorum & malorum mediorum, quia hæc non absolute bona vel mala sunt, sed in comparatione ad majus bonum vel minus malum. Inde non omnia omnibus sunt decora & indecora. Ergo & decorum & honestum, quod rectè rationi etiam non repugnat, est vel naturale vel positivum.

§. LVI.

Fluit etiam exinde necessitas juris positivi. Stulti nisi jam incipient desipientiam deponere, parum apti sunt ad ferio meditando utilitatem & jucunditatem veri boni, quod simul honestum, decorum & justum est, & ad indaganda tædia ac damna veri mali, quod simul turpe, indecorum & injustum est, etiamsi consiliis sapientum quotidie impellantur ad hanc meditationem. Cum enim damnum & utilitas boni & mali habeant quidem connexionem necessariam, sed non ita visibilem ac palpabilem aut immediatam, non sunt apti insipientes, ut metuant metuenda, & sperent, in quibus sperandum sit; verum stulticia eos decipit, ut putent, astutia sua se posse evadere illa damna necessaria, aut ut non credant, ob deficientiam experientiz, se posse consequi bona necessaria, virtutem & justitiam concomitantia.

§. LVII.

Poenæ vero juris positivi magis palpabiles sunt & visibiles; inde magis aptæ sunt ad metum incutiendum stultis. Et præmia quoque juris positivi eodem modo magis in sensus incurruunt.

P

§. LVIII.

Id est, aliorum prædictio circa omnes tres passionibus accommodat ad genus, populi. Unde m. 1. Sed ob temperationem gentium originalium polygamiam, vortium de carnis status t. part.

v. c. usuras petere dicitur ad coram, in ad cautem, utine ad decorum, in illa habe t. lia, aliter & hnt in hac, al in illa republica.

l. claris, cum stulti laborent præjudicio sensibilitatis & impallentia, bona just, honest & decori expectare nolunt v. part. l. c. r. Ethic.

l. magis presentes & visibiles.

§. LVIII.

Denique id notandum. Jus naturæ late dictum comprehendit totam Philosophiam moralem, Ethicam sc. & Politicam. Nam Ethica tradit principia honesti; Politica principia decori. Jus autem naturæ strictè dictum, quod in specie tradit principia justæ & injustæ, ab Ethica & Politica sic sensibilibiter secernitur.

§. LIX.

Pergo ad jus naturæ, quatenus denotat potentiam moralem ad normam relatam, seu ut Grotius loquitur, quatenus denotat attributum personæ. Jus in hoc significato etiam est vel naturale vel positivum. Sed aliæ hic sunt definitiones.

§. LX.

v.c. de principum et imperium
quæ s. epus omnes gentes
quos novimus.

Jus naturale dicitur, quod idem esse solet apud plerosque homines nobis notos. Nemo enim mores omnium hominum novit. Et inter eos, quos novimus, magis a potiori facienda est denominatio, quam ut universaliter loquamur.

§. LXI.

v.c. pingu aliter se habuit apud
latinos, aliter apud Germanos,
nos, aliter id. Idem de cetero
causa, de jure succedendi.

Jus positivum est, quod variat apud plerosque homines, quos cognitos habemus.

§. LXII.

Accuratius tamen loquimur, si dicimus: aliud jus esse juris naturalis, aliud juris positivi.

§. LXIII.

v.c. impans suo impio, de
ming sio dominio.

Ergo non eadem est efficacia juris naturalis in hoc significato, quæ legis naturalis. Nam lex naturalis producit obligationem, cui homo obligatus renunciare nequit; at juri etiam naturali per dicta superius quilibet renunciare potest.

§. LXIV.

Deinde lex naturalis non potest directe mutari a lege positiva; at justam naturalem quam positivam non solum augere potest lex positiva, sed & directe tollere ac minuere, quia utrumque ex natura sua est lege naturali permissum, non preceptum aut prohibitum.

§. LXV.

§. LXV.

Restat jus gentium : ubi capitalis quæstio ventilatur, an sit juris divini & naturalis, an positivi & humani species? A qua dependet altera: an sit mutabile an immutabile? Tolle homonymiam juris gentium, & res erit clara.

§. LXVI.

Accipitur vero jus gentium aliquando pro ipso jure naturali, quia eo omnes gentes utuntur. Tum haud dubie non est species juris positivi, nec species juris naturalis, sed ipsum jus naturæ, adeoque æque immutabile.

§. LXVII.

Aliquando sumitur pro jure naturali, quod dirigit actiones gentium inter gentes. Tum non quidem est ipsum jus naturale in ambitu suo laxiore, sed tamen species juris naturalis æque immutabilis, non jus humanum, quia gentes inter se communem legislatorem non habent.

§. LXVIII.

Aliquando accipitur pro lege positiva multis gentibus communi. Tum ad species juris positivi quidem referrur, sed quod tamen plerumque collectum est ex principiis naturalibus & positivis. Et pro hac diversitate partim mutabile est, partim immutabile.

§. LXIX.

Aliquando sumitur pro facultate & attributo personæ pluribus gentibus communi. Tum quidem est species juris naturalis, sed æque mutabilis, ut ipsum jus naturale hujus significatus.

§. LXX.

Denique sumitur pro moribus gentium plurium, intuitu decori. Tum magis de jure naturæ participat, quam de jure positivo. Sed tamen mutationi & variationi nihilominus est obnoxium, ut de decoro supra notavimus.

§. LXXI.

Communis vero distinctio, quæ in hac controversia adhiberi solet inter gentes moratas ac barbaras, magis implicat, quam ut ad definiendum proficit.

P 2

§. LXXII.

§. LXXII.

Quis enim determinabit, utrum gens aliqua morata sit, utrum barbara? cum gentes inter se sint æquales, & denominatio hæc originem suam sumserit a fastu Græcorum, Romanorum aliorumque populorum, hos imitantium, & alias gentes stulte contemnentium,

§. LXXIII.

Deinde, quia hodie plerumque gentes moratæ dicuntur, apud quas plures ritus & ceremoniæ ac pompæ sub specioso, sed falso titulo decori obtinent, facile ostendi potest, gentes barbaras necessario prudentiores, & minus vitiosas ac stultas esse, quam moratas.

§. LXXIV.

Illustrantur dicta per sententiam Taciti. Romani se referebant inter gentes moratissimas, Germanos habebant pro barbaris; At nihilominus Tacitus laudat Germanos, quod ibi plus valuerint boni mores, quam apud Romanos bonæ leges, & in toto illo libro intendit, percurrendo omnes mores Germanorum, demonstrare veritatem asserti nostri.

§. LXXV.

Aliorum opinio, jus gentium inter jus humanum referentium, etiam facillime refutari potest. Vel enim sententiam suam deducere volunt ex natura pacti, vel ex jure consuetudinario.

§. LXXVI.

At nunquam convenerunt gentes, ut pactum expressum inirent. Et si convenissent, est tamen præceptum juris naturalis, non positivum, pacta esse servanda.

§. LXXVII.

Neque pactum tacitum hic commode in scenam produci potest, cum nullum factum gentium afferri possit, ex quo pactum illud tacitum probari queat. Neque enim imitatio sola in rebus meri arbitrii obligationem infertre potest.

§. LXXVIII.

ut fecit. Grotius
ut fecerunt Scriptores de
legalis. v. c. Wiquetfont,
Barstlar pp.

quod late, autor probavit
in 1. 1. 3. de jure consue-
tudinis & observantis

ad finem §. 72. Scilicet: gentes barbare, si peccant, v. c. in administranda justitia
ex impetu peccant, gentes morationes d. si peccant, deliberato peccant ex ex dolo
atque prius peccatum minus est. Igitur d. sperare possunt differentiam gentium
moratorum et barbarorum in eo consistere, quod restituta vitia in for-
mam artis redeperint, & aliquatenus valere sciant, cum inter barbaras
simpliciter ex nativis habitis vitiis componant.

§. LXXVIII.

Quare nec jus consuetudinarium applicari potest ad ostendendam obligationem juris gentium. Non tam quod inter gentes deficiat superior, jus consuetudinarium tacite approbans, quam quod alibi ostensum sit, ipsum jus consuetudinarium producere quidem jus impunitatis & efficaciz, non vero obligationem.

v. auctoris
Diss. de
jure consuetudinis
vantis, item de crimine
ne bigamia

§. LXXIX.

Denique non opus est, ut prolixè moneamus, jus naturæ a quibusdam sumi tam late, ut denotet instinctum naturalem homini cum reliquis corporibus naturalibus communem, & sic a jure gentium seu jure naturali solis hominibus proprio distingui. Nam iste significatus juris naturalis Stoicis & Juris peculiaris hodie communiter est explosus, & non nisi Poëtis & Oratoribus usurpatur aut legulejis.

Stoicis scilicet doctrina eorum quod divina essentia sit... qua & oes homines creabuntur, ut singulis particulam nacti fuerint & quilibet vellet de ea parte constitueret.

§. LXXX.

Neque enim bestiz aut reliqua corpora norma indigent, neque in ea cadit obligatio. Diximus vero supra, jus propriè dictum vel pro norma accipi, vel pro jure, cujus correlatum est obligatio.

§. LXXXI.

Hinc nec opus habemus, ut sollicitè exponamus distinctionem in jus naturæ & gentium primævum & secundævum, ad nihil aliud inventum, quam ad salvandam doctrinam Tribonianam.

CAPUT VI.
DE
PRINCIPIO JURIS NAT. ET
GENTIUM, ET PRINCIPIIS JUSTI-
DEGORI, HONESTI.

SUM.

loci consuetudinis... ad jus impunitatis, non vero obligationem... consuetudo, non jus impunitatis, non obligationem... ad jus impunitatis, non vero obligationem... consuetudo, non jus impunitatis, non obligationem...

SUMMARIA.

Per principium hic intelligitur principium cognoscendi. 1. Unde hic non pertinet voluntas Dei, 2. quia dubium manet, unde cognoscatur voluntas Dei. 3. Requisita principii cognoscendi, ut sit verum, adequatum, evidens. 4. Jus natura an obliget, etiam si domus, Deum non esse, aut non curare negotia humana? 5. Negatur, si jus natura est species Legis proprie dictae. 6. Jus natura etiam obligat homines, de Deo erroneè sentientes. 7. Durities loquendi in illa sententia mitigatur, si dicas, jus natura obligare etiam atheos. 8. Voluntas Dei etiam est principium Legis divinae positiva. 9. Convenientia cum sanctitate Dei non est principium primum cognoscendi. 10. Uterque significatus sanctitatis, Judaicus & Juridicus non monstrat intrinsecam sanctitatis naturam, 11. & magis suppeditat argumenta contra hoc principium, quam pro eo. 12. Convenientia cum statu integro etiam non potest esse principium primum. 13. Doctore juris naturalis non necessariam esse notitiam de origine generis humani, 14. quia inscriptum etiam est cordibus insipientium omnium. 15. Abstrahit vero Doctor juris naturalis a doctrina originis generis humani, non supponit aut fingit, homines fungorum instar e terra prognatos. 16. Servationem pactorum non esse primum principium juris natura. 17. Nec illam propositionem: quarendam esse pacem, ubi haberi potest, ubi non potest, quarendam esse belli auxilia. 18. Etiam custodiam socialitatis miscere praecepta honesti, decori, justii. 19. Ordinem natura pariter non esse principium primum juris natura. 20. Propositionem primam Juris natura late dicti esse: Facienda esse, qua vitam hominum reddunt maxime diuturnam & felicissimam. 21. Probatur hujus principii veritas, 22. perspicuitas, 23. adequatio. Comprehendit enim omnia praecepta honesti, decori, justii. 24. Per homines hic intelligi & universos & singulos. 25. 26. Neutrum est universaliter verum, felicitatem universitatis praferendam felicitati singulorum, aut hanc illi. 27. Per felicitatem intelligitur, qua simul sit vera & tamen

ad palatum stultorum, 28. i. e. maxime laudabilis, suavissima & sufficientissima. 29. (Commendatio ignominia, dolorum & extrema paupertatis stultos non emendat, sed doctrina sapientia obest. 30.) Sed simul summe quiescit 31. & adeo simul honesta, decora, iusta. 32. Hoc pacto sapiens dolo bono oppugnat stultorum vitia. 33. Bono honesto inquietam iucunditatem voluptatis, decore inquietam gloriam ambitionis, iusto insufficientiam avaritia. 34. Honesto bono prospicit paci interna, decore pacis externa acquisitioni, & iusto conservationi ejusdem. 35. Quare perspicitur necessaria unio horum trium bonorum, 36. quia vita tantum iusta, aut tantum decora, aut tantum honesta esset: vita infelix. 37. 38. Nihilominus tamen hac tria distincte proponenda in principii cognoscendi generalibus. 39. Primum principium honesti: Fac tibi, qua ab aliis tibi vis fieri. 40. Decori: Fac aliis, qua tibi vis fieri. 41. Iusti: Non fac aliis, qua tibi non vis fieri. 42. Conclusiones horum principiorum in doctrina honesti. Primaria: Penitendum esse: 43. Varia declarationes seria penitentia. 44. Spem cupiditatum erigendam esse sapientibus mediis. 45. Iucunditatem temperantia, gloriam mansuetudine, sufficientiam liberalitate. 46. Excessum cupiditatum reprimendum metu dolorum, qua voluptatem; ignominia, qua ambitionem; paupertatis, qua avaritiam comitantur. 47. Fugiendas esse occasiones irritantes, quarendas tales, qua supprimunt. 48. Vel certe non fugiendas has occasiones esse, non quarendas illas. 49. Evitandam esse securitatem & desperationem. 50. Utendum esse conservatione hominum, qui mores habent nostris oppositos. 51. Non anxie inquirendam esse passionem dominantem, sed oppugnandas esse omnes. 52. Non differendam esse emendationem. 53. Non desinendum esse. 54. Non quarendam esse solitudinem. 55. Conclusiones principii decori. Primaria: Remittendum sponte esse de jure proprio. 56. Usus ejus, sive liber sis, sive servus, sive imperans, 57. intuitu bonorum tam propriorum, quam communium. 58. Grata aliis facienda promte & sincere: parum grata non nisi necessario & quasi coacte. 59. Non danda esse scandala tam grata, quam non

non grata. 60. Patienter ferendam esse aliorum stultitiam, 61. Conclusiones principii iusti. Primaria: Nonsurbandos alios in usu juris sui. 62. Ergo non occidendum, furandum esse &c. 63. Simplicitas & evidentia preceptorum sapientia postulat, ut evitetur cavillatio & inutilis scrupulositas. 64. An precepta decori cedant preceptis iusti? 65. Precepta honesti, decori, iusti non esse collidenda. 66. Indistincte nec decora iusti, nec iusta decori cedere. 67. Prudentia hic opus esse. Stulto nullas prodesse regulas prudentia; Sapienti eis non opus esse. 68. Regulas aliorum non tollere scrupulosi scrupulosorum. 69. Cavillationes tamen preceptorum aliorum esse facile solubiles, 70. si modo singula precepta referantur ad suos fontes. 71. Utiles comparatio preceptorum honesti, decori, iusti. Regula iusti coercere malum summum, decori medium, honesti infimum, 72. Contra regula iusti promovent bonum infimum, decori medium, honesti summum. 73. Homo injustus est extreme stultus, indecorus medie, inhonestus infime. 74. Homo iustus infime sapiens, decorus medie, honestus maxima. 75. Quoad existentiam sapiens, qui decore vivit; stultus, qui iniuste, medius, qui iuste, sed parum decore. 76. Quotidie tamen sapienti tendendum altius, 77. incipiendum tamen ab infimis, tanquam facilioribus; a iusto ad decorum & honestum. 78. Regula iusti sunt magis necessaria, decori magis nobiles, honesti magis prestantes. 79. Regula iusti & honesti pauciores limitationes admittunt, quam regula decori. 80.

§. I.

Per principium hic non intelligitur principium obligandi in iure nat. & gent. sed propositio prima & generalissima juris naturæ, unde reliqua omnia deduci possunt.

§. II.

Unde fluctus movent in simpulo, qui acriter disputantes contra principia aliorum confugiunt deinde ad voluntatem Dei.

§. III.

Neque etiam dubium tollunt, cum postea quaeratur:

i. e. non intelligitur hic principium juris effectuum, s. causa efficiens juris Naturæ, quæ hominibus est divina voluntas, quæ homines et voluit, & consequenter jus int. eos.

cur: unde cognoscam, utrum hoc vel illud sit voluntas Dei.

§. IV.

Debet autem primum principium quod quaerimus, esse primo verum, h. e. cujus predicatum cum subiecto necessario connectitur. Deinde perspicuum, hoc est, ut non solum conveniat cum intellectu sapientum, sed & sit ad captum & sensum communem stultorum; alias enim nunquam eis persuasum debet. Denique adaequatum, ut & omnia & sola praecepta juris naturae inde deriventur.

§. V.

Uti igitur modo notatum, convenientiam cum voluntate Dei non esse posse principium perspicuum; ita & de eius veritate multi dubitant, eo quod dicant, jus naturae etiam obligaturum esse, etsi demus, Deum non esse, aut non curari ab eo negotia humana,

ut Grotius in Prolegomenis

§. VI.

Etsi vero hoc dubium ab aliis, a nobis etiam alibi, sit rejectum, & recte rejiciatur, si jus naturae doceatur esse species legis strictae, quatenus consilio opponitur & obligationem externam producit; quia tamen haec sententia modo est rejecta, jam aliter est pronunciandum.

quo in definitione sua suam per se non opponit, ubi si jus naturae est lex propter dicta, sine superiore Deo esse nequit.

§. VII.

Scilicet sufficit ad obligationem juris naturae internam & ad ejus vim consulendi stultis, demonstratio necessaria & naturalis connexionis damnum infinitorum cum vita stultorum & infinitorum bonorum cum vita sapientem, etiam si erroneam habeant opinionem de autore naturae, Deo.

§. VIII.

Quod si vero tam durities loquendi tibi minus grata sit, aliam substituere licebit minus duram. Hoc enim voluit dicere autores illius sententiae; quod jus naturae obliget omnes homines, quamcunque etiam sententiam de Deo habeant, sive sint vere pii, sive supersticiosi aut Athei.

cum quilibet velit vivere, se licet, ac non a. insensibilem haec inquam, concedit sufficienti pro demonstratione veritatis Naturae, quoniam a Deo possumt separari.

Q

§. IX. De

§. IX.

Denique nec adæquatum est istud principium, cum non sit juri naturæ proprium, sed conveniat etiam legi Dei positivæ, quæ ab iis docetur, qui verbum revelatum exponunt.

§. X.

Isdem nervis laborat eorum principium, qui fundamentalem propositionem juris nat. quæruat in convenientia cum sanctitate Dei, ut jam alibi fufius ostensum.

§. XI.

Accedit, quod ratio quædam possit inveniri Deum esse bonum non a Deum esse sanctum hæc vox magis debet scribi. Adde, quod cordibus hominum non inscriptum sit, in quo consistat sanctitas divina. Sive enim consideres significationem sanctitatis judaicam, sanctum nihil aliud est, quam quod ob suas præstantias & perfectiones singulares separatim debet esse ab aliis rebus imperfectioribus: sive significationem juridicam, sanctum est, in cujus violatores poena statuta est. Neutrum vero horum docet internam aliquam sanctitatis naturam, sed potius relationem rei ad res externas.

§. XII.

Utraque vero hæc descriptio ita comparata est, ut potius inde argumentum desumere possis probandi, sanctitatem divinam non posse suppeditare fundamentalem propositionem, quam ut sententia adversa multum ibi inveniat, quod doctrinæ ipsorum inserviat.

§. XIII.

Convenientiam actionum humanarum cum statu integro etiam jam alibi rejecimus, ostendentes, & hoc fundamentum nec verum esse, nec evidens, nec adæquatum.

§. XIV.

Ostendent vero ibidem dicta, quod Doctori juris naturalis non necessaria sit genuina doctrina de origine generis humani, quia hominibus hodiernis norma præscribenda est. Medicus vero in cura applicanda corpori ægroti, non inquit in primam originem ægroti aut in constitutionem corporis, quæ præditus fuerit primus familiæ stipes.

§. XV.

§. XV.

Et si jus naturæ ita cordibus hominum inscriptum est, ut obligationem aliquam excitet in hominibus, quamcunque illi etiam erroneam de Deo sententiam habeant, erit etiam idem aptum, persuadere stultis; quamcunque etiam de origine generis humani opinionem foveant.

§. XVI.

Quare supersedere possumus labore Herculeo, alibi quidem jam incepto, purgandi stabulum Augiæ, i. e. ostendendi infinitos errores doctrinæ communis de natura status integri, Abstinemus tamen etiam, ne iritemus crabrones, suppositione, ac si, quæ gentilium fuit opinio, homines vel fungorum vel animalium instar ex terra prognati fuerint, vel saltem hujus sententiæ fictione. Sed doctrinam de origine generis humani plane seponimus, & a sententia Christianorum & gentilium hic quidem abstrahimus.

§. XVII.

Sunt, qui fontem omnis juris faciunt; pacta esse servanda. Sed & hoc locum non tuebitur. Supra jam ostendimus, pacta per se non producere obligationem citra legem, ergo non possunt esse fons legum. Præterea dantur jura ante omnia pacta humana, e. g. jus libertatis, defendendi vitam & membra &c. i. e. quæ supra vocavimus jura connata.

§. XVIII.

Istud verò: quærendam esse pacem, ubi haberi potest; ubi non potest, quærenda esse belli auxilia: si non attentius consideres, se variis ex causis commendare videtur. Quod si verò accuratius paulo intuearis, præterquam quod non comprehendat præcepta honesti, sed loquatur saltem de pace externa, etiam intuitu præceptorum justæ ac decore, obscurius est. Istud enim, *ubi haberi potest*, sic comparatum est, ut, nisi ex alio principio palpabilis explicetur, det cuiuscunque occasionem, qui jura naturalia violavit, prætextendi, quod pacem habere non poterit.

Q.

§. XIX.

§. XIX.

*Neque e quod dieps socia
talis custodia facile res
solvi posse in has regulas. 1.)
ad societatem te preparat.
Ecc. honestum. (2.) socialitas
legi ad iura, ecc. secundum
decorum. (3.) socialitatem
habe ecc. iudicium. Nam
homo non libenter apert in
utilitatem alienam. E. meli
est his non deducere ex utri
tate propria, ut factum 4. zi. segg.*

Custodia socialitatis haecenus quidem a nobis contra ob-
jectiones dissentientium non male defensa, jam displicet, quia
partim ambagibus opus est in deducendis hominis officiis erga
seipsum; partim non adeo perspicue comprehendit praecepta
honesti; partim etiam vel miscet, vel certe non accurate se-
cernit praecepta iusti & decori.

§. XX.

Eadem & plura desideramus in ordine naturae, ab aliis fun-
damenti juris nat. loco in medium producto. Res jam alibi
deducta prolixius.

§. XXI.

*Ne v. hac methodo, quod
autem poster per normal com
more hominam ab illi D. d. d.
servatorem iuris Nat. non
est 3. vera sapientia D. d.
adhibuerunt eandem in V. T.*

Ergo jam quidem simplicissime sic dicendum videtur. Nor-
ma universalis quarumvis actionum & fundamentalis propo-
sitis juris nat. & gentium late sic dicti est: Facienda esse, quae
vitam hominum reddunt & maxime diuturnam & felicissi-
mam; & evitanda, quae vitam reddunt infelicem & mortem
accelerant.

§. XXII.

Est haec propositio vera. In eo enim diximus consistere
stulticiam passionum humanarum, quod cum omnes amant
vitam longissimam & felicissimam, omnes tamen actionibus
suis vitam destruant, eamque reddant infelicem. Imo apud
omnes gentes donum Dei maximum habetur vita longa &
felix.

§. XXIII.

Est perspicua. Est enim connexio subiecti cum predicato
valde ad captum & palatum stultorum, cum omnes velint vi-
vere feliciter & diutissime. Unde errant, qui stultos volunt
reddere sapientes, & tamen inuito multa de difficultate virtuosae
vita, de vite diminutione per eam, de incommodis multis, vi-
tam virtuosam comitantibus differunt. Et parum apta est ad
alliciendos insipientes fabula Socratica de Hercule in bivio.

§. XXIV.

§. XXIV.

Est adequata: Quia, ut jam videbimus, & comprehendi-
dit sub se omnia præcepta moralia, & simul suppeditat clavam
secernendi principia honesti, decoris, justitiae, ut patet ex §. 29. seqq.

§. XXV.

Igitur jam declarandi paucis sunt termini hujus axiomatis.
Mentio facta vitæ hominum: Sed quorum? an universorum?
an singulorum? & quinam, si concurrant, præferendi? Jam su-
pra offensum, philantiam & amicitiam non esse subordinandas
aut opponendas, sed coordinandas.

*Sic: nulli tantummodo repu-
las sapientia adiscunt, ut
de eis subtiliter disputare pos-
sint, cum videra est apud Phi-
losophos: Fortis autem hoc loco
affert quoddam specimen cum
Lipsona. vi. supra p. 39. 40.*

§. XXVI.

Universi ex singulis constant. Ergo si singulis non est
bene, quomodo felix esse potest universitas. Contra singu-
lorum felicitas est imaginaria, si sit conjuncta cum infelicitate
plurium.

§. XXVII.

Igitur utrumque falsum est, siue universaliter asseras, fel-
licitatem universitatis esse præponendam felicitati singulorum,
siue universaliter asseras, curam felicitatis propriæ præfere-
dam esse felicitati aliorum. Variantibus circumstantiis salus
aliorum modo postponenda, modo præponenda salutis nostræ.
Ergo decisio quæstionis non ad principium pertinet, sed ad
conclusiones.

§. XXVIII.

Sed cum supra monitum sit, stultos habere varios & præ-
gnantes, imo erroneos conceptus de felicitate & infelicitate, ju-
cunditate, dolore &c. sane, si non palpabiliter explicetur, quid
sit vita felicissima, erit principium hoc obscurum, Quomo-
do vero id explicari posset, ut sit ad captum omnium stulto-
rum, & non fiat præjudicium veritati? Imo vero potest. Sa-
piens medicum imitatur, qui aliquo modo applicando se ad
palatum ægroti eo ipsum perducit, quo non perduxisset, si
cruda medicamenta dedisset.

Q

§. XXIX.

§. XXX.

Igitur vita felicissima est, quae simul & maximam laudem meretur, & suavissime transigitur, & omnium rerum sufficientia praedita est. Est haec vita ad palatum omnium hominum, ambitionum ob laudem, luxuriosorum ob suavitatem, avarorum ob sufficientiam. Ex tamen veritati nihil praedjudicatur. Nam quis neget, vitam sapientum esse maxime laudabilem, suavisimam & sibi sufficientem?

§. XXXI.

Vides itaque, non esse opus in doctrina sapientiae, ut insipientibus proponatur commendatio ignominiae, dolorum & extremae paupertatis. Imo sensus communis ostendit, hanc methodum stultos quidem reddere posse summe dementes, aut deplumare eos, aut decipere, non vero posse reddere sapientes, sed doctrinae sapientiae obesse.

§. XXXII.

Sed mox tamen sapiens stultos in viam rediget ostendendo, quod haec tria non nisi in vita quiete conjuncta sint, & quod iniquis stultorum omnis generis privet eos verae iuventutis, laude & sufficientia.

§. XXXIII.

Tum pergit sapiens, conjuncta iterum separando, ostendere, quod nec quiete vivere quis possit, nec laudabiliter, nec suaviter, nec sufficienter, nisi quis vivat honeste, decore, juste. Docebit, nullam esse veram suavitatem & iuventutem vitae, nisi honestam, nullam vitam laudem mereri, nisi decorem, nullam sufficientiam verae frui, nisi justam.

§. XXXIV.

Ita sub hoc involucro ad palatum insipientis aptato insinuabit sapiens medicamentum universale contra vitia universalialia. Et si enim & honesta & decora & justa vita singulis etiam respectibus omnia tria vitia capitalia aggregiatur; singulorum tamen conceptus etiam singula vitia praecipuis oppugnant, idque dolo optimo.

§. XXXIV.

*nam vita honesta, quae affectu
supprimat, cupit simul profectum de
siderii impellens et se habere
tis, maximo docet, expectare
ubi iustum tempus, & dicitur
idonea, sicut remedia, q. d. 42.
48. 47. q. Ethic. part. 1. c. 2.
ratio ad satis naturalis, nam si
vis amari, ama, si vis amari
cum honore, s. q. p. inde l. h. y.
dari vicium honesta, atq. hoc
docet stultorum, vis. q. 55. segg.
nam sufficientia non potest
consequi, nisi ubi gloriatur rebus suis
quiete fruatur ex tensione &
happ. non potest stultorum non
tural rerum indigentia.*

§. XXXIV.

Vita honesta cum sua suavitate & jucunditate fortissime oppugnat insuaves delicias & injucunda gaudia voluptatis. Vita decora cum sua laudabilitate oppugnat illaudabilem cupiditatem ambitionis. Denique vita justa cum sua sufficientia suffocat sitim inexplebilem avaræ intelligentiæ.

§. XXXV.

Cum tamen omnes tres affectus vitiosi & pacem internam, seu tranquillitatem animi impendant, & si in actiones externas prorumpant, pacem cum aliis hominibus externam turbent, tantum abest, ut alios homines impellant ad pacem externam conservandam, etiam his defectibus medentur vita honesta, decora & justa. Honestæ quidem, ut prospiciatur paci internæ; decora, ut alii alliciantur ad auxilia nobis præstanda, & promovendam pacem externam; justa, ut alii non iritentur ad turbandam pacem externam.

§. XXXVI.

Neque tamen separanda hæc tria, quia amica conspiratione natura sua unita sunt; quemcunque etiam respectum ex modo dictis attendas.

§. XXXVII.

Quid enim prodesset justa vita sufficientiam animi testari, si in vita indecora consistetur ambitio, & in vita inhonestâ voluptas? Quid prodesset, vita decora sibi comparare laudes aliorum, si vita injusta & inhonestâ merearis vituperium? Quid denique prodesset, vita honesta suavem & non injucundam vitam vivere, si simul vita indecora & injusta eam reddas injucundam?

§. XXXVIII.

Rursus, quid juvaret, vita honesta sopire ebullientes animi affectus, si non vita decora alii moveantur, ut subveniant quotidianæ indigentæ, si non vita justa impediuntur, ne pacem tuam turbent? quid juvaret, actionibus decoris aliorum adjumenta provocare, si frenâ laxando cupiditatibus, te indignum redde-

*contra Stoicos, Aristoteles, Mo-
nacho, Epicurus, Libertini
amicos & alios separatis*

redderes aliorum auxilio, si actionibus iniustis, eos simul provocares ad nocendum? Denique quid juvaret, actionibus iustis neminem irritare ad inimicitiam, si non actionibus decoris eorum excitares animum benevolum, si actionibus non honestis perpetuo hostem intra te sentires?

§. XXXIX.

Sed postulat tamen methodi ratio, ut hæc tria intime unita sapiens iterum mente separet; i.e. ut principia honesti, decori, iusti distincte proponat, ne animum discendi cupidum eorum confusione turbet.

§. XL.

Primum itaque principium honesti hoc esto: **Quod vis, ut alii sibi faciant, tute tibi facies.**

§. XLI.

Decoris: Quod vis ut alii tibi faciant, tu ipsis facies.

§. XLII.

Iusti: Quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris.

§. XLIII.

Ergo quoad regulas honesti: incipies a serâ penitentia. Est vero penitentia serâ agnitio propriæ stultitiæ. Modus agnoscendi variat.

§. XLIV.

Si itaque hilaris animi es, ridebis; si tristis, plorabis; si ferii, indignaberis.

§. XLV.

Tum dirigès actiones tuas, ut optatum finem consequantur, quem frustra putasti te consecuturum esse, cupiditatibus tuis.

§. XLVI.

Si delectaris gustu & re venerea; summa & maxime durabili iucunditate fruuntur temperantes. Si gloria; maxima gloria est, vincere seipsum, nobilissima vindicta condonare inimicis, iisque benefacere. Si cupidine habendi; quo plus dabis sine certa spe retributionis, eo plus accipies.

§. XLVII.

l. claris: qua vis ut alii in se emendant et corrigant, hæc tu emenda in te ipso, sic n. futurum est, ut emendantur tuis emendantur universitas. Sic n. nec plura exiger am par est, nec minora reddes qui par est. D. cupiditas cupiditatem moderabitur.

Hoc loco quædam minima profana d. cere voluit, qui penitentiam confitentur in nou et d. non mentis eadem penitentiam d. hypocritæ faciunt. Inlerim d. indignanti inculce, ne p. n. i.e. altera pars penitentia consistit in proposito futurorum sicuti altera in reflectione ad præterita.

Si illud: moderata duntaxat possessiones nostras et inimicis nostri et tantis aliis nocendi occasionem. Et hoc valet tractetur hostis.

§. XLVII.

Si voluptati deditus es, metues dolores cupidinem voluptatis necessario & concomitantes & sequentes: si ambitioni, metues ignominiam & odium ac vituperium, quod evitare ambitiosi nequeunt; si avaritiae, metues perpetuam pauperatatem, in qua vivunt, qui paucis non sunt contenti.

§. XLVIII.

Fugies occasiones, quae irritant cupiditates tuas, quæres occasiones, quæ eas supprimunt.

§. XLIX.

Quod si nimis adhuc imbecillis sis, ut nec fugere possis fugienda, nec quærere quærenda: saltem non fugies occasiones cupiditatibus adversas, quæ quotidie te non quærente se tibi offerunt, nec quæres occasiones cupiditates excitantes, quæ se non sponte offerunt.

§. L.

Succubisti cupiditatibus tuis, surges, ne perpetuo jaceas. Vicisti, cogitabis, quod succumbere possis. Ita evitabis & securitatem & desperationem.

§. LI.

Uteris conversatione hominum laborantium, si ignavus es, placidorum si iracundus, beneficorum si invidus.

§. LII.

Non scrupulosus eris in inquirenda nimis curiose tua passione dominante, sub prætextu, ne more stultorum solam oppugnes tuam passionem infimam; omnes deprimes, quia semina omnium habes, & quia passio infima nimis irritata æque gravia damna parit ac suprema. Ita neque passio dominans evadet.

§. LIII.

Non expectabis commodum tempus incipiendi emendationem tuam. Omnia tempora commoda sunt. Quo prius incipies, eo majores progressus facies; quo tardius, eo difficilior erit pugna,

R

§. LIV.

Incipue impedimentu tibi pone, si non proximum in tibi, certe non tibi, ut e indirectum, possessionem, lex pignat. Nam saepe & ad illa, quæ obstant cupiditatibus, s. c. habitare in hac l. illa domo, ut hac l. illa tabula.

v. c. cogita, quod regula bono ordine debeant comparere in systemate, d. in p. si non interest, & qua incipias, modo uto incipias & serio pergas.

§. LIV.

Non determinabis tempora eandem finiendi; Quo diutius continuabis hanc luctam, eo plura invenies in te emendanda, quo citius defines, eo majores vires stultitia tua recipiet.

§. LV.

Non quæres solitudinem, neque separabis te ab hominibus, etiam stultis. Nutrit solitudo & voluptatem & ambitionem & avaritiam. Etiam si effugeris reliquos stultos, afferes tamen stultitiam propriam adeoque tibi periculosissimam, in ipsam solitudinem; si stultos velis evitare in solitudine, fugies etiam a sapientibus, qui tibi & imperio & consilio auxilium ferre poterunt.

§. LVI.

Quoad regulas decori. Remittes sponte de jure tuo. Hoc est, præstabis indigentibus, ad quæ jure cogi non poteris: condonabis, si opus sit, ad quæ jure cogere poteras alios.

§. LVII.

Libertate gaudes, præstabis aliis officia humanitatis, amicis beneficia. Servis aliorum imperio; plura præstabis, quam ad quæ jure obstructus eras. Imperas aliis, præmia dabis etiam non merentibus, pœnas remittes merentibus.

§. LVIII.

Bona possides, siue propria, siue communia, vendes aliis, aliis locabis, aliis gratis utenda concedes, aliis donabis.

§. LIX.

Quæ grata sunt aliis, prompte exhibebis, quantum in te est, & hilari, sed sincera & non fucata fronte; quæ non grata, non præstabis, nisi ratio recta id exigat, sed absque testatione gaudii.

§. LX.

Abstinebis ab actionibus etiam justis & licitis, si sentias, illis aliorum passiones irritari; abstinebis vero etiam ab actionibus

hinc non dirigitur ad melancholicos. N. Xtus dicitur in deserto Joannis, quæ non est in conclavi. Hieronimus dicit Christus est in sepulchro. Notes.

quæ quæ autor dicitur in Ethic. part. I. de amicitia communi et peculiari.

ad hanc s. confor. quæ autor dicitur de prædicatione ubi plura de officio Christiano dicitur. Interdum prædicationem interdum prompte et affectum præbet §. ult.

ab s. ob. Decorum duplex est naturale et politicum. Naturale consistit in reverenti amore proximi. Politicum v. in hujus amoris exornatione veluti ac exhibitione s. mores in adiectione præcepta. Regula ejus unica est imitare homines tui ordinis s. coram a tuo ordine non nimis remotos, qui communiter s. decoris et elegantibus habentur. Naturale a. constat s. regibus, quæ autor explicat in diversis programmatis.

bus justis & licitis, si sentias, eas ex natura communis imbecillitatis humanæ aliis esse parum gratas. Ita evitabis utrumque scandalum & gratum & non gratum.

§. LXI.

Quod si alii adversus libertatem, imperium, proprietatem tuam fecerint, memor imbecillitatis humanæ vel id dissimulabis, vel à vindicta etiam licita & justa, quantum ratio admittit, abstinebis, vel saltem aliquid remittes.

§. LXII.

Denique quoad regulas justis, Non turbabis alios, nec impedies in usu juris sui s. superiores s. inferiores, sive pares; omnes enim sunt æque homines.

§. LXIII.

Ergo non vulnerabis, non occides, non contumelia afficies, non nocebis mendacio, non furtum facies, non damnum dabis, non violabis fidem datam.

§. LXIV.

Habes hic complexum præceptorum justis, decori, honesti; facilia sunt singula, si ad fontes referas. Multæ difficultates orientur, si cavillari velis, eaque imprudenti curiositate inter se committere.

§. LXV.

Ita dictum est in regulis decori, omittendas esse actiones etiam justas & licitas, si aliis sint parum gratæ. An ergo poenas ubique omittet imperans, quia parum gratæ sunt delinquentibus? An vero præcepta decori debent cedere præceptis justis, aut hæc istis?

§. LXVI.

Jam ante monuimus, honesta, decora, justa, non esse subordinanda & collidenda, sed coordinanda. Alias & inter præcepta singularum classum infinita orientur collisio. Ita non occides est inter præcepta justis, & tamen Princeps ex fide data delinquentes punire obstrictus est.

R 2

§. LXVII.

Felicitas longa, quæ e communis distinctionem inter scandalum datum & acceptum, quæ autor habet in dictis præceptis de decoro ubi de triplici significatione scandali.

quæ late se extendit, quousque positum ad hoc caput ut præcepto Xii & Judæis.

§. LXVII.

Si indistincte præcepta decori deberent cedere regulis justis, nulla unquam esse posset aggratiatio delinquentium. Si regulæ justæ deberent cedere regulis decori, nullum locum haberet ulla pœna.

§. LXVIII.

In his omnibus præceptis comparandis prudentia opus est, quæ singularum regularum ampliaciones limitationes subpeditabit. Ac prudentia non discitur, sed acquiritur actionibus bonis; si stultus eris, semper cavillaberis regulas hic suppeditandas. Si sapiens, talibus regulis non indigebis.

§. LXIX.

Neque enim regulæ ab aliis hic suppeditatæ, quam caute etiam præscribantur, tales sunt, ut in iis non paucæ remaneant ubique addendæ interpretationes. Minima circumstantia variat regulas juris naturalis, vel potius earum applicationem. At non nisi sapiens capax est ad harum circumstantiarum debitam & circumspeditionem & trutinacionem. Sæpe igitur ex his causis inclinatur in applicatione ad regulas justas, sæpe ad regulas decori: Nunc illud inculcat: Fiat justitia & pereat mundus! Nunc aliud: summum jus summa injuria.

§. LXX.

Non tamen putabis, hæc à nobis adduci, ut effugia queramus, ne cogamur respondere ad objectionem insolubilem. Talia plerumque sunt dubia, quæ cavillatores legum naturalium ex prætextu aliqua earum collisione formant, ut eorum solutio sponte & palpabiliter se offerat cuilibet affectibus vacuo.

§. LXXI.

Refer singula præcepta ad suos fontes. Non faciendæ sunt actiones justæ & licitæ, si aliis sint parum gratæ, est præceptum decori. Fons; remitte sponte de jure tuo. Conclusio ex regulis justis est: punies delinquentes. Fons; non turbabis alios in usu juris sui: rivulus inde derivatus: Non violabis fidem datam,

datam. Alium ergo plane sensum habet conclusio ex præcepta, remissione juris sui derivata: Alium conclusio ex prohibita, turbatione juris alieni.

§. LXXII.

Interim non diffidendum est: non plane inutilem esse comparationem trium harum classium præceptorum juris Naturæ. Regulae justæ coercent malum summum, quia facta, quæ iis prohibentur, per se causæ bellorum & odii extremi sunt ex natura communi humani generis. Regulae decori coercent malum medium, quia facta, quæ iis præcipiuntur, si negligantur, non producant per se odium extremum & bellum, sed saltem sunt causæ cessantis amoris, quæ cessatio parum quidem difert ab initio odii, sed tamen nondum est odium extremum. Regulae honesti coercent malum infimum, quia ommissio earum actionum, quæ iis præcipiuntur, aut etiam his contrariis cupiditates non nocent alii homini, si modo reprimantur, ne in actiones exteriores erumpant; sed iis non obstantibus promoveretur utilitas publica, si quis vel iustus ob meritum faciat, quæ communitati profunt. Unde & hoc intuitu ex non tam graviter nocent, quam actiones regulis decori & justæ contrariæ.

Sic: opaco Justæ, honesti & decori insulsi potest, ut intelligam, quanam bona. (malum est adum observatio. Neglectu in nos et alia præcipiuntur) ut respectu infimum noscantur genuina causa bellorum, et respectu contrarium, ut evanescat omne actionum in foro, et ut cevetur ab omni noxia, iustitia et amoris confusione.

§. LXXIII.

Contra regulæ justæ promovent bonum infimum, quia parum juvat, nullos habere inimicos, si non sint & amici. Regulae decori promovent bonum medium, quia ostendunt, quomodo parandi sint amici. Sed hoc tamen bonum nondum est summum. Nam quid juvat habere amicos, si inimicus sumus intra cor nostrum lateat; Ergo regulæ honesti procurant bonum summum, quia monstrant, quomodo fons omnis stultitiæ sit mutandus in fontem sapientiæ.

§. LXXIV.

Cum vero ab insipientia homines per gradus perveniant ad sapientiam, & stulti pariter & sapientes gradus suos habeant, hinc patet & demonstratur, quod jam supra quasi obiter nota-

catum fuit, homines injustos esse extreme stultos, adeoque simul indecoros & inhonestos (etsi decorum & honestum simulent: nam & justum simulare norunt) homines indecoros esse in medio stultitiz gradu, si modo non injusti sint; non tamen capaces esse honestatis, neque etiam frequentare affectare eam; homines clam inhonestos, palam non indecoros nec injustos, esse infimos stultos.

§. LXXV.

Contra homo justus & non decorus vel honestus inter sapientes infimus est; homo decore vivens & juste, sed non honeste, est sapiens medius: honeste vivens, id est dominus passionum suarum, est sapiens maximus, quia non potest non simul & juste vivere & decore.

§. LXXVI.

Sed hæc rara avis in terris. Ergo necesse est, ut medio contenti simus in defectu melioris. Non mirandum itaque, quod sapientes habeantur, qui decore vivunt, stulti, qui injuste, medi inter stultos & sapientes qui juste, quamvis parum decore.

§. LXXVII.

Interim non subsistendum in gradu medio. Semper tendendum plus ultra. Summum sapientiz culmen habet iterum infinitos gradus: & si igitur non possis ad cacumen pervenire, poteris tamen attenta diligentia ex medio genere sapientum quotidie te altius elevare.

§. LXXVIII.

Quamvis autem tendendum sit ad summa, incipiendum tamen est ab infimis. Neque enim ulla emendatio per saltum fit, quin & ipsa stultitia non nisi gradatim augmenta sumit. Unica & optima methodi regula est, a facilioribus pergendum ad difficiliora. Faciliores vero sunt regulæ justæ, quam regulæ honestæ; regulæ decori inter utrasque sunt mediæ.

§. LXXIX.

Regulæ justæ magis sunt necessaria, quia sine iis genus humanum interiret, & stulti non possent duci in viam sapientiz. Regulæ

e. e. licet sapientia sit rara & difficilis pariter, sit tamen interdum ut adhibita debita diligentia in signis, quæ gradus dicitur, neci queat. Itaq; de mus et rarum, sciens tamen quod curam sit curam, dicitur esse ad quæ sit difficultem; dicitur tamen ipsi: alia quo pulcherrima

Observa in his quod inter regulas justæ et decori & deinde inter regulas decori et honestæ, interduci non potest, nisi in signis, quæ gradus dicitur, neci queat. Itaq; de mus et rarum, sciens tamen quod curam sit curam, dicitur esse ad quæ sit difficultem; dicitur tamen ipsi: alia quo pulcherrima

quod potest illustrari ab eodem, quod lingua da statur velens Germanica bellatoris.

regulæ honesti magis sunt præstantes & nobiles, quia homines ducunt ad summum felicitatis gradum, & quia sine his nemo vere sapiens esse potest. Regula decori non sunt ignobiles & tamen non necessariae, sed præstantiores regulis justis, non vero ita necessariae, nec sic præstantes, ut regulæ honesti.

§. LXXX.

Cum igitur omnes propositiones comparativæ majorem attentionem requirant, & bona media diversis respectibus modo bonorum, modo malorum faciem accipiant; inde etiam sequitur, quod regulæ justæ & honestæ paucioribus limitationibus & declarationibus sint obnoxie, quam regulæ decori. Inde non miraberis, quod supra iisdem sæpe addiderimus, quantum ratio & prudentia admittit, ut scilicet ostenderemus, in doctrina decori non posse dari regulas ita absolute universales, ut in regulis justis & honestis. Et adeo dicta limitatio etiam in aliis regulis subintelligenda est, ubi non est addita.

CAPUT VII.

DE

NORMÆ APPLICATIONE.

SUMMARI A.

Frustra est omnis norma, nisi applicetur. 1. Normam monalem posse applicari. 2. In applicanda norma monali concurrere operam ipsorum stultorum; majorem tamen esse operam sapientum. 3. Operam stultorum obsequium. 4. Hujus differentia ab obedientia & coactione. 5. Obsequii correlatum sapientis autoritas. Hac est opinio de alterius potentia & virtute. 6. Virtus sine potentia, potentia sine virtute. Jus sine viribus. 7. Autoritas patitur actionibus sapientibus. Sapiens potest maxime nocere, sed vult maxime prodesse. 8. Auxilium sapientis triplex: Exemplum, præmium, pena. 9. Horum auxiliorum necessaria

necessaria conjunctio. 10. Causa, cur parum proficiatur in quotidiana stultorum emendatione. 11. Potissimum tamen auxiliorum bonum exemplum. 12. Exempla necessaria in consilio, premia & poena in imperio. 14. Exemplo maxime adjuvantur honesti, premiis decari, poenis justis regere. 14. Qui exempla non praeis, ad premia & poenas est impotens. 15. Premia & poena applicanda merentibus. 16. Meritum premii & poena. 17. Meriti definitio. 18. Ad id requiruntur actiones voluntariae, 19. & ut quis sit auctor actionis. 20. Declarare, utrum aliquis sit premia vel poena dignus, & imputare, 21. non tamen hoc ex habere naturam imputationis. 22. quia imputantur etiam promissa, beneficia, damni datio. 23. Imputare ex arithmetica translatum ad doctrinam moralem. 24. Debitor & creditor moralis. 25. In imputatione respicitur primario, an quis sit causa moralis. 26. 27. Premia & poena imputantur etiam iis qui concurrunt ad alienam actionem voluntariam. 28. quatenus nempe voluntarie concurrunt. 29. Injusta imputatio premii & poena. 30. 31. Sapientem non esse ex legem. Praeceptum decori de bono exemplo, justis, de suo cuique tribuendo tam in poenis, quam premiis. 32. Sapiens non debet innocentem punire provocante, etiam volente. 33. In imputatione promissorum non solum respici ad voluntatem promittentis, sed etiam ad aptitudinem acceptantis. 34. In promissione metu facta, metum promittentis non impedire imputationem. 35. Sed, quod alter non habuerit potestatem metum incutiendi. 36. 37. Tum enim imputationes utrobique se mutuo tollere. 38. In liberatione à promisso imputationem iterum non fundari in voluntate debitoris, sed an creditor suum acceperit. 39. Ergo hic maxime differre imputationem liberationis à promisso & à poena. 40. Remitti tamen posse & debitum à creditore, 41. & poenam ab eo, qui habet arbitrium puniendi. 42. Non ita facilem esse remissionem premii. 43. singularis in imputatione beneficii. 44. item in imputatione damni dati. 45. 46. Fontes exceptionum, quando actio voluntaria non imputetur, & quando imputetur

recur alio non voluntaria. 17. Remissio reliquorum de im-
 putatione ad loca debita. 43. Subtilitates inutiles Scholasticorum
 de imputatione & merito. 49. Ad imputationis doctrinam non
 opus esse hypothesi de libertate interna voluntatis. 50. Objectio
 communis adversus nostram doctrinam. 51. Doctrina nostra non
 peti fundamenta Jurisprudencia. 52. Confusio necessitatis ab-
 soluta & hypothetica. Ad applicationem normæ non requiri li-
 berum arbitrium. 53. Sententiã nostram differentibus ab-
 surdam videri, eo, quod statuat saltem unam voluntatem in ho-
 minibus. 54. Non tamen esse absurdam, etiamsi una voluntas
 foret, declamatur exemplo bestiarum. 55. Errare dissentientes,
 dum premia & penas considerant tanquam mera munera alio-
 rum precedentium, 56. cum tamen utrorumque finis primarius
 respiciat ad futurum. 57. Ex hypothesi differentium in liber-
 tate maxima cessare premium, & tamen in libertate minima non
 cessare penam. 58. Modi sensibiles, quibus singuli homines con-
 vinci possint, quod careant libertate arbitrii. 59.

S. I.

Frustra est omnis norma, etiam sapientissima, nisi applicetur
 stultitiæ. At quis applicabit? Ipsi stultissimi ple-
 rumque, quia nimis stultitiam amant, & si velint, tot
 difficultates occurrunt, ut moraliter sit impossibile, ut
 stulti eas apte applicare queant. Et sapientes, si velint appli-
 care in viis stultis, hi non emendabuntur, quia ad emendatio-
 nem nemo adigitur vi inimica.

S. II.

Sed si non posset applicari norma hominibus, non daren-
 tur sapientes. Atqui sapientes & olim fuerunt & jam adhuc
 sunt. Dantur apud omnes populos, & in omnibus Urbibus.
 Fuere sapientes Moses, David, Salomon, Solon, Numa Pom-
 pilius, Augustus, Socrates &c.

S. III.

Ergo ita quidem est, stulti non proficiunt absque auxilio

Sapient-

*ad huc usque ad e. Fons corruptionis est, quod stulti meliores fieri nolunt & sa-
 pientes interim eos meliores reddere non possunt. Quia ergo cura? E-
 fficiendum est, ut stulti velint, et ut sapientes possint. Excitatur et
 stultitas, & propositionem boni & mali, oritur potentia ex cogitatione ha-
 bitu benefactorum. E. opus erit obsequio et auctoritate, medio hanc parandi st.*

sapientum. Sapientes tamen etiam opus habent ope stultorum. Plus tamen hic operatur cura sapientum, quam opera stultorum. Stulti nihil operari possunt absque auxilio sapientum. Sapientes incipiunt operari invitis insipientibus. Stulti nunquam boni quid agunt libere, sed semper adacti metu vel spe à sapientibus excitata. Sapientes vero non semper vim adhibent inimicam, sed amant vim amicam adhibere, modo id per stultitiam insipientium liceat.

§. IV.

Opera stultorum in applicanda norma morali obsequium dicitur. Obsequium est spontanea acquiescentia in voluntate alterius, orta ex fiducia erga illum. Itaque & consilio & imperio correspondet.

§. V.

Quod si plus ex metu participet acquiescentia illa, quam ex fiducia, magis obedientia dicitur, & si metus ille illatus sit ab inimico, concussio appellatur.

17 præsupposita

§. VI.

Correspondet in sapiente obsequio stulti, autoritas. Est vero autoritas affectio sapientis, secundum quam stulti opinionem de ipso habent, quod possit & benefacere & nocere, magis tamen velit prodesse, quam nocere. Breviter; est opinio de alterius potentia conjuncta cum virtute.

§. VII.

Virtus sine potentia est potentia impotens, i. e. nec nocere valens, nec prodesse, adeoque ens moraliter insipidum. Potentia sine virtute est fons omnis mali. Virtus cum potentia conjuncta fons omnis boni. Eadem est meditatio, si vim & jus compares, quia variant saltem termini, res est una eademque.

§. VIII.

Nemini igitur connascitur autoritas, sed paratur actionibus virtuosis, i. e. sapientibus. Sapiens enim, quam maxime prodesse potest, quia ejus dictata homines reddunt felicissimos.

§. XV.

Si imperans aut docens non praeat exemplo, ipsa etiam
praemia & poenae languescunt, & non rite ab ipso distribuuntur.

§. XVI.

Neque enim praemia & poenae optatum effectum produ-
cunt, nisi tribuantur merentibus, & interea, ac facta, quibus
applicantur, sit proportio.

§. XVII.

Is vero meretur praemium, qui fecit secundum regulas sa-
pientum; is meretur poenam, qui fecit contra.

§. XVIII.

Ergo meritum nihil aliud est, quam relatio actionis hu-
manae voluntariae ad praemia & poenas, seu ad res gratas & non
gratas.

§. XIX.

Dico voluntariae. Nam regulariter non meretur praemium
& poenam, qui noluit facere secundum aut contra normam,
etsi fecerit.

§. XX. de imputatione.

Ergo ut quis mereatur poenam & praemium, debet autor
esse actionis.

§. XXI.

Declarare vero, quod aliquis dignus sit praemio, vel poena,
imputare est.

§. XXII.

Igitur, ut jam supra notavimus, hoc quidem intuitu im-
putare nihil aliud est, quam aliquem autorem dicere actionis;
sed hoc non exhaust totam naturam imputationis.

§. XXIII.

Neque enim imputatio solum fit, ubi de praemiis & poenis
fermo est, verum etiam, ubi agitur de promisso adimplendo
vel adimplendo, de restitutione damni dati, item de beneficio
praestito.

§. XXIV.

§. XXIV.

Imputare *naiva* significatione terminus arithmeticus est, & significat in rationes referre, qui *Rechnung schreiben*. Postea in doctrina morali, cum in rationibus crediti & debiti singula singulis rationibus convenienti loco sint adscribenda, nec confundenda credita cum debitis, imputare bene translatum est ad premia, poenas &c. quae modo recensita sunt, quia & hic ejus, qui imputat, idem officium est, ut suum cuique meritum assignet.

§. XXV.

Nam meritum praemii sapiens instar crediti imputat insipientibus, meritum poenae instar debiti. In promissis promittens instar debitoris est: is, cui promittitur, instar creditoris, In beneficio praestans instar creditoris est, qui accepit, instar debitoris; In materia damni, damnum dans debitor, accipiens creditor est.

§. XXVI.

Uti igitur in arithmetica imputatione non respicitur ad eum, qui pecuniam solverit, vel cujus sint nummi, sed quis iusserit solvere; ita in imputatione morali regulariter inspicitur, non an aliquis sit causa physica, sed an causa moralis sive mediata, sive immediata, h. e. an aliquid facere voluerit.

§. XXVII.

Igitur summam imputare est, aliquem declarare causam moralem, ad quam debeat applicari effectus moralis; & actio, quae alteri imputatur, regulariter & ordinarie debet esse voluntaria.

§. XXVIII.

Praemia igitur & poenae imputantur non solum iis, qui immediate autores actionis voluntariae sunt, sed & qui voluntate sua voluntatem aliorum vel instigarunt, vel impulerunt, aut metum illi incusserunt.

Et Senator Romani qui deum non suberat ut non sua eius damnum inferrent, damnum a illato non eos defendebat moraliter causa erat ipsius damnum.

§. XXIX.

Et quamvis modus imputandi varius sit, de quo in capite

de penis agendum, & modo is, qui immediate egit, modo il, qui siue positive, siue negative concurrerunt ad alienam actionem, gravius puniantur, aut majori premio afficiantur; id tamen certum est, singulis non aliud imputari, quam voluntatem propriam, secundum quam auctores actionis dici possunt.

§. XXX.

Uti igitur sapiens haud dubie contra leges iusti peccaret, qui bene merenti penam, contra leges peccanti premium tribueret, ita eadem est, quamvis non tanta iniustitia, si nihil merenti attribuat premium vel penam,

§. XXXI.

Quare etiam moraliter certissimum est, peccari contra regulas iustitiae evidentissimae, i. e. esse continuationem iniustitiae modo notatae, si quis penam ab innocente perpessam vel hi imputare nocenti in premium,

§. XXXII.

Nam nec sapiens est exlex, quia homo est, nec sapiens in summo gradu existit. Ipsi enim officium in applicatione normae duo praecipua continet, quorum unum (praebitis bonum exemplum insipientibus) pertinet ad decorum; alterum (suum, i. e. premia & poenas cuique tribues) ad regulas iustitiae pertinet,

§. XXXIII.

Quinimo etiam si innocens velit penam pro nocente sustinere, & nocens sibi hoc beneficium applicare, adeoque innocenti non fiat injuria, fieret tamen injuria societati, & sapiens turbaret totius naturae moralis ordinem, si innocentem puniret pro nocente, quia uti poena & delictum relata sunt, ita etiam applicatio poenae & delinquens relata sunt, quorum unum ab altero homines iusti separare nequeunt.

§. XXXIV.

Quod promissa attinet, hic fit initio imputatio ad servanda promissa ex natura promissorum, si quis non solum voluntarie promiserit, sed & si ille cui promittitur, debite se gesserit.

h. e. in praecedente imputatio de penis & praemis revocatur. magis scelus (laudabile) factum voluntas. Ergo promissum continet conventionem, adeoque plurimum voluntatem s. d. de pactis & de neminem ledendo & dijudicandam. Unde non tm videndum est, qualem se gesserit promittens, circa regulam de pactis, s. qualem q. se gesserit promissarius circa regulam de neminem ledendo. Ne jus natura servat. A destructionem sui iusq.

Ergo imputatur quidem promissum auctori, i. e. qui voluntarie promittit, sed ad imputationem hoc non sufficit, quod promittens voluntarie promiserit, sed et requiritur, ut alteri ius acceptandi habuerit. Ius enim ex promisso post acceptationem oritur.

§. XXXV.

Unde patet resolutio questionis: An promissam metu factam imputari possit? Ex parte promittentis enim metus non potest impedire, quo minus eius actio voluntaria sit, quia voluntas semper conjuncta est cum spe aut metu. Et imputatur sane actio, quæ à metu potius proficiscitur.

§. XXXVI.

Ergo in promisso metu facto videndum, an metum incutiens potestatem inveniendi habeat, an minus. Priori casu imputatur promissio, quia metum incutiens habet potestatem acceptandi, v. g. si insipiens promittit, se legibus esse obtemperaturum.

§. XXXVII.

Posteriori non imputatur, quia metum incutiens non habet potestatem acceptandi, ut potest qui peccavit contra regulas justas.

§. XXXVIII.

Posses etiam dicere, compensari duas imputationes. Promittenti ex metu imputari promissionem, metum incutienti incussionem. Ubi vero mutua compensatio est, ibi una imputatio alteram tollit. Hoc facto nulla remanet imputatio.

§. XXXIX. 3. / *liberationes*

Promissio præstito, præstatio imputatur ad liberationem. Hic vero non consideratur, an solutio voluntarie facta fuerit. Nam etsi alius pro alio invito solverit, imputatur id debitori. Quia is, cui promissum est, suum accepit, nec idem bis petere potest.

§. XL.

Ergo imputatio præmii vel pœnæ, & imputatio liberationis, à promisso in hoc tertio comparationis maxime differunt.

§. XLI.

*conventiones n. v. e. de norma
de equo, & domo pp. caperunt
ga. illerit nym, long homo
decerant. Postur conventiones
st: media, rym, equo, domo
sunt fines. Ac q. illb. itaq. si
ne cessat mediam.*

§. XLII.
Rursum tamen conveniunt intuitu remissionis. Debitum ex promisso remitti potest a creditore, quia quilibet juri suo renunciare potest. Ergo nunc remissio imputatur debitori ad liberationem.

§. XLIII.

Similiter & poena remitti potest ab eo, qui jus puniendi habet, quatenus societas jus hoc puniendi in eum contulit. Unde fluit jus aggratiandi, quod adeo justitia non repugnat.

§. XLIV.

Præmii vero remissio etsi videatur nisi eadem ratione, quatenus societas arbitrium præmii contulit in sapientem: intuitu tamen præmium merentis est diversa ratio, quia intuitu hujus sapiens aliquo modo contra regulas justitiæ, certe contra leges decori peccat, si ipsi invito præmium impetum denegat.

*a. beneficii.***§. XLV.**

In imputatione beneficii etiam quædam occurrunt singularia. Nam ut in beneficiis ipsius imputatione intuitu ejus, qui beneficium præstitit, imputatio cessat, si ex metu poenæ id fecerit, aut si alter, cui id præstatur, acceptare nolit; ita eo præstito, cum homo beneficium ex natura decori expectet præmium gratitudinis, non potest sine læsione decori alter gratitudinem denegare.

*a. damni.***§. XLVI.**

In damno dato imputatio fit ad restitutionem damni: Hic vero certum est, fundamentum imputationis non esse præcise voluntariam actionem. Etsi enim, qui voluntarie damnum dedit, ei omnino imputatio fiat, fit tamen etiam ei, qui ex negligentia damnum dedit.

§. XLVII.

Ergo nec injustum est, imputare damni illationem etiam ei, qui casu damnum dedit, si modo certum sit, eum esse causam vere physicam damni, & damnum passio nihil posse

fit

fluit exinde quod Respub. ad
repperit ut impoas puniat
sed in ut punitur cum pui
sentia.

fit imputari, secundum ea, quæ alibi latius differimus. in Dissert. de Larva legi
quæa detracta.

§. XLVII.

Atque hinc patent rationes ejus, quod supra asseruimus, quod regulariter quidem imputentur actiones voluntariæ, sed quod tamen aliquando actio voluntaria non imputetur, aliquando imputetur etiam actio non voluntaria.

§. XLVIII.

Reliqua, quæ ad ulteriorem declarationem de natura imputationis summam hic dictorum pertinent, explicabuntur suis locis, ubi de non lædendis aliis, de pactis, de præmiis & penis seorsim agetur.

§. XLIX.

Scholasticorum vero subtilitates de imputatione ex lege & ex arbitrio, ex gratia & debito, de merito, de congruo & condigno, uti plerumque non pertinent ad jus naturæ, sed ad aliam doctrinam, ita philosophia eas ignorat, nec intelligit, aut certe veritates quasdam ibi latentes magis perspicuis verbis proponere potest.

§. L.

Vides adeo, totam imputationis doctrinam sensibilibiter proponi posse sine doctrina de libertate intrinseca voluntatis, Unde facile jam responderi potest objectioni, quam dissentientes formare possunt vel solent contra doctrinam de voluntate necessario agente & de voluntatis coactione.

§. LI.

Quid enim, ajunt, si voluntas non habet libertatem, nullum est meritum, si nullum meritum, nulla imputatio, si nulla imputatio nulla lex, nulla justitia, si nulla lex, nulla justitia, nulla quoque Philosophia moralis, nullum jus naturæ, nulla jurisprudentia.

§. LII.

Conclusionis absurditatem eo ipso ipsimet agnoscimus, dum tentamus Instit. jur. nat. & Gent. tanquam fundamentum
T
totius

totius Jurisprudentiæ, sed negamus id ex doctrina nostra sequi, & absurditatem illationis perspicue ostendemus.

§. LIII.

Deduximus meritum & imputationem ex principiis, quæ ostenderunt, voluntatem non gaudere libertate sc. illa interna. Confundunt dissentientes absolutam necessitatem cum necessitate ex hypothesi. Norma requirit, ut normatum possit secundum & contra normam facere; at vero propterea non requiritur libertas interna, nam & bestiarum haud dubie libero arbitrio carentes & normam & doctrinam recipiunt.

§. LIV

Forte argumentum dissentientium aliquid valeret, si una esset voluntas hominis, quæ adeo norma vel lege non posset flexi; at nos ostendimus, homines singulos vel tres voluntates habere, quarum una alteram deprimere & adjuvare capax est.

§. LV.

Imo, ubi indubie unum idemque agendi principium est absque ulla libertate, ibi imputatio, norma, pœna, præmium applicari potest. Ita bestias iterum punimus, si quid indecore fecerint; præmium ipsis damus, si quid decore fecerint. Imputamus & meruisse dicimus, si ipsæ sint causæ actionis, v. g. si fordibus maculaverint pavementum, non imputamus, & non meruisse dicimus, si aliter facere non potuerunt, v. g. si eas, quis hypocaustos per diuturnum tempus incluserit &c. & tamen omnes fatemur, bestias carere libertate, eas agere ex necessitate & impulsu naturæ.

§. LVI.

Falluntur dissentientes, dum putant, quod præmia & pœnæ, quæ haud dubie propter facta præterita, tanquam occasionem præmii vel pœnæ fiunt, fiant propter facta præterita tanquam causam, ad quam primario in præmio & pœna respiciatur, quæ adeo tota quanta quanta sint remuneratoria, ut fit in beneficiis. At beneficia non remuneramus, nisi libere nobis sint exhibitæ.

§. LVII.

Scimus horum aliorum qd. est, quod præmium non tunc compenset præcedentem libertatem bonam, nec pœna coercet, præcedentem libertatem malam, qd. quod potest pœna & rationem sint admixta veluti passionum in futurum. Sic pœna ad bonum nimis imbecillus est, ut semper agat bonum, præmium eandem corroboret. Pœna ad malum, nimis fortis est, & accedit pœna. & illam reprimat ex omissione mali eandem veluti observat.

L. si in homine cum naturali propensione ad voluptatem honorem & pecuniam non est naturalis connexus horror extremi doloris, magno ignominie, & tubilis nihilis. L. damnum. 2. supr. cap. 1. §. 126. E. homo qd. libt libertatem eligat & libit d. nisi timore indet potentia timendi seu horren di mala emonenti. Quibus positio apparenter tim eligunt, unde autar hypothesi tiam hanc libertatem volunt. Voluptuosos n. ni mala evint, semp voluptuosos ageret. ad ot passioni inest juga mali contrarii.

ad §. 56. 57. Scimus horum aliorum qd. est, quod præmium non tunc compenset præcedentem libertatem bonam, nec pœna coercet, præcedentem libertatem malam, qd. quod potest pœna & rationem sint admixta veluti passionum in futurum. Sic pœna ad bonum nimis imbecillus est, ut semper agat bonum, præmium eandem corroboret. Pœna ad malum, nimis fortis est, & accedit pœna. & illam reprimat ex omissione mali eandem veluti observat.

§. LVII.

Ut enim taceam, & beneficia factem supponere libertatem extrinsecam, debuissent considerare, finem præmiorum & pœnarum humanarum primario esse futurum, non præteritum, Præmiorum, ut excitetur in posterum pigritia hominum ad bonum; pœnarum, ut in posterum supprimatur libido ad malum prona. Hinc pœna proprie medicinalis est. At in medicina non supponitur libertas hominis ægrotantis.

§. LVIII.

Si libertas interna agendi esset causa primaria præmii vel pœnæ, sequeretur, quod aucta libertas resistendi vitii majori præmio digna sit, diminuta libertas minori pœna. At omnes fatemur, diversum fieri debere. Nam homo habitualiter vitiosus, etsi secundum doctrinam communem, tanquam servus vitii, dicatur minimam libertatem habere, non tamen mitius punitur, & homo habitualiter virtuosus non majus accipit præmium, sed dicitur, quod amplius præmio non habeat opus.

§. LIX.

Quod si homo communi errore imbutus sentiat hæc omnia vera esse, aut fateatur, se nescire, quid contradicat, & tamen persuadere assensum sibi non possit, ideo, quod putet, experientia propria se convictum esse, quod habeat libertatem resistendi quibuscunque cupiditatibus, ne erumpant in actiones externas, ei sapiens facile formatione variorum casuum secundum diversitatem temperamenti ostendet palpabiliter & sensibiliter, quod seipsum deceperit, confundendo actiones a passione infima profectas cum actionibus passionis dominantis, adeoque vires passionis dominantis habuisse pro libertate, vel certe in actionibus, ubi putat se habere libertatem objectas facultates rumpentem, quod spem præmii extrinseci consequendi vel metum mali extrinseci habuerit pro libertate interna.

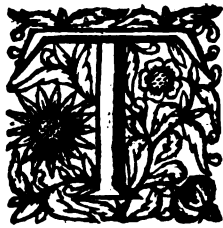
cum coactis grata & in grata ideo accidant, & homo non potest se ipsam regere.

immo ut cujuslibet in indifferens temperamentum, in ratione non test opus. Volat re. habitus fieri, et confessionibus propriis etc. Ideo dicitur et me. In impotibile imitari igno. viam Cap. Cuius a imbr. ibile quili est nactus etc. dicit. Libris incumbere etc. dicitur.

T 2

ANNO.

ANNOTATA EMEN-
DANTIA
 AD
LIBRUM II.
INSTIT. JURISPR. DIVINÆ.
CAPUT I.
 DE
OFFICIIS HOMINIS ERGA
DEUM.

I.

Iactatio hæc debet ultimum lo-
 cum in Institutionibus Juris naturæ occupa-
 re; quia (1) est res cognita difficillima, & (2)
 præsupponit magnum gradum sapientiæ &
 in docente & in discente. Hinc (3) diximus,
 Jus Naturæ obligare etiam supersticiosos &
 Atheos. Hinc ergo (4) initia Instit. Jur. Nat. & Gent. debent
 esse apta ad captum horum.

2. Non inepta adeo methodus Hobbesii, secundum quam
 in secundis curis emendatio fiet, ut in Libro (2) agatur de Li-
bertate, in (3) de Imperio, in (4) de Religione. Forte inter
 tertium & quartum interferetur quintus de meo & tuo, seu de
 proprietate rerum & communione.

3. Sed illud addendum: Caput de religione requirit au-
 ditores selectos; reliqua capita sunt ad captum omnium.

4. Tractandæ vero sunt doctrinæ de dogmatibus Sapien-
 tum de DEO, collatis cum opinionibus stultorum: De neces-
 sitate cultus externi intuitu stultorum: de necessaria directione sapi-

Sapientum intuitu hujus cultus ; de sapiente temperamento sapientis ita accommodandi se in præscribendis Ceremoniis cultus externi ad captum stultorum, ut nec athei scandalum capiant, nec superstitioni in superstitione crescant.

5. Exponenda ibi erunt fundamenta totius juris Principum circa sacra, & causetæ, quibus præcavendum, ne Princeps subigatur a Doctoribus vel Sacerdotibus, item consilia, quibus eundem in medio, si Princeps mutare quid velit in cultu externo, ne tyrannidem agat in conscientias, & ne nimis indulgens sit intuitu eorum, qui sub prætextu conscientie suæ turbas movent in republica.

6. Ostendendi sunt fructus hujus prudentiæ, & quod sine ejus regulis, ex dictamine rectæ rationis sensibilibiter ubique demonstratis, Princeps vel facile injuriam faciat sacerdotibus, eosque nimis supprimat, adeoque per reformationem suam promoveat Atheismum ; vel incidat in servitium aliud Doctorum, mutato saltem antiquo nomine.

7. Ostendenda fuffius convenientia & differentia Imperii, Sacerdotii, Doctrinæ, & horum inter se necessaria amicitia & connexio, conjuncta tamen cum dependentia necessaria Sacerdotii & Doctrinæ ab Imperio. *vid. cap. IV. §. 50. seq. & §. 60. seq.*

8. Agendum de injustitia bellorum erga populos alios, ob solam religionem & reformationem, nisi Deus specialiter id mandaverit ; & tradendæ regulæ, discernendi mendacia Falsariorum & Enthusiastarum de jussu Dei, a veris Prophetis, in quantum recta ratio hæc dijudicandi capax est.

9. Ergo detegenda erunt ad minimum arcana Pseudo prophetarum, redigendo eorum artificia in breves & perspicuas ac palpabiles regulas.

10. Agendum etiam erit de justitia & injustitia belli civilis ob religionem, tam intuitu Magistratus, novam religionem introducere volentis, quam intuitu subditorum defendentium veterem.

11. Ostendendum, ad quos pertineat decisio questionum

T ;

num harum, an ad Clerum, an ad Laicos, an ad Theologos, an ad JCtos, an ad utrosque.

12. Agendum de actionibus in civitate, & accusationibus ob religionem, an & quousque hz sint indulgendz.

13. Agendum de justitia & injustitia inquisitionum ob religionem.

14. Sed non omnes sunt idonei auditores hujus doctrinz. Ea verum arcanum Regium est. Unde ea non proponenda, nisi adultis, dono silentii przditis, qui clara documenta edunt, quod in via sapientiz aliquos progressus fecerint, quique non ad scholam, sed ad regimen destinati sunt.

15. Uti ergo ipfimet hoc ipfo declaramus propriam imprudentiam, quod hactenus multas veritates ad hanc disciplinam pertinentes incaute propalaverimus; ita palpandum est ex aliis exemplis infinitis, quam imprudenter agant, qui consilia etiam alias non imprudentia ad causas religionum pertinentia publicis typis mandant.

16. Agendum vero hac occasione erit de justitia & injustitia, decoro & indecoro sermonum & disputationum de DEO & rebus divinis, & de media via sapientis inter Pharisaismum & Sadduczismum.

17. Interim prz gustus cujusdam loco hujus studii cupido poterit esse Pufendorffii discursus de habitu religionis ad remp. de quo libro & ei affine ejusdem opere posthumo dictum.

18. Quz in Inst. Jurisprud. divinaz hoc capite a nobis dicta sunt, repetita fuerunt curis secundis in Introductione ad Ethicam. Confer & quz hic notavi infra p. 372. seq.

19. Quamvis autem quoad sententiam ipsam, quam defendi hoc capite, nihil mutem; facile tamen patet jam ex hypothefi nostra, felicius rem expediri posse, si ostenderimus, cultum DEI externum non quidem pertinere ad regulas justitiz naturalis, sed tamen ad regulas honesti & decori, item ad doctrinam de officio sapientis ex dictamine rectz rationis demonstrabili.

20. For-

20. Forte etiam hac doctrina sic exposita non ita irritabuntur dissentientes, cum hic confiteamur, cultum externum ejusque præceptum pertinere ad jus naturæ late dictum, non pertinere ad stricte dictum, adeoque simul viam monstrabimus conciliandi sententias oppositas.

21. In §. 27. temperanda est universalitas locutionis. Deus enim corda hominum respicit & intentionem, adeoque cultum rationalem non simpliciter damnat, sed hypocriticum. Adde omnino, quæ dicta sunt in der dreifachen Rettung des Evangelischen Fürsten-Rechts, P. 1. §. 36. P. 2. ad §. 22. seqq. p. 159. seqq.

22. §. 28. jam mallet omittere integrum, tanquam ad ipsum jus naturæ non pertinentem. Neque etiam tum cum attentione & absque præjudicio legeram Spencerum.

23. In §. 40. verbis finalibus ita emenda: *Pertinet enim hæc deductio partim ad Dominos Theologos; partim ad caput aliquod peculiare libri tertii de officio Principis circa religionem, vel etiam ad librum juris Naturæ plane peculiarem.*

24. In §. ultimo legendum: *tanquam a Jurisprudentia naturali stricte dicta alieno.*

AD CAP. II.

DE

OFFICIO HOMINIS CIRCA SE IPSUM.

I.

Quod hoc caput attinet, priores §§i 65. plane immutandi erunt.

2. Nam (1) jam supra monitum, quod officium hominis erga se ipsum nonnisi per longas ambages deducantur ex socialitate. Propius & magis sensibilibus deducuntur ex principiis honesti.

3. (2) Præceptorum de cognitione sui ipsius jam in pri-

Scilicet, cum officia hujus erga nos ipsos debent esse ordines ad se ipsos non debent deduci ex utilitate aliorum, magis ex nostra utilitate propriâ. Hoc potest deduci variis similibus a medicamento.

Notam v. utilitatem via sapienter promovendam, nisi nos ipsos adhibeamus. Aliter hanc notionem occupaverint alii.

sed tamen non facile dabilem : adeoque quæstionem hanc magis esse curiosam & subtilem, quam utilem.

21. Quæ memorantur in §. 173. de æquitate Legis Rhodiz &c. magis perspicua fient, si distinguas inter regulas justitiae & decori.

AD CAP. III. DE CUSTODIENDA ÆQUALITATE.

I.

Detur totum hoc caput & æqualitate metho. lausa. lbn. inserpim a. p. f. e. d. o. f. t. m. e. r. e. t. h. e. o. r. e. t. i. c. u. s. V. a. l. l. e. x. s. t. a. t. u. a. n. t. e. c. p. o. s. s. i. d. o. m. i. n. i. u. m. a. q. u. e. f. e. l. i. c. i. t. e. r. d. e. t. u. c. u. n. t. u. r. t. r. i. a. p. r. a. e. p. t. a. u. s. t. i. n. g. q. u. i. e. p. r. a. m. i. s. s. e. d. o. c. t. r. i. n. a. d. e. æ. q. u. a. l. i. t. a. t. e. n. o. n. t. r. i. o. s. i. d. i. c. i. p. s. a. q. u. e. i. n. t. r. i. o. s. a. l. i. i. s. r. e. s. o. l. u. t. i. o. n. i. b. u. s. n. o. s. u. e. n. e. a. l. i. i. s. p. o. s. i. t. o. a. q. u. i. v. a. l. e. n. t. e. n. o. n. i. s. d. e. r. e. h. e. n. t. q. u. a. u. n. d. e. p. a. r. t. a. 2. d. e. n. o. b. i. s. a. u. t. e. p. u. n. t. n. o. s. t. r. a. u. n. d. e. d. e. h. æ. r. e. s. o. l. o. c. i. n. j. u. r. i. a. e. t. l. a. t. i. o. n. e. æ. q. u. i. t. a. t. e. d. e. c. o. r. i. p. r. i. m. e. d. e. r. i. v. a. n. t. u. r. e. t. c. l. i. b. 1. c. 2. §. 4. r.

Æ Qualitas, de qua hic agitur, ostendit connexionem inter præcepta justitiae & decori, ita ut præcepta negativa pertineant ad præcepta justitiae, præcepta affirmativa autem ad præcepta decori.

Est enim decorum etiam supponat inæqualitatem hominum, id tamen intelligendum est de decoro non naturali, sed politico, seu positivo & arbitrario.

3. Illud etiam monendum : solum præceptum de officiis humanitatis esse revera affirmativum, & ad præcepta decori pertinere.

4. Nam præceptum de servandis promissis magis negativum est, eum sensum habens, ut alterum non lædam intuitu juris per pactum quæsitum.

5. Cum vero sic tria evadant præcepta negativa, posses ea sic distinguere, quod præceptum de non violanda fide respiciat utrumque & ne mihi plus, & ne alii minus tribuam.

6. Vel ita : Non debeo alterum lædere in juribus suis. Hæc vero habet vel circa pactum mecum ininitum, vel ex pacto meo. Priora vel sunt ejus existimatio & fama ac honor, quo pertinet præceptum de vitanda superbia : vel ejus reliqua bona, quo pertinet præceptum speciale de non lædendis aliis. Conf.

cap. 5. §. 4. seq. item §. 12.

7. Quæ

7. Quæ differuntur §. 3. -- 10. possunt tanquam subtilia & parum utilia, quæque in specie respiciunt doctrinam Pufendorfii plane omitti. Debet etiam expungi §. 18. tanquam ad Jus Naturæ non pertinens.

AD CAP. IV, DE VITANDA SUPERBIA.

I,

IN hoc capite omnia sunt facilia, si modo præcepta honesti fecernas a præceptis decori & justii.

2. Nam superbia infimi gradus repugnat præceptis honesti, de qua agitur §. 6.

3. Superbia media, de qua agitur §. 7. repugnat regulis decori.

4. Superbia summâ cum contemptu aliorum conjuncta, de qua agitur §. 10. & sequentibus, repugnat regulis justii.

5. In §. 13. addendum, si quis alteri exprobet nares porcosos, ut si quis v. g. factorem appellet caprum, aut pellionem caput catti.

6. In notis ad §. 17. lit. m. addendum exemplum Hispanorum, qui inter causas justificas bellorum contra Indos posuere, quod Indi sint servi natura.

7. In notis ad §. 18. lit. n. addendum, quod sapiens fecerere debeat humilitatem veram a fucata. Humilitas fucata est, quando homines sub prætextu humilitatis affectant laudem sanctitatis eximie, eaque pertinet ad superbiam mediam, quæ repugnat regulis decori, imo suo modo ad superbiam summam, quatenus ejusmodi hypocritæ alios, qui ipsorum sputa non lingunt, habent vel verbo vel facto pro hominibus nequam.

8. §us ultimus expungendus est, quatenus mentionem facit liberi arbitrii, quod Parte I. per rationes fortissimas e doctrina

U 2

ctrina

Strina morali eiecimus. Substituendum adeo : Per hanc efficitur, ut nos nemini praeferamus, reputantes, ceteris aequo contingere posse, ut voluntas eorum spe pramii exciretur ad actiones virtuosas, & reprimatur metu damni ab actionibus vitiosis, ac nobis idem contingat absque nostro merito.

AD CAP. V.

DE

NON LÆDENDIS ALIIS &c.

I.

Jungenda cum hoc Capite est disputatio nupera de Larva Legis Aquiliz detracta actioni Germanorum de damno dato.

2. Pertinet hoc caput primario ad regulas justitiae : quod tamen in §. 33. dicitur de venia concedenda, pertinet ad regulas decori.

3. Similiter ea, quae de culpa docentur, fluunt ex Legibus justitiae etiam inter eos, qui in statu libertatis vivunt. Nam quilibet sentit, pacem generis humani non posse subsistere, si damnum dans sub praetextu, quod non voluntarie egerit, possit se eximere a restitutione damni, cum palpabile sit, iniquissimum esse, ut dominus rei debeat sentire damnum, cujus causa etiam physica fuit alius. Et haec itaque est ratio, cur parte I. dixerimus, aliquando imputari irregulariter actiones non voluntarias.

4. Quin & in dicta Disputatione ex eodem fundamento ostendimus, quod etiam positis certis circumstantiis teneatur aliquando casu damnum dans ad restitutionem damni.

5. Quae igitur hic annotata sunt §. 39. intelligenda sunt de regulis justitiae, si talis sit casus, qualem formavimus in dicta Disputatione ; de regulis decori, si talis fuerit, quales ibidem denotavimus, in quibus de jure non teneatur damnum physice dans ad restitutionem.

6. Cum

6. Cum vero idem fundamentum fit, si alterius animal vel servus mihi damnum dederit, quod est, si alter ipse per culpam levissimam aut casu mihi damnum dederit, hinc jam mallem corrigendo §. ult. asserere, quod actiones Romanorum noxales, & si quadrupes pauperiem fecisse dicatur, oriuntur ex ipsis regulis justitiae, & teneant etiam in statu libertatis, & non igitur ex sola æquitate de præstandis officiis humanitatis, ut quæ pertinent, ut statim dicemus, primario ad regulas decori,

AD CAP. VI.

DE

PROMISCUIS OFFICIIS
HUMANITATIS.

I.

Hic initio expungi possunt §. 4. & 5. ob ea, quæ notavimus ad cap. 3. n. 7.

2. Item §. 11. 12. 13. 14. ob dicta in capite promissali.

3. Porro, cum in Parte prima rejecerimus distinctionem obligationis in imperfectam & perfectam, ea, quæ §. 16. usque ad §. 20. de obligatione imperfecta monentur, commodius intelliguntur, si dicis, ad officia humanitatis homines non obligari ex regulis justitiae, sed honesti & decori, adeoque non posse cogi ad ea.

4. Exceptio, quam tradimus §. 21. 22. non magnum habet usum, per ea, quæ notavimus ad cap. 2. n. 20.

5. De statu civili, quæ dicuntur §. 23. seq. sic intelligenda sunt, ut ubi mentio fit obligationis perfectæ, subintelligendum sit, tum obligationem ad officia humanitatis deducendam ex regulis justitiae.

6. In §. 31. in fine addendum, quod qui officia humanitatis deneget alteri, habeatur pro insigniter malo & inhumano,

U 3

non

non tamen pro injusto. Ita enim facilius intelligitur conclusio, de qua tractatur in §. 33.

7. Circa §. 48. supplendæ sunt in secundis curis regulæ de præstandis beneficiis ex Introductione ad Ethicam c. 6. n. 52. seqq.

8. Denique quæ §. 49. seqq. traduntur de gratitudine & ingratitude, rursus perspicue intelliguntur, si distinctionem inter præcepta justitiae & decori applices, quod scilicet gratitudo debeat non ex præceptis justitiae, sed decori, & quod adeo ingratitude simplex peccet tantum contra regulas decori, prægnans vero insuper contra regulas justitiae.

9. Quoniam autem præceptum de officiis humanitatis primario ad regulas decori pertinet, & aliud præceptum, quod sic eo referri possit, non adest; conveniens erit, ut in secundis curis hoc loco omnia ea præcepta distinctius proponantur, quæ Parte prima ad regulas decori summatim relata sunt.

AD CAP. VII.

DE

OFFICIO PACISCENTIUM.

I.

QUæ hic docentur in §. 1. quod præceptum, de fide data servanda sit secundum præceptorum affirmativorum, mutanda sunt secundum ea, quæ jam notavimus ad cap. 3. n. 4.

2. Dicta §. 2. melius intelliguntur, si dicas, pactorum originem non deberi regulis justitiae, sed decori.

3. Ad §. 3. declarationem vero id paucis addendum; Cum in pactis intendatur translatio & acquisitio juris, peccat contra regulas justitiae, qui lædit alterum, fidem datam non servando. *Conf. c. 5. §. 4.*

4. Nudæ assertionis in §. 11. exempla sunt, vel ubi rem nimis generalem & indefinitam promitto, vel ubi nimis indefinitum

finitum tempus est, ubi acceptatio deficit, ut quando v. g. declaramus in scriptis, quod velimus hoc vel illud scriptum edere &c.

5. Hinc ergo pendet demonstratio palliatæ ambitionis, quando Autores in Præfationibus scriptorum suorum dicant, se ideo scripta edere, ut fidem datam liberent.

6. Hinc dependet deductio moralitatis de votis & pollicitationibus in statu libertatis. Nam quæ communiter ea de re traduntur partim a Theologis, partim a Juris, multa miscent distinguenda, v. g. jus Mosaicum vel etiam Civile Romanum cum jure naturali, interesse Cleri aut superstitionis, vel etiam tyrannidis cum interesse Dei, veræ religionis, vel etiam utilitatis publicæ.

7. Quanquam convenientius sit, integram doctrinam de votis reservare libro ultimo de religione.

8. Doctrina vero de pollicitationibus omnium optime possit defendi ex dictis §. 14.

9. Quæ hic de obligatione ex promisso, cui metus injustus causam dedit §. 60. seqq. prolixius differuntur, ea jam paucissimis positionibus anticipavimus lib. 1. c. 7. n. 35. seqq.

10. In secundis curis ea, quæ de pactis cum bello victis §. 69. dicuntur, ulterius declaranda & limitanda sunt, ex variis circumstantiis hic concurrentibus. Quid si enim paciscens hostis in carceribus detineatur? quid si promittat ea, quæ non sunt in ipsius potestate? &c. quæ omnia ventilata sunt in pacto Caroli V. cum Francisco I. Rege Galliarum.

11. In nota x. ad §. 81. sic legendum: *Æque enim stultus esset, qui putaret, alterum posse volare, ac ille, qui id serio promitteret.*

12. Paragraphus 88. est expungendus. Etsi enim cessent rationes paragraphi 87. obstant tamen rationes aliz facili colligendæ ex dictis superius. Aut enim quid dedi alteri turpiter accipienti in salutem tertii, tum vide §. 58. & ibi notata lit. u. aut in meam salutem, tum vide §. 54. & 67.

13. Ex-

13. Expungendus etiam est §. 96. & remittendus ad librum de religione. Præprimis cum pœna in casu apud Philippum in Usu practico Instit. sit valde dura, & sapiat principia Pontificæ religionis de sacramento matrimonii.

14. In §. 98. expunge terminos juris perfecti & imperfecti, quia lib. 1. dictum, omne jus esse perfectum, & quia etiam in promissione in diem & sub conditione jus perfectum acquire, ad id valiturum, ut alter pendente die vel conditione invito non possit recedere a promisso. Ergo dic simpliciter, quod promissum purum ex natura promissionis statim peti possit; promissum in diem demum die existente; sub conditione, existente illa conditione.

15. Conditiones, de quibus agitur in §. 103. sunt quidem vere conditiones Logicæ, sed non morales vel Juridicæ.

AD CAP. VIII.

DE

OFFICIO HOMINIS CIRCA SERMONEM.

I.

Connexio (de qua §. 12.) omnium facillima hæc est; Hactenus axiomata primaria Juris Naturæ. Jam sequuntur conclusiones seu applicationes præceptorum ad quæstiones speciales de officiis hominum, etiam in statu libertatis, circa sermonem & alia signa animi (ob §. 20.) ac rerum dominia. Accessorium sermonis est juramentum, dominii pretium rerum.

2. Paragraphus nonus remittendus ad Theologos.

3. Præceptum generale §. 10. fuit tam ex præceptis decori, quam justitiæ.

4. Occasione dictorum §. 17. seq. in secundis curis distinctior comparatio instituenda sermonis cum facti signis, & tentan-

tandum, an certis regulis includi possit, quando facta prava-
 leant verbis, quando verba factis. Vide interim disputationem
 nostram de protestatione facto contraria.

5. Quæ §. 20. ex sacris literis sunt allata, item nota lit. y.
 remittenda ad Theologos.

6. Præcepta §. 29. & 32. jam brevius ita efferenda: Tace,
 (loquere,) quoties per tacurnitatem (loquelam) tuam alio-
 rum commoda promovere potes, & quoties loquendo (tacen-
 do) alterius jura læderentur. Prior pars præceptorum horum
 est conclusio ex regulis decori, posterior ex regulis justii.

7. Quæstio paragraphi 33. remittenda ad librum de reli-
 gione.

8. Præceptum de usu sermonis §. 35. sequentibus in se-
 cundis curis distinctius exponendum partim ex regulis justii,
 potissimum in contractibus, partim ex regulis decori. Dicen-
 dum hic erit non solum de potestate imponendi vocibus signi-
 ficatum, & conceptui vocem, sed de variis sermonis vitis, aut
 affectionibus, scurrilitate, joco, obscuritate, logomachiis me-
teorologia &c.

9. Præcepta §. 39. 40. sic efferenda: Vera dic, (falsiloquio
 utere,) quoties id postulant regulæ decori & justii, i. e. quo-
 ties alterius commodum non promoveretur, aut jus læderetur,
 si aliter faceres.

10. Sic vero expungenda sunt ea, quæ in §. 41. de jure
 imperfecto immiscentur; & in §. 43. loco: *licebit & hoc casu,*
 scribendum: *tenemur hoc casu.*

11. Ostendendum etiam in secundis curis ad §. 46. 47. distin-
 ctius: paucissimos homines aptos esse, ut possint ferre verita-
 tem, & erga stultos teneri sapientem ex regulis decori non sal-
 tem veritatem occultare, sed sæpe falsiloquio, simulatione,
 dissimulatione &c. uti.

12. Quæ §. 52. seq. ad §. 57. dicuntur de veritate homi-
 letica & justitaria, possunt omitti, tanquam pertinentia saltem
 ad expositionem terminorum technicorum Aristotelicis præ-

priorum. Quamvis forte non male veritatem justitiam ab homiletica fecernere possis per distinctionem inter precepta justii & decori.

13. Quod vero doctrina de moralitate falsiloquii communititer fuerit in Academiis aliter proposita, adscribendum auctoritati Patrum, & ni fallor Augustini, qui hactenus in Academiis plus regnarunt, quam ratio vel ipsa Scriptura.

14. Quæ vero differui contra Pufendorffium in quaestione de confessione delictorum, §. 85. seqq. jam plane mutanda sunt.

15. Nam regula honesti ejusmodi obligationem confitendi delicta occulte patrata, non possunt producere, cum hæc respiciant saltem quietem hominis internam, & non pertineant ad officia hominum erga alios.

16. Regulas decori quod attinet, ex regulariter habent exceptionem necessitatis. At necessitas illa intelligitur, quæ est conjuncta cum certo vitæ periculo.

17. Ergo restant regulæ justii. Hic vero ante omnia observandum, quod hæc quaestio respiciat jus puniendi, adeoque plane non pertineat ad statum libertatis, de quo tamen in hoc libro secundo tractandum, sed ad statum imperii, adeoque ad librum tertium cap. 7. Nam inter eos, qui vivunt in statu libertatis, nulla poena locum habet, & Grotii bellum punitivum jam satis explosum est à Commentatoribus.

18. Quod si itaque delinquens satisfaciat læsis restitutione damni, in statu libertatis sufficit.

19. Interim in antecessum ad §. 91. prænotandum, quod delinquens satisfacere possit læsis, & tamen delictum non esse notorium, vel si per modum transactionis id faciat, vel etiam curet restitui læsis satisfactionem de damno dato per amicos occultato ejus nomine.

20. Infra vero suo loco docebitur, posse jus puniendi subsistere sine obligatione delinquentis, aut si maxime juri puniendi debeat correspondere obligatio in delinquente, eam tamen

tamen non inferit obligationem ad confitendum delictum, aut ad pœnam patiendam; adeoque finem pœnarum posse obtineri sine obligatione tali.

AD CAP. IX.

DE OFFICIO JURANTIUM.

Possina capita de officio jurantium (scilicet ea, quæ de sine juramenti passim & maxime §. 40. seq. item §. 85. seq. docentur,) præsupponunt præcepta de religione, ergo totaliter doctrina ad Librum de religione erit differentia. Et pleraque adeo, quæ hic ex S. Scriptura manifestantur, confirmationis loco vel per modum dubiorum, remittenda erunt ad Theologiam.

2. Itaque in libro de religione fufius agendum de licentia juramentorum, de qua paucis in L. dictum §. 4. & 5. Uti enim secundum rectam rationem & principia judæ Naturæ & Gentium de licentia hac nemo unquam dubitavit, & ipsi dissentientes ad dissentium & torturam textuum Scripturæ Sacræ haud dubie ob nimiam & irrationabilem licentiam juramentorum adacti, & ita ab uno exteriorum in alterum prolapsi sunt; ita maxime adjuvabit studiosum principiorum naturalium de religione historiarum originis illius nimis licentiæ novisse.

3. Ergo ostendendum erit, apud Judæos ad profanationes nominis divini relatam fuisse temeritatem jurandi, in tantum, ut nec in testimoniis dicendis juramenta regulariter exegerint, quod & antiquis Romanis in usu fuisse jam docimus in dissertatione de fide juridica.

4. Postquam vero Principes Christiani ad Imperii gubernaculo aditos sunt, tum demum illa regula invaluit: non esse credendum testi injurato, ut ibidem est ostensum.

5. Cum vero statim ab illis temporibus Clerus Romanus fundamenta jecerit summæ potestatis acquirendæ, ostendendum erit, quod inter illa fundamenta etiam illud fuerit, ut sub prætextu fori interni & causarum spiritualium ad se traherent potestatem judicandi de negotiis plerisque civilibus.

6. Et cum adeo viderent, in juramentis invocari DEUM ut testem & vindicem, adeoque jam prætextum adesse speciosum, causas juramentorum ad spirituales referendi, operam dederunt, ut juramenta adhiberentur in negotiis plerisque tam judicialibus, quam extrajudicialibus

7. Sed ut magis extenderent fines fori pseudo-interni & Jurisdictionis Ecclesiasticæ, docuerunt contra principia Juris Naturæ & Gentium, ac si clausula juratoria non consideranda sit ut accessorium quippiam, (de quo vide hic §. 14. seqq.) sed ut propositio separata, in qua aliquid promittatur DEO *conf. hic not. ad §. 31. lit. b.*) quod tamen falsum esse, ostendit ipsa formula jurandi & invocatio DEI in testem. Vide hic §. 34. & ibi notata.

8. Hæc hypothesis falsa ita communis facta, ac pro articulo fidei habita fuit, ut non solum Grotius adhuc (*vide modo citatos §§. 31. & 34.*) sed & Pufendorfius (*vide §. 47. & seqq.*) se à conclusionibus falsis inde promanantibus non potuerint explicare.

9. Inter quas etiam illa est, quod hoc errore admisso obtinuerint illam æque falsam regulam & à principiis juris Naturæ aperte recedentem. (*vide §. 17.*) quod juramenta, quæ salva salute servari possunt, sint servanda, etiam si alias, sicitra clausulam juratoriam fuisset, illi actus à Legibus civilibus pro infirmis, & qui nullum producerent effectum, fuerint habiti.

10. Quod ergo hæc regula tam diligenter inculcetur in Jure Canonico, aperte factum est ob Interesse Cleri Romani, quia hoc pacto Clerus sibi vindicavit tacite potestatem Legislatoriam & judicialem corrigendi Leges Civiles & sententias judicum secularium.

11. Sed & subfuit interesse pecuniarium Cleri Romani, ut illi, qui Ecclesiis quid promississent, & alias exceptionibus minorenitatis, doli, fraudulentia, pervasionis & similibus se liberare possent, firmiter tenerentur.

12. Ex eadem hypothesi & ex eodem interesse fecerunt etiam ex perjurio; quod alias secundum principia Juris Naturæ & Legum politicarum sola fame maculæ notabatur, crimen Ecclesiasticum.

13. Hoc obtento introduxerunt juramenta religionis, ut imperium etiam in conscientias Politicorum sibi vindicarent.

14. Ex eodem fundamento deducendum est etiam crimen hæreseos, &c.

15. Quæ diximus n. 1. maxime illustrantur ex §. 6. Nam præcepta Juris Naturæ prima & propriè sic dicta, ut supra notavimus, debent esse ad usum omnium hominum, quamcumque opinionem de DEO habeant.

16. Interim quatenus revera clausula juratoria, apud omnes Gentes ex natura rei pro accessione vel assertionis, vel promissionis solè haberi; & accessorium sequitur naturam principalis; sua sponte fuit, quod hic abstrahendo a præceptis religionis non nova præcepta sint expectanda, sed quod saltem præcepta, quæ in capite 7. & 8. de promissis & assertionibus dedimus, ad juramenta per modum conclusionis sint applicanda, quod etiam observavimus in hoc capite n. 17. seq.

17. §. 21. sic emendandus est: Etsi enim ad officia humanitatis obligamur saltem ex regulis decori; tamen & qui contra regulas decori evidenter peccat, ejus actio pro turpi & illicita ex dicta misse reservationis seu Juris Naturæ est habenda.

18. Etiam emendandus est §. 23. hunc in modum: Ac etiam in ejusmodi casu puto juramentum non producere novam obligationem, quia certum est, assertionem illam vel quasi promissionem, si absque clausula juratoria fuisset, nullam producere obligationem, partim ob dicta n. 4. 5. 6. ad cap. 7. partim, quia origo ejus supponitur ex affectu irrationabili,

bili; partim ob dicta in hoc capite §. statim sequentes 26. Ita vero etiam expungenda est nota b. ad §. 89.

19. Quæ vero in nota lit. q. sunt adducta, nobis non obstant, quia Christus supponit juramenta obligationem producta, etiam si tenentur in Scabæque sufficienter ratione clausula juratoria sit addita: *Conf. §. 100. §. ibi notata lit. n.*

20. Expungendus etiam est §. 33. cum nota lit. d. Falsitas enim esse rationem in dicto §. datam, docent, quæ diximus modo n. 9. 10. 11.

21. Mutanda etiam est sententia §. 55. & juramentum Israelitarum ad classem Juramentorum super re illicita referendum ob dicta modo n. 18.

22. Porro quæ diximus §. 87. non deducenda jam amplius sunt ex speciali ratione à persona promittentis vel speciali consuetudine desumpta, sed ex generali, quod omnia promissa etiam injuria sint jure naturæ servanda. *Conf. §. 101. §. ibi notata lit. o. n. 10. 11.*

23. Expungendæ sunt aliterius §. 93. 94. 95. quia existentiam Legis divinæ positivæ universalis jam abbi destruximus; item 100. 101. 102. tanquam à finibus juris naturæ alieni.

24. Verba initialia §. 96. sic emendanda sunt; Ceterum qui per id jurat, quod DEUM esse non credit, simulat tamen quod credat, peccat contra jus naturæ, quia alterum vel promittendo, vel asserendo decipere intendit; Similiter qui per DEUM falsum &c.

AD CAP. X.

DE

OFFICIO CIRCA RES ET EARUM DOMINIUM.

Priores paragraphi 23. ab hoc loco removendi sunt, quia pertinent ad libram de religione.

2. Preceptum §. 26. est conclusio ex regulis honesti; pa-

sti: paragraphi 32. ex regulis partim decori, partim iusti; paragraphi 34. ex regulis iusti.

3. §. 54. 55. hic seponendi tanquam pertinentes ad Theologiam vel historiam sacram, vel librum de religione.

4. Similis est ratio digressionis illius prolixæ de origine domini §. 58. usque ad §. 119. quanquam palpabiliter satis ibi sit ostensum, dubia contra sententiam veram mota esse homini rationis, saltem mica polleuti indigna.

5. Quæ uti rursus originem debet superstitiosæ pertinaciæ Cleri Pontificii, ineptissimas Scripturæ explicationes pro articulis fidei ad sustentandam auctoritatem suam venditantis (*conf. §. 115.*) ita in Parte I. Ethices iustus ostensum est, communionem non repugnare rectæ rationi, sed potius eidem esse maxime conformem.

6. Quanquam si quis in hac questione forte scrupulos sibi moveret, tuto à tota hac controverfia abstinere possit. Uti enim supra ostendimus, hominem, ex natura sua præsentem, posse demonstrare præcepta Juris naturæ, sine respectu ad certam hypothèsin de origine generis humani; ita similiter possunt præcepta Juris naturæ circa rerum dominium deduci ex domini natura præsentem, sine certa hypothèsi de origine ejus.

7. Interim certum est, ex ipsa natura domini, communionem antiquiorem esse dominio, eamque necessario præcessisse. Omne enim dominium natura sua à possessione incipit; possessio vero facti est; unde ob fugam infiniti necesse est, ut modus originarius acquirendi domini inceperit vel ab occupatione, vel à divisione. Utrumque vero horum communionem præsupponit.

8. Præceptum §. 121. deducitur ex regulis decori. Quanquam ne quidem præcepto hic sit opus, cum impossibilitas acquirendi tales res jam satis coërceat stultitiam ineptæ cupidinis humanæ. Illud tamen apponendum fuit propter quæstionem de dominio maris, circa quam vide omnino Huberum Disput. 33. fundam. jur. qui & paucis Historiam controversiæ refert & Seldeno respondet.

9. De-

9. De testamentis, de quibus agitur §. 162. seq. jam aliter tenendum. Ea enim tantum sunt Juris Civilis, & forte nulli populo fuere usitata, quam Atheniensibus & Romanis. Mors enim extinguit omnia jura. Quomodo ergo posset abstrahendo à legibus civilibus incipere valere voluntas viventis eò tempore, ubi nullum jus habet?

10. Alia quaestio est ad Librum Tertium proprie pertinet, & doctrinam de prudentia Legislatoria, an expediat Reipublicæ, testamenta introducere? Paucis: expedit avaritiæ Advocatorum & Judicum, expedit Clero Pontificio, cujus præcipuus acquirendi modus fuere testamenta. Utrum jam expediat Reipublicæ, hinc facile poteris dignoscere.

11. Et hæc etiam est genuina causa, cur non facile hic modus, ubi semel introductus est, possit abrogari: Item cur testamenta Romanorum apud Germanos sint introducta, cum aliàs vix millesima pars juris Romani, quæ talis, apud Germanos potuerit mores patrios destruere.

12. Accessit, quod testamentorum confectio interserviat non quidem voluptatis prodigalitati, sed tamen stultæ cupidini gloriæ, invidiæ, vindictæ, item superstitioni hominum ambitiosorum & avarorum.

13. Cum per dicta §. 181. 184. 188. seq. tota successiones ab intestato materia nitatur conjecturis, facile patet, quod non sit difficile homini ingenio prædito, in controversiis successiones ab intestato respicientes invenire rationes non improbabiles pro utraque parte. Unde hic Principibus magis commendandum, ut de forti milite sibi prospiciant, quam de subitii justitiæ deditione.

14. Ad §. 195. & 201. addendum, quod sententia juris Canonici de requisito bonæ fidei etiam in præscriptione longissimi temporis, etsi videatur prima fronte pia, revera tamen turbet tranquillitatem humani generis, cui valde interest, lites quascunque aliquando finiri, & dominia rerum aliquando esse in certo, repugnet etiam rationibus §. 194. 195. Nam si dominus

videatur Brunnem. in jura Eccl.

imo: nam Papa requirit ut ius antiquum perspicue probetur, si sit non tantum tranquillitatem qvi summi possit. detantion

minus rem dereliquit, etiam qui ab initio in mala fide fuit, post derelictionem fit dominus.

hac derelictio est de illius probacione ut si autor fidei d' ppetuitate

15. Facile tamen historix Ecclesiasticx gnaro patet, quem usum pretexta hæc pietas attulerit Clero Romano, ut videlicet ejus ope potuerint vindicare omnia bona Ecclesiastica quocunque modo alienata, & per immemorabile tempus etiam possessa, sub specie, quod possessores fuerint in mala fide, ut qui scire debuerint, bona Ecclesiastica non posse alienari.

n.v. hoc potuit in Clero extorqueri & potius forte fuit extorrito jori clerico

16. Hanc hypothesin etiam in usus suos adhibuit Rex Gallix modernus inreunionibus suis, supponendo pariter, bonã Domanialem non posse alienari, & ita pariter possessores eorum fuisse in mala fide, ut ita rursus appareat, quantum præjudicium ea doctrina faciat juri Naturæ & Gentium.

in p. Galli alii prætexti vbi d. v.c. Ducat. Alsat. Episcopatus Metensis in omnia Regia ad Mon. d. ant. l. p. 8. Tandem in de. in 1733. Principis auctori sit bona fide præscribentium mala fide præscribentium in mala fide præscribentium obligationem restituerunt. Non est qd illud, auctores edicent casum ubi vbi fuit donatio derelictio est vbi donatio nam ne de ppetuitate relictionem in gent.

17. In §. 205, nota g. omiffa est ita supplenda : Unde patet, quo jure occupatio bellica referatur jure Romano inter modos acquirendi juris Gentium,

18. Quod in res fungibiles non cadat pretium affectionis secundum §. 222. latius deduximus in peculiari Disputatione, & ex hoc principio simul ostendimus, quam intricatam reddiderint Jurisprudentiam Jcti Romani eo principio neglecto. Simul vero quæstiones de pictura & scriptura, quarum mentio hic fit §. 226, exinde definivimus,

AD CAP. XI,

DE

OFFICIO CIRCA RERUM PRETIA,

I.

Preceptum primum §. 5. fuit ex regulis decori, uti & secundum §. 12, excepto capite, quod verat dolum adhiberi, ut quod est conclusio ex regulis justii. Hinc & in §. 16, loco verborum : *non semper jus perfectum produ-*

producunt, legendum: non semper ex regulis iusti deducuntur; & in §. 17. loco verborum: si licentiam externam species, dicendum: si non species regulas decori sed iusti. Item in §. 23. legendum; in quantum ipsum obstringunt regulæ decori.

2. Quæ §. 44. & 45. de pretio affectionis in specie commemoro, latius declarata sunt in dicta disputatione de pretio affectionis in res fungibiles non cadente. Pretii affectionis ratio haberi solet etiam in venditionibus aliquando, potissimum inter eruditos, cum venduntur libri eruditorum, reliquiarum sanctorum &c. quamvis forte hoc pretium possis dicere medium quid inter pretium commune & affectionis, aut de utroque participans.

3. Dicta §. 49. 50. 51. 52. expungenda sunt, tanquam subtilia, & ex principiis Juris Naturæ & Gentium nullius usus. Ostensum enim est peculiari Dissertatione, remedium L. 2. Cod. de Rescind. vendit. nullum posse habere usum in praxi, quia ejus non potest dari casus, ubi non adfit dolus, tum eo non opus est; aut error utriusque, tunc res definienda est ex regula de errore supra posita. Unde & in Ordinatione Politica Magdeburgica certo respectu hoc remedium est abrogatum.

AD CAP. XII.

DE

INTERPRETATIONE.

I.

Hoc Caput plane a Juris Naturæ & Gentium doctrina alienum est, sed pertinet ad philosophiam de usu intellectus seu ad genuinam Logicam, Unde & idem resamsi & emendavi jam in Part. II. Logices.

2. Poteris itaque jam secure omittere, vel debito modo mutare §. 8. 9. 10. item §. 44. 45. 46. item §. 85. & §. 103. §. 106. ob dicta lit. i. ad §. 9. & lit. x. ad §. 44. Quare nec miraberis, quod

quod in Logica longe pauciores regulas interpretationis recensuerim, quam hic.

3. Quæ §. 18. de terminis, quibus Theologi utuntur, dicta sunt, limitationem merentur in terminis, quos Theologi ex Jurisprudentia mutuati sunt; aut de terminis juridicis, quibus Scriptura utitur, quorum exempla dedi in præfatione ubi de *Gründbegriffen* §. 9. Huc pertinet tractatus Huberi de *feederibus testamentis* &c.

4. Ad §. 11 §. conjungenda sunt ea, quæ supra monuimus Part. 1. c. 6. n. 64. seqq. & ad illa monita intelligenda melius faciunt ea, quæ hic differimus §. 139. seq.

5. Integrum vero caput hoc, exceptis iis, quæ aliter posuimus in Logica, multum adjuvabit intellectum doctrinæ Logicæ de interpretatione, adeoque cum ea conjungendum erit, quia quæ ibi summatim dicuntur, hic fusius & pluribus observationibus atque exemplis declarantur.

6. Cum iis, quæ differo §. 160. sq. jungenda est lectio appendicis hujus libri secundi, in qua dicta confirmantur contra objectiones Placcii.

7. Ad falsas interpretandi regulas retuli etiam in Logica: Beneficia Principis late exponenda esse, quod jam distinctius demonstravi peculiari dissertatione.

8. Dicta §. 192. seq. jam sunt expungenda, tanquam huc non pertinentia, sed partim Theologis relinquenda, partim reservanda libro de religione.

9. Commendandus denique hac occasione est valde Clarissimi Lockii scriptum eruditissimum de intellectu, ut quod multa suppedabit, non tam ad firmandas regulas bonæ interpretationis, quam ad aptam earum applicationem.

AD
LIBRUM III.
 AD
CAPUT I.
 DE
**OFFICIO ERGA SOCIOS
 IN GENERE.**

L.

Ux §. 5. item 7. & 8. ex Scriptura S. de statu integro & corrupto immiscetur, omittenda sunt, tanquam aliena a disciplina Juris naturalis.

2. Quæ §. 15. usque ad 32. de differentia vici, pagi & reipublicæ disputantur, magis subtilia, quam utilia sunt in disciplina Juris naturalis, ut & tacite innuitur §. 32. Valent saltem ad refutandos Peripateticos: neque nullum habent usum in cognoscendo Jure publico hujus vel illius reipubl. in specie.

3. Ista vero quæstio de minimo numero familiæ, itemque civitatis, plane otiosa est, & illi parum dissimilis: quoto grano addito ex cumulo fiat acervus.

4. Quæ sequuntur a §. 33. ad §. 45. & ipsa pertinent saltem ad disputationem adversus Peripateticos, & ostendendam connexionem capitum, hic libro 3. tractatorum, quare & ipsa in secundis curis erunt omittenda & immutanda.

5. Quæ §. 46. usque ad §. 56. disputantur de societate gentium, continent quidem observationes non omittendas, sed potissimum ad id valituras, ut eo melius concipiamus, inter gentes non esse statum belli; interim dissensus in hac quæstione facile componi poterit, si fatearis, divisionem societatis in communem gentium, & particulares varii generis
 tam

tam simplices, quam compositas, tam naturales, quam arbitrarias esse divisionem generis analogi, in qua Societates particulares sint perfectiores, ad eoque constituant analogarum nobilissimum. (*conf. §. 53.*) Et hæc ulterius illustrari possunt ex iis, quæ in Ethicis docuimus prolixius de differentia inter amorem communem & specialem. Ex quo porro declarari poterit, cur supra docuerimus, inter gentes proprie nec statum belli, nec statum pacis, sed medium quiddam esse. Quatenus scilicet pax vera non solum cessationem odii, sed insuper amicitiam includit.

6. Præceptum §. 59. fuit ex regulis iusti. de nemine lædendo, & in specie intuitu societatum reliquarum, excepta sola patria societate, ex præcepto de non violanda fide. Eadem est ratio præcepti alterius §. 66. Quod verò §. 71. refertur, axioma magis seu theorema est, quam præceptum.

AD CAP. II.

DE

OFFICIO INTUITU SOCIETATIS CONJUGALIS.

I.

Sicutum temporis, cum caput 2. & 3. scriberem, distinctè concepissem discrimina præceptorum, honesti, decori, iusti, & multas ambages ac difficultates evitare potuissem, & evitassem forte simul odia & calumnias multorum, irritatorum valde per doctrinas hujus capituli, quamvis id magis ex præjudicio autoritatis, quam ex justa ratione factum sit. Igitur tentabimus, an possimus emendare paucis ea, quæ his duobus capitibus secus, ac par erat, dicta sunt.

2. Circa dicta igitur §. 3. & 4. monendum, quod Clerus Pontificius persuaserit incautis Laicis, vel, ac si Deus speciatim circa societatem conjugalem multa specialiter præceperit, vel

Y 3

quod

quod ea, quæ in Sacris literis partim in historia creationis memorantur, aut in Legibus Mosaicis, de matrimonio, sint præcepta Juris Naturæ, inde & ex institutione primæva conjugii fecerunt Sacramentum.

3. Ratio hujus persuasionis iterum erat interesse Cleri, ut hoc pacto causas matrimoniales ad se trahere possent, & sub hoc prætextu, & sub sibi, tanquam Vicariis DEI, reservata potestate dispensandi, & excommunicandi, totum populum, maxime vero Principes sibi obnoxios reddere.

4. Præsupposita, quæ posuimus a §. 5. ad §. 20. jam expungenda sunt, quia quæ parte prima fufius diximus, ostendunt satis, nos nec socialitatem amplius pro principio perspicuo & adæquato agnoscere, nec Jus Naturæ amplius in stricto significato pro solis præceptis justæ, sed in lato pro complexu præceptorum honesti, decori & justæ accipere.

5. Quæ porro a §. 21. ad §. 41. positæ sunt observationes de natura hominis, intuitu amoris personarum diversi sexus, etsi jam quidem videntur esse otiosæ aut superflus, possunt tamen retineri, si modo expungas §. 40. & 41. utpote qui continent, ut ostendant necessitatem legis positivæ in causis matrimonialibus. Ergo eorum loco sequentem in sensum aliz meditationes sunt ponendæ :

6. *Quamvis vero istud libidinis æstrum naturale sit homini, non magis tamen propterea id pro indifferente habebit homo in statu tranquillitatis positus, ac æstrum ambitionis & avaritiæ, etsi & hæc sint naturalia. Sed potius id pro vitioso habebit, partim quia turbat ejus tranquillitatem animi, partim quia eum ad actiones non solum indecoras, sed subinde injustas impellit, ad lesionem, videlicet juris alieni & violationem fidei conjugalis. Et cum adeo in statu satiata libidinis sentiat stimulos poenitentia, & nationi tranquilla reliquæ sensibilibus satis percipiat & stultitiam & spurcissimam imaginarij illius homini, judicabit utique, hunc impulsum libidinis æque ut alios affectus exorbitantes regulis honesti, justæ & decori esse coercendum.*

7. Etiam si

7. Etiamſi vero in ſe ſolo nullam deprehendat internam libertatem reſiſtendi febrili illi commotioni libidinis, facile tamen percipit, quod ad ejus moderationem & coercitionem aque ut ad correctionem aliorum affectuum vitioſorum, ſpe, mera, conſilio, legibus, pena, premio, exemplo, experientia, meditatione poſſit pervenire. Hoc vero pacto non opus erit confugere ad legem aliquam poſitivam univerſalem, aut accuſare cœcitatem rationis ſibi relicte, intuitu videlicet felicitatis hujus vitæ.

8. Rationes præcepti de ineundo matrimonio, quas de di §. 48. ſeq. videntur nimis longe quaſſitæ & aliquo modo contortæ. Quare melius res procedet, ſi id deducas ex regulis honeſti & decori, videlicet ex Partis I. c. 6. n. 46. 47. item n. 60. Breviter: ineundum eſt matrimonium non propter generationem ſobolis ſimpliciter, quæ etiam generari poteſt in concubitu libidinoſo, inhoneſto & indecoro, ſed propter generationem ſobolis honeſtam & decoram; uno verbo, propter vitandam ſcortationem, non, ut communiter, ſi non verbis, ſaltem in praxi explicant, propter ſcortationem committendam. (vide dicta in det. Einl. zur Sittentehre c. 4. §. 59.)

9. His vero ſuppoſitis, in §. 53. expungenda erit ratio ab officiis humanitatis deſumpta, cum illa ſola ſufficiat, quæ a natura omnium præceptorum affirmativorum deſumpta eſt. Junge ſupra dicta Part. I. c. 6. n. 68. 69. & c. 5. n. 47. 48. 49. item 54. 55.

10. Quæ diſſeruimus §. 60. ſeq. de finibus conjugii, facilius intelligentur, ſi loco finis primarii ſecundum modo dicta finem conjugii dicas eſſe generationem ſobolis honeſtam & decoram. Hic enim tot ambagibus non erit opus, quia extinctio libidinis ſola non eſt honeſta nec decora, tantum abeſt, ut finis ſocietatis honeſte & decore eſſe queat.

11. Ergo & definitio ſocietatis nuptialis in §. 81. eſt ſupplenda, videlicet: Societatem, quæ honeſte & decore generandæ ſobolis gratia initur, eſſe ſocietatem nuptialem: itemque: non habendam eſſe eam ſocietatem præ nuptiali, quæ non intendit generationem ſobolis honeſtam & decoram.

12. Hæc

12. Hæc verba etiam addenda in §. 84. *cum intentione honeste & decore procreanda sobolis.*

13. In fine §. 89. adde limitationem: *nisi sponsa se pro virgine gesserit: tunc enim in dolo est, & sponsus conditionem virginittatis tacite præsupposuit.*

14. Quæ §. 98. usque ad §. 104. disputata sunt, ita quidem se habent, si jus naturæ metiaris ex solis regulis justis, & finem conjugii ex simplici generatione sobolis. At cum jus naturæ etiam comprehendat regulas honesti & decori, & finis matrimonii sit generatio sobolis honesta & decora, huic decoro & honesto (in natura & imbecillitate sexus muliebris, quæ etiam in bestis & plantis se exerit, fundato) repugnabit, (quod & ipsi fassus sumus §. 104.) si non fidem det viro femina, quod nemini, præterquam ipsi, velit corporis sui usuram concedere, aut si uxor viro non promittat continuam cohabitationem, sed velit ipso invito peregre abire aut secubare. Quæ vero in §. 98. allata sunt exempla, quod femina peculiariter sibi sobolem soleant querere, non ad regulam pertinent cum rarissima sint, sed ad exceptionem, quales admitti in regulis honesti & decori, jam monuimus *Part. I. d. c. §. n. 47. 48.*

15. Eadem vero est ratio imperii maritalis, utpote quod & ipsum non quidem deduci potest ex regulis justis, sequitur tamen ex regulis decori & imbecillitate naturali sexus femine. Unde tollenda sunt ea, quæ contra differuimus §. 105. Neque lapidem lydium rationes ferunt, quas adduximus §. 110. quasi educatio sola sexus muliebris sit causa imperfectionum ejus, cum, ut diximus, in tota natura femineum sit magis imbecille. Et si non sit negandum, vitia educationis communis augere istas imperfectiones. Interim femina semper est femina, etiamsi optime sit educata.

16. Id tamen retinendum est, quod asseritur §. 114. maritum citra pactum aut leges positivas non acquirere jus in bona uxoris,

uxoris. Maxime decorum; vero est, si sit honorum commu-
nio, modo vera sit, inter conjuges.

17. Quæ de dissolubilitate matrimonii dissero a §. 116. us-
que ad §. 122. verum, tolerari possunt, si in d. §. 122. irrationa-
bile id intelligas, quod repugnat regulis justis. Sed cum ibi-
dem fatear, perfectius esse conjugium ad dies vitæ initum, jam
secundum ductum regularum honesti & decori sic tenen-
dum: Conjugium ad dies vitæ esse maxime aptum ad coercen-
dam libidinem & colendam honestam amicitiam cum persona
diversi sexus, item ad promovendam decorem & honestam
educationem sobolis. Conjunctionem tantum ad tempus
procreatur unius sobolis initam vix mereri nomen conjugii, cum
iudicium sit animi vagi, libidinosi, & ad honestum amorem
parum apti, adhuc minus, si recedere velint post conceptam
statim sobolem (nisi forte in casibus exceptis §. 98.) Illæ vero
conjunctiones, quæ ad diuturnius tempus, etsi non ad dies
vitæ factæ sunt, non quidem ita indecoræ censendæ erunt, ut
prioris species, neque tamen etiam pro perfecte honestis &
decoris haberi possunt, uti conjunctiones individuarum.

18. Circa causas vero divortii, de quibus disserui §. 131.
usque ad §. 138. nihil mutò, neque enim ibi quicquam asser-
tum est, quod repugnet regulis honesti & decori.

19. Discursus de moralitate libidinis a §. 139. ad §. 172.
jam plane est mutandus, partim quia tum respexi hic iterum
ad solas regulas justis, tum quia neque scortationis neque con-
cubitus justas definitiones tradidi. Igitur in eum sensum
mutatio erit faciendæ.

20. Libidinis simplicis tres sunt gradus, (1.) Bestialitas
cum affinis, (2.) Scortatio, (3.) Stuprum.

21. Bestialitas, etsi non peccet contra regulas justis, ta-
men evidentissime repugnat regulis honesti, etiam si claro fiat, &
decori, si fiat in præsentia aliorum hominum, aut cum alio ho-
mine solo, quis peccatum non reprimatur libido, cujus in genere

vitio-

visitationem jam demonstravimus supra n. 6. Sed irritatur tam intuitu nostri, quam aliorum.

22. Scortatio est concubitus vagus cum femina, quæ corpore quæstum facit. Ita enim apud Scriptores tam Græcos, quam Latinos, imò etiam Hebræos vox scortationis accipitur, & stupro, quod cum femina & vidua honeste vivente committitur, contradistinguitur. Sed Clerus Pontificius, ex hypothesi supra notata, quod matrimonium sit sacramentum, omnem concubitum extra benedictionem sacerdotalem, etiam sponsi & sponsæ, appellavit scortationem.

23. Feminam itaque corpore quæstum facientem peccare contra regulas honesti & decori, apertum est ob easdem rationes, quas modo in turpitudine bestialitatis demonstravimus. Et hoc etiam agnoverunt Romani, docentes, meretricem turpiter agere, quod sit meretrix.

24. Eadem itaque erit ratio maris, qui scortatur, tanquam correlati, & quia quæstum meretricium dando meretricis libidinem irritat. Idque etiam Ethnici agnoverunt, etsi non eodem infamæ gradu puniverint, masculos scortatores. Dicitur vero Terentii non est accipiendum, tanquam serâ Pœtæ sententia, sed infervit Pœtæ characteri personæ, qua talia loquitur.

25. Stuprij eadem est ratio, si fiat spontaneo utriusque consensu: Etsi quilibet agnoscat, facile, non tantum in egressu inhonesti & indecori gradum, ut in scortatione, & bestialitate. Quod si insuper stuprator vi utatur & dolosa persuasione, haud dubie peccat contra leges justitiæ, & eo jam tenuimus cap. 5. libri 1. §. 51.

26. Concubinatus tam antiquus, quam hodiernus, vagæ libidinis, i. e. bestialitatis, scortationis, stupro est oppositus, atque ab iis, qui concubinatus utuntur, atque ad evitandum concubitum libidinofici utuntur. Saltem in eo differt a matrimonio-

mo non ut ostat ex infamæ
testimonio qua conge
it Spen. den a legibus
uallib. patet de plurib
vestitio Palli Hætor
postoli.

33. Posteriore vero casu, quicquid leges civiles permittant, confociatio habenda pro inhonesta & indecora &c. durius tamen loquuntur, qui eas cum bestialitatis crimine comparant.

34. De Polygamia virili §. 200. seq. jam statuo, eam non quidem pro inhonesta plane & indecora habendam esse, (quod illustrent potissimum exempla polygamiae Judaicae & omnium fere populorum orientalium) melius tamen esse & honestius, & magis decorum, si more populorum occidentalium unius jungatur uni foeminae. *conf. §. 213.*

35. At polygamiam muliebrem etsi per tradita §. 206 seq. non repugnet regulis justitiae, esse tamen parum decoram & honestam, *conf. §. 211.* & de exemplis hujus polygamiae licere adhuc dubitare homini genuinis historiae verae fundamentis imburo.

36. De adulterio §. 214. seq. sententiam jam dixi n. 27. Lenocinium vero contra tradita §. 218. seq. jam omnino pro vitio & inhonesto & indecoro habendum erit, quia id irritat libidinem personae cum alio concumbentis, & quamcunque passionem animi irrationalem lenocinium committentis. Nemo enim frustra leno est.

37. Incestum §. 220. seq. quod concernit, certum est, incestum lineae rectae tam in consanguinitate, quam affinitate repugnare iisdem regulis honesti & decori, quas supra n. 6. opposuimus libidini in genere. Sed quod incestum in linea collateralis attinet, uti valde cavendum est in omnibus societatibus, ne personae, quae quotidie conversantur a tenera juventute secum invicem, spe matrimonii liciti irriterentur ad concubitum libidinosos; ita tamen, quousque haec prohibitio sit extendenda, determinabit lex civilis, quia pro diversitate morum casus consuetudinis ejusmodi quotidianae variant. At quod fratres & sorores attinet, merito habetur haec conjunctio pro incestu juris Gentium, quia apud omnes populos fratres & sorores simul educantur,

38. Hinc

*Quis leno sit vid. ex mente
Migliani ap. Matthei p. 371.
videtur in Adolpho act. II. seq.
lenocinium sic inducit: leno
sum felle, perniciosum
adolecentium, quae, per
q. per litterosum ad nos*

38, Hinc quamvis satis ostensum sit in institutionibus nul-
lam inestum repugnare legibus justitia, nunc tamen intuitu
regulatum decori & honesti non accusanda erit cum §. 246.
imperfectione rationis humanæ.

AD CAP. III.

DE

LEGIBUS POSITIVIS CIRCA
OFFICIA CONJUGUM,

I.

Quamvis igitur capite secundo ita emendato capite
tertium, tanquam ab Institutionibus Juris Naturæ
alienum, plane hic sequestrari possit, paucis tamen
indicabimus, quænam circa assertiones ibi positas
jam sit sententia nostra.

2. Ubi quidem ex §. 1. notandum; quod Gentiles eo ipso,
dum in causis matrimonialibus ad jus aliquod non scriptum
& connatum provocaverunt, indicaverint, eas ex ratione
naturali deduci posse, etsi in eo sint notandi; quod non exacte
fundamenta posuerint fecerendi regulas justæ a regulis decori
& honesti.

3. Quare in §. 2. præjudicium est, a nemine hæcenus de-
bite probatum, quod DEUS conjugalem societatem muniverit
legibus positivis universalibus.

4. Unde cum non entis nulla sint accidentia, frustra jam
queritur in §. 3. de rationibus illarum legum positivarum. At-
que adeo etiam ruit doctrina repetita §. 4. de requisitis legum
illarum positivarum, & in §. 5. de publicatione illarum legum,
partim per verba expressa, partim per factum institutionis. Nam
& Jurisprudentia ignorat illud axioma, quod omnis divina in-
stitutio simul sit lex divina.

*nam in institutionibus divinis magis præstant exempla & regulas præfectas
quàm in positivis penales, & propriae dicuntur, unde ipsæ illæ oportet
præcipuum institutionem de Majoribus facerent, solum præcipue a
ceteris.*

5. Neque ea assertio probatur in §. 6. per disputationem Salvatoris. Quia quæ disputavit Christus contra Phariseos, respiciunt saltem expositionem Legis Mosaicæ, nec ultra statum controversiæ illius disputationis sunt extendenda.

6. Uti vero per dicta jam expungendus est §. 7. ita non-secundum satis est probatum in §. 8. quod per verba: Crescite & multiplicamini, sit repetitum præceptum Juris Naturalis de ineundo matrimonio, & quod illa verba ultra benedictionem diversum sensum habeant a verbis statim subsequentiis: Dominamini super terram.

7. Quæ vero §. 10. usque ad §. 19. contra eos disputantur, qui illa verba secundum glossas Rabbincas falso exponunt, in his nihil mutò. Uti nec in iis, quæ §. 20. dixi de fine conjugii primario.

8. At §. 21. usque ad §. 27. idèò defendi sunt, quia igitur accuratam scientiam conditionis hominum in statu integro, nec Scriptura de ea quæstione, quæ hic tractatur, distincte nos informavit. Ergo pertinet hæc quæstio ad invidiosè curiosas.

9. Circa §. 28. repetendum ex notis ad caput præcedens, tolerantiam finis secundarii sic esse explicandam, ut non intelligatur libidinis adimpletio, sed repressio. Hoc vero pacto finis ille non tam ad ea quæ tolerantur, pertinet, sed ad præcepta Juris naturalis in Sacris Literis repetita.

10. At §. 29. ad §. 34. nihil occurrit, quod peculiarem admonitionem mereatur.

11. At præceptum de imperio mariti, de quo agitur §. 35. non est lex positiva, sed regula decori Juris naturalis, per notas ad caput præcedens.

12. Neque adeo magis illis verbis pœna proprie dicta, & arbitraria continetur, ac in verbis conjunctis de dolore partus, de agri tribulis & sentibus, item de sudore laboris.

13. Quæstio §. 41. de conditione femine in statu integritatis jam quidem sequestranda est ob rationes nempe præcedentis

*scriptura libertati a tali
ad dicit novum præceptum
prius dictum non est i. q. 2
peccata non est in potestate
hominis & q. optimo
interpres Paulus ducere
convenit et ducere velut
vitæ libertati q. 2
circa præcepta ante dicta
hæc verba crederet aut
scilicet ab homine prolata
habere sensum vti a Deo
prolata sensum omnia
ris benedictionis in
initia*

*circa fines matrimonii ex
repetitio in sacris
literis continetur in
repetitio secundarum
et Paulus attendendo
ita fornicationem non
dicitur præcedente remedia
conjugum.*

*hec auster tenendum circa
impium mariti nam
aut et ratio respicit in
ad prima verbi, quod
in militari nupte non
regali ratione, futura sit
b. impio mariti non
rebellis lex poenalis
ita se habere debet
atq. in sacris calat
exempla faminarum
præcedenti atum
trans, obsequium
da aelle.*

domis 8: sed tamen in illis, quæ disputantur §. 41. usque ad §. 46. nil mutò.

14. Sed paragraphus 42. totus est expungendus, quia falso supponit imperium mariti esse penam proprie dictam. Quin potius natura & scriptura dicunt, imperium maritale minus rigidum esse debere, ac imperium paternum & herile.

*cum in tm sit natura
aggressus status post lepro
atq; respectu Adami mo
sudet ex labore igitur ve
voluntas tua sub illa de
voluntati maritil non t
stat preceptum qm c
sollitionem futuri.*

15. Quæ porro disputavi a §. 49. ad §. 71. circa intricatam questionem de prohibitione divortiorum &c. ea jam in plerisque mutanda erunt citriter in hunc sensum :

16. Initio ex Seldeni Uxore Hebraica & disputatione nova de Cimine Bigamie præsupponenda est defensio Scholæ Sammaranæ & Hillelianæ ad intelligendum statum controversiæ quæ a Pharisæis movebatur Salvatori.

17. Hoc vero probe intellecto, patebit, quod Christus, dum ad institutionem primævam provocat, non id velit, quasi in institutione primæva fuerit publicata lex positiva de indissolubilitate conjugij, sed saltem, quod velit deducere doctrinam Hillelianam, quasi Moses præceperit divortia, ad absurdum, ostendendo, quod DEUS secundum regulas decori naturalis, induerit conjugium perpetuum, tanquam maxime decens perfectionem status integri, & quod adeo Moses ob imperfectionem status corrupti indulserit saltem divortia.

18. Porro uti ad intentione Christi in illa disputatione plane alienum fuit, tradere leges proprie dictas penales de divortiiis, ac ita legislatorem agere; ita sententia scholæ Sammaranæ, quam in ea disputatione Christus approbavit, monstrat, quod quemadmodum illa non solum divortium a permittebat in adulterio stricte sic dicto, sed in quacunque causa graviori ac rationabili; ita, quoque Christus in voce *ἡ ἀποκείνη* incluserit omnem ejusmodi causam graviolem & rationabilem.

*Quæstiones de dissolubili
ta matrimonio sua poli
mca pp. facillime solvuntur
si probe discernatur perona
legislatoris. Mosè a p
Doctoris M. scil. regula p
rioris amoris et libertatis
polygamiam deus dicit, ut
et effectus horum irriti g
et debere corrumpant. Et
amor purus non potest i
trouduci per ad d. comment
tur tm p cathedra et fact
ab ipso Mo.*

19. Quare nec mirandum, quod Episcopi Christiani tempo Constantini Magni etiam sensum sententiæ Christi expo fuerint

fuerint non de adulterio stricte dicto, sed de aliis etiam gravioribus causis, ut diximus §. 63.

20. Quod autem Augustinus jam suo tempore secundum §. 53. hanc quæstionem pro latebrosissima agnovit, id non obscuritati Scripturæ adscribendum est, sed perverso modo Patrum disputandi oratorio, quem jam illo tempore regnasse, observavimus in Observationibus Selectis Halensibus.

21. Porro cum in Notis ad cap. præcedens jam ex recta ratione demonstraverimus turpitudinem moralem libidinis, i. e. bestialitatis, scortationis & stupri, jam non opus erit secundum tradita §. 71. seq. eam deducere ex lege aliqua divina positiva.

22. Quin & ex iisdem regulis naturalis honesti & decori jam facile ostendi potest turpitudinis concubitus cum uxore menstruata, de quo agitur §. 75.

23. Dixi etiam in notis ad cap. præcedens n. 34. & 35. quæ jam sit mea sententia de polygamia tam virili, quam muliebri. Ergo jam expungenda est ex hoc capite tota disputatio de polygamia a §. 76. ad §. 93.

24. Ecce enim fundamentum totius hujus disputationis ponitur §. 76. in assertionem, ac si institutio conjugii sit lex proprie dicta pœnalis, quam jam hic n. 4. rejecimus.

25. Ergo jam non opus erit, ut simus solliciti de quæstione, quænam circumstantiæ in institutione conjugii sint essentielles, quænam accidentales, de qua agitur §. 77. -- 87.

26. Corruit etiam argumentatio primaria §. 88. per dicta modo n. 17. uti ea, quæ addita sunt §. 89. & 90. jam infirmantur per tradita modo n. 18.

27. Quibus adde & hoc argumentum, si Christus per *προπηλαγ* illo loco interfexisset adulterium stricte dictum, & sub hoc etiam comprehendisset polygamiam statum, sequeretur, Patres polygamos Veteris Testamenti fuisse adulteros, quod tamen absurdum est; & quod DEUS non potuisset dispensare circa

circa hanc Patrum polygamiam, (cum DEUS non dispenseret in præceptis Juris Naturæ strictè dictis) quod tamen factum fuisse asserimus ibidem §. 93.

28. Jam vero, cum Polygamiam virilem supra cap. præcedenti n. 34. dixerimus non absolute indecoram & inhonestam esse, sed saltem minus decoram, facilius intelligitur ratio, cur Deus in Lege Mosaica permiserit polygamiam, ut adeo non amplius opus sit refugium quærere in dispensatione proprie dictæ legis cujusdam præcedentis, qualem proprie non adfuisse, jam sæpius monuimus.

29. Neque adeo circa hanc doctrinam valde timemus murmura partis dissentientis, cum jam ante nos JCI excellentissimi, videlicet B. Struvius & Illustris Ordinarius noster docuerint, polygamiam virilem esse saltem contra Leges positivæ particulares.

30. Jam etiam sunt expungendi §. 94. 95. 96. quia ibi supponitur, acsi Christus in disputatione cum Phariseis per *πορνείαν* intellexerit adulterium strictè dictum, & novum conceptum adulterii, juri naturali incognitum, tradere voluerit, quod nunc sæpius refutatum est.

debet et hic severè
questum adulterii s.
solum imperantis
s. oentis.

31. Quod vero quæstionem attinet, an maritus cum soluta concumbens committat adulterium? ea simplicissime, sepositâ revelatione divinâ, ex Jure Naturæ ita defini poterit. Ubi polygamia virilis est recepta, ibi talis concubitus adulterium non est: Ubi non est recepta, ibi est adulterium, quia tum maritus fidem conjugalem violat. Et jam adeo optime cum hac assertione connectitur doctrina §. 97.

32. Postquam autem in notis ad cap. præced. n. 36. lenocinii turpitudinem ex ipso Jure Naturæ ostendimus, non amplius opus habemus lege aliqua positiva divina. Unde expungendas erit. §. 98.

33. Denique cum n. penult. cap. præced. ostendimus, quod incestus parentum repugnet sagulis decori & honesti,

nesti, & cur jure plerarumque gentium fratrum & sororum conjugia fuerint pro incestu habita, ac in Observationibus Halensibus Observatione peculiari de natura & divisione Legum ostensum fuerit §. 51. 52. 53. 54. quod prohibitiones in Levitico recensitæ, quatenus præcepta Juris Naturæ non repetunt, pertineant non ad legem aliquam universalem, sed saltem ad Mosaicam forensis, ac simul ad objectionem §. 101. hujus capituli responsum fuerit; hinc jam liberati sumus ab intricata & tædiosa disputatione de sensu & intellectu illarum prohibitionum, de quo prolixè hic egimus à §. 99. ad §. 224. Quid enim nostra interest, accurate novisse sensum Legis Mosaicæ forensis?

34. Itaque cum ad cap. præced. n. 2. & 3. jam notaverimus, doctrinam contrariam communem originem debere interesse Clerici Pontificii, in eo potissimum sito, ut potestatem Regum & Principum imminueret, & causas matrimoniales ad se traheret, quod tum temporis nondum habebamus ita distincte cognitum, nunc conclusiones de potestate Principum circa causas matrimoniales, quæ continentur §. 225. seqq. in multis sunt emendandæ.

35. Nam cum nulla detur lex divina positiva universalis, Princeps etiam in legumlatione ad eam non potest respicere, sed sufficit, si tantum præ oculis habeat præcepta Juris Naturæ & Gentium, observata tamen differentia inter præcepta honesti, justi & decori, ut jam supra Parte I. c. 5. n. 47. 48. item n. 53. 54. 55. id distincte declaravimus.

36. Maneant autem dicta §. 226. In §. 227. frustra disputatur de casu non dabili. Neque enim timendum, quod Princeps ullus Christianus maritos imperio uxorum subjecturus aut uxores saltem exempturus sit à subjectione maritorum. Interim etiam in confesso est, Reginam Christianam non peccare contra legem divinam, si maritum ex subditis eligat, atque

que imperium in ipsum maritum etiam in rebus domesticis exerceat.

37. Neque nunc amplius causa est, cur iudicium nostrum suspendamus in quaestione: an Princeps ultra malitiosam desertionem & adulterium alias divortii causas admittere jure possit? Potest enim omnino, uti jure potuit Constantinus Magnus. Conf. dicta superius n. 17. 18. 19.

38. Quaestio de lupanaribus pluribus distinctionibus expedienda est, quam praesens institutum fert. Summatim: Lupanaria non sunt toleranda, nisi ad evitandum majus malum in regionibus calidioribus. Qui metus majoris mali cum regulariter non adsit in regionibus septentrionalibus, vix est, ut prudenter faciat Magistratus lupanaria tolerans. Nec est, quod dicas: electionem minoris mali saltem procedere in naturalibus, non in moralibus: neque enim facienda esse mala, ut inde eveniat bonum. Uti enim alterius loci est, disquirere de falsa & explicatione & applicatione dicti hujus ultimi in se verissimi: ita tamen ex iis, quae supra de differente natura honesti, justi, decori diximus, patet, mala injusta non admittente electionem, at vero indecori & inhonesti non eandem esse rationem, praecipuis intuitu non ejus, qui perpetrat indecora aut inhonesta, sed ejus, qui cum non possit impedire utrumque, tolerat saltem minus, quae omnia communiter miscentur in communi applicatione regulae, non esse facienda mala, ut inde eveniat bonum.

39. Quod poenas libidinum attinet, in arbitrio Principis est, secundum regulas circumstantiarum variarum prudenter determinare, utrum, & qua poena actus mere libidinosos & non conjunctos cum injustitia (de his enim jam loquimur) punire velit. Neque enim eum obligat Lex Mosaica, ut poenas sibi dictatas sequatur.

40. Id etiam putamus referendum esse inter reliquias Papismi, quod hodie tam frequentes sint inquisitiones in libidi-

nes clandestinas. Tales enim inquisitiones repugnant regulis prudentiz & finibus pœnarum, & occasionem dant illicitz vindictæ & calumniæ exercendæ.

14. Quod polygamiam attinet, uti causas timendi non habemus, quod ulla gens vel ullus Princeps suafurus sit, aut legibus introducturus Polygamiam muliebrem; ita etiam conditio gentium septentrionalium securos nos esse jubet, quod nullas leges timere debeamus, intendentes introducere polygamiam virilem. Neque suadendam esse polygamiam ipsi Principi, etiam si nulla moralitas obfaret, vel historia aut fabula Papirii docet, & eventus turbulenti, qui plerumque secuti sunt polygamiam virilem Principum.

accidit et hoc inter primos
christianos, semp inter
celaret oclium infer
conversos e judais Jo.
Polygamia e conversos e
y. n. lib. Monogamis.
addenda a q. de Do.
trina de castitate, pœna
nimum grantum pœna
sularunt pœna v. de
y. g. lar de Diaconis.
eandem cum capi
Polygamia male sed
cedunt. m. a. t. l. o. l. b. y.
e. v. l. t. b. y. argumetum
cl. l. u. i. cap. p. t.

42. Interim, si tamen Princeps sit polygamus, nondum ullus probavit justis rationibus, hanc polygamiam tantum esse crimen, ut gehennam mereatur, & quod legi universali divinæ repugnet. Quod tamen Clerus Pontificius istam doctrinam inculcaverit Laicis, causa est, quod bigamia violet Clericale sacramentum matrimonii, inde etiam in constitutione criminali dicitur esse gravius crimen, quam adulterium.

43. Neque indignum observatu est, quod ubique fere Clerus Pontificius fulminaverit & Acheronta moverit contra bigamiam Principum, contra obmutuerit, vel etiam benedictionem dederit Principibus aperte concubinariis aut scortatoribus. Ratio jam in promptu est. Ex hac vero observatione fluit altera: Ubi eadem praxis Cleri, ibi idem Papismus.

nec obstant exempla
o. v. a. r. e. n. d. a. m. g. e. n. t. i. l. i. u. m.
p. a. a. a. d. i. e. r. t. i. b. e. n. e. d. i. c. t. i. o. n. e.
h. i. c. s. e. r. v. i. t. a. n. e. d. e. b. i. t. q. u. o. d.
c. o. r. r. u. p. t. i. o. n. e. s. i. n. t. g. e. n. t. i. u. m.
s. h. o. m. i. n. u. m. m. o. r. u. m.

44. Incestum quod attinet, uti res pessimi exempli foret, & haud dubie naturali honesto & decoro repugnaret, si princeps incesta conjugia parentum & fratrum admitteret; ita, quamvis dixerimus, reliquas incestus species nullo jure naturæ notari, possunt tamen ratio prudentiæ, ut Princeps iis, qui & has religione vetari credunt, nec eas permittat, nec in iis dispenset. Nam & superstitiosorum habenda ratio.

45. Idem tamen, Princeps Doctoribus injungere ut leges Mo-
sæicas sub debitis distinctionibus explicent ut ita super-
stitio ferorum evanescat.

45. Interim si velit Princeps in illis dispensatione uti, ne irriter murmura dissentientium, *καὶ ἀποπαιρῶν* uti poterit distinctione inter contrahendum conjugium & contractum: facile enim inventient personæ, dispensationem desiderantes, hominem, cui venalis sit benedictio.

49. Ortam vero illam distinctionem, de qua §. 231. esse à Clero Pontificio, vel ex iis patet, quod, qui ea uti sint, Theologi Morales Pontificii, primario illa utantur ratione, quod Sacramentum conjugii non possit rescindi, quamvis istud Papisticum dogma nondum plane exolevisse apud nos, innuant dicta §. ult.

AD CAP. IV.
DE

OFFICIIS PARENTUM
ET LIBERORUM.

§. I.

ANte omnia hic notandum, officium parentum non incipere ab eorum jure, sed jus derivandum esse ex officio. Unde quamvis quilibet suo juri renunciare possit, parentes tamen renunciare nequeunt, quia officio renunciare possunt.

2. Hoc vero supposito, præceptum Juris Naturalis de officio educationis, de quo agitur §. 31. ~~suus partim~~ ex regulis honesti, quia plus quam bestialis ignavia, superbia & avaritia indicium esset, si parentes vellent ab hoc officio abstinere; partim ex regulis decori, quia haud dubie factum emmenter inhumanum, quod & bestia ignorant, foret, liberos denegatione alimentorum & educationis morti exponere, vel cupiditatibus suis relinquirere.

præcipue ex hac ratione quod omnis, qui in causa est pariter alter existat in statu miseris, obligetur ad erigendum eum cum ea sua ratione presentis deploratione.

Aa 3

3. Esti

Recitat gdem Grotij sententiam. ^{de bello punitivo Lockii dans le gouvernement civil. d. & jus rationes non st. tant.} ^{In bona liberorum presuntione specit a administratio, d. nullam jus in ea, quia filius iure natura est persona separata.} ^{Parentes si intelligunt educationem non debent prelatu muneri publico, ut detrectare privilegia liberorum educatione. ea hoc actus ipso in sumbit munus publicum. De beneficio educationis presertim de beneficiis, et de prerogative in tabulis p. adri & Dissertationes Lipsienfes nostrae auctore.} Et si vero obligatio hæc parentum in statu libertatis saltem interna sit, non externa, i. e. si eidem non satisfaciant parentes, aliis in statu libertatis propterea non competat iusta belli causa; ostendimus tamen Parte I. obligationem internam nobiliorem esse externa; In statu vero Imperii vel civili recte obligantur parentes etiam ex regulis j. stititæ, quia interest reipubl. ne alii concives onerentur onere educandi liberos alienos.

4. Porro, quia educatio sine imperio esse nequit, per tradita §. 44. eadem præcepta naturæ, quæ parentibus imponunt officium educandi, iis simul jus dant ad medium imperandi, sine quo officio suo satisfacere nequeunt.

5. Cum vero omni imperio correspondeat obligatio obsequii, vel, si mavis, obedientiæ (propter dicta Parte I. c. 7. n. 5.) sequitur, liberos ad obedientiam teneri etiam invitos, etiam in statu extra civitates.

6. Quoties itaque §. 46. seq. occurrit vox obsequii, erit expungenda, & loco ejus terminus obedientiæ adhibendus.

7. Ad §. 59. notandum, pro evidentissimis argumentis in statu etiam naturali haberi, si in sensu aliorum incurrant actiones filii virtuosæ, & quod aptus sit ad separatam æconomiam. conf. §. 78.

8. Quæ de naturali imperio mariti in uxorem notavimus jam ad cap. 2. ostendunt etiam, jam mutandam esse decisionem quaestionis i. §. 66. & 67. & patri etiam ex mera ratione naturali assignandas esse partes principales imperii in liberos, nec amplius opus esse, ut recurrantur ad leges positivas divinas.

9. Quaestioni secundæ §. 69. seq. in secundis curis addenda erit illa: An potestas parentum se extendat etiam ad jus vitæ & necis? Quam omnino affirmandam censemus, quia in statu libertatis superius imperium, quod jus vitæ & necis exercent in delinquentes liberos adultos, non adest. Intelligimus vero per jus vitæ & necis, non potestatem interficiendi liberos pro lubitu, sed, ut omnes intelligunt, jus puniendi, etiam, si opus sit, capitaliter.

AD

AD CAP. V.
DE

OFFICIIS DOMINORUM
ET SERVORUM.

§. 1.

QUAE §. 1. & 2. de statu integritatis & lapsus memorantur, jam expungenda sunt, tanquam ad jurisprudentiam naturalem non pertinentia.

2. Contra ea, quae §. 10. & 11. de jure vitæ & necis observavimus, jam dubium moveri potest ex iis, quae ad cap. præcedens de J. V. & N. parentibus competente diximus, Non enim poterit melioris conditionis esse servus, quam filius. Neque obstat, quod filii sint in potestate patris sui citra suum consensum; at hic sermo sit nobis de servitute, cui consensus originem dedit; responderemus enim, sufficere, quod natura societatis herilis in genere in statu libertatis inferat potestatem puniendi indefinitam, Ergo & capitaliter, quia superior potestas non adest.

3. Itaque si nihil specialiter conventum, in statu naturali herilis potestas jus vitæ & necis includit. Si vero servus mercenarius exemerit pacto jus vitæ & necis, tum esset quidem exceptio à regula; verum & ipsa parum profutura servo, quia nullum est dubium, & tunc dominum graviter lædentem ipsam familiam, adversus servum tanquam hostem, etiam per extrema eam læsionem vindicare posse per dicta §. 11.

4. Semper tamen hic repetendum, jus vitæ & necis non denotare potestatem pro libitu & absque præcedente gravi delicto, interficiendi servum, sed jus puniendi.

5. Porro uti primaria præcepta hanc societatem dirigentia §. 12. veniunt, ex præcepto de non frangenda fide, & adeo ex regulis justis, ita quæ adduntur §. 15. pertinent ad regulas decori.

6. Ita

*si sapit aliter servituti Familis
consenti negat, si v. licita est p
causis securitatis, licita est p
erunt ex modo di m dca
ymus servora.*

*nam h bene gere in
tenet servus, l. mali
sin illud domino non
petit jus vitæ et necis,
etiam si servus se non
exemerit pacto, sed he
habet illud servus, si h
ut non obstant pacto
occidi quest.*

6. Ita & in §. 16. servus quidem perpetuus non poterit domino duriori vendi ex regulis decori; quod si tamen id fecerit, non peccat contra regulas iusti dominus, nisi ex parte servus iste perpetuus pacto sibi ea de re caverit.

7. Neque enim convenit cum natura servitutis, quod dicitur, servum perpetuum etiam utro sibi hunc dominum adscivisse, quia potius fecit adactus ex summa indigentia.

8. Neque adeo certum dominum elegit, qui post mortem domini, quæ omni momento accidere potest, incidit in manus cujusque heredis,

9. Imo moribus Gentium servi perpetui non consentiunt saltem in imperium, sed sunt plenaria instrumenta domini, quæcunque per ipsos acquirunt, etsi in arbitrio domini sit, & mores variant, quorum bonorum administratio & fructus servus hinc relinquatur.

10. Uti itaque his positis differentiæ illæ, quas illæ inter servos mercenarios perpetuos & servos bello captos feceramus §. 23. cadunt, ita de his ad §. 21. notandum, quod salvis istis observationibus tamen committat dominus jus vitæ & necis, commodo n. 4.

11. Cadit etiam conclusio §. 18. quod liberi mancipiorum bello captorum non durius debeant tractari, quam perpetui mercenarii, non uti parentes ipsorum bello capti. Cum inter perpetuum mercenarium & servum bello captum, secundum jam dicta, parum interfit.

12. Cadit etiam assertio §. 29. Servitus enim æque naturalis est, i. e. juri naturæ conveniens, sive oriatur ex indigentia, sive ex captivitate: Utrobique enim pactum firmat servitutem, etsi in captivitate sit plerumque pactum tacitum.

13. Expungenda etiam est nota d. ad illum §. 29. Quia hostis hostem, salvis regulis iustitiæ, semper interficere potest: non vero semper salvis regulis decori. At hæc obligant saltem in statu libertatis inter eos.

14. Denique verum quidem est, quod servitus non repugnet

non v. licet pauper ob indigentiam suam ob. ff. legat. dominum cogitatur in hac parte instigatur ea de meliore sorte sua nam si vult de legationem redire sua conditionem, magis optatum. Et non est in ius ut absolute verum d. d. pp. b. Wood. de potestate principum.

gnet Christianismo; sed præterquam, quod hæc doctrina non pertineat ad Jus Naturæ, vel etiam reservanda sit libro de religione; ostendimus in lectionibus publicis ad Institutiones Justiniani fusius, falsum esse, quod communiter docetur, inter Christianos exolevisse servitutem.

1. Nota ultima hujus capituli etiam est expungenda. Distinctio enim inter veros Christianos & falsos non est apta ad Jurisprudentiam, quia non potest applicari; neque enim factis externis accurate secerni possunt veri & falsi Christiani, quia hypocritæ etiam facta externa habent verorum Christianorum. Non esse vero & non apparere in jure & moralibus habetur pro synonymo, certe eundem usum habet.

AD CAP. VI.

DE

OFFICIIS VIVENTIUM
IN CIVITATE.

QUæ in hoc capite iterum immiscentur de statu integro & corrupto, ut §. 1. & 2. item §. 13. & 14. item §. 25. expungenda sunt, tanquam aliena.

2. Quæ vero hic disputantur contra Peripateticos usque ad §. 26. uti recte se habent, quatenus refellitur communis Peripateticorum doctrina, ac si homo à naturali desiderio directo impellatur ad civitatem, quatenus hoc naturale desiderium metui externo contradistinguitur; ita tamen assertio ipsa de metu illo, quod fit causa primaria, quæ ortum civitatibus dederit, uti & pariter dicta à §. 26. usque ad §. 31. de modo & forma, quomodo civitates sint constructæ per duplex pactum & unum decretum; jam quidem absque monitis ulterioribus non sunt dimittenda.

3. Verum quidem est, si innocentes deliberato animo propter metum hominum injustorum ita subito & uno quasi conti-

Bb

DUO

nunc actu primam civitatem constituisent, aut si vel hodie etiam secundum illa præsupposita civitas constituenda sit, nos modum constituendi vix nobis aliter imaginari posse, & ad §. 19. observatio addenda, quod inter eos, qui adhuc in naturali libertate sunt & non ex pacto prævio se ad id obstrinxerunt, (conf. §. 64.) pluralitas vótorum dissentientes non possit stringere, sed tamen adhuc dubium est, an constitutio civitatis ita subito & uno quasi continuo actu facta fuerit, dubium etiam est, an innocentum prima fuerit civitas, an improborum & injustorum, etiam abstrahendo à revelatione Scripturæ Sacræ.

4. Quare in secundis curis multa erunt annotanda, hic prætermissa. Occasionem vero ad eas meditationes suppeditabunt ea, quæ jam notavimus in Disputatione de morum cum jure scripto contentione §. 17. usque ad §. 21. Quibus adde sequentia.

5. Imperium civile necessarium est in bello plurium hominum. Ergo & bellum sine republica belligerantium non potest intelligi. At bellum improborum offensivum antiquius est bello defensivo, ex ipsa hypothese hic supposita, quia bellum offensivum excitavit demum innocentes, ut & ipsi de bello defensivo cogitarent. Unde & apud multas gentes mansit latrocinium gentis in gentem, tanquam in memoriam primæ originis civitatis.

6. Si vero monarchia sive violenta, sive artificialis actu parata fuit prima respublica, cadunt ista duo pacta & decretum, uti illa non opus est sibi imaginari in constitutione Reipublicæ Nimrodianæ & Romanæ &c.

7. Porro sicut adversus dicta §. 32. non opponatur, non posse Doctores & Professores populis regulas præscribere, secundum quas debeant examinari formæ rerum publicarum, sed cum voluntas populi in formanda republica regulam faciat, omnes respublicas regulares esse; declarandum erit, divisionem hanc non esse ex cerebro Philosophorum natam, sed ex ipsa natura rei, quia in rebus publicis irregularibus & morbidis item
mixtis

mixtis non potest ita unius voluntatis imperantium, quæ anima reipublicæ est, concipi, uti in regularibus. Adde infra §. 156. seq. & notata ad Monzamb. cap. de forma reip. Germanicæ.

8. Digressio à §. 44. ad §. 57. an bonus civis possit rempublicam, sub qua vivit, inter morbidas referre, maximum usum habet in jure publico & quæstionibus de forma ac statu reipubl. Germanicæ.

9. Quæstio, an Deus sit causa Majestatis, de qua proflixè egi §. 66. usque ad §. 88 est mere theoretica, nullum, ut simul ostendi, usum habens in definiendis præceptis juris naturæ. Quod vero tam mordicus defendi soleat, in causa est, quod ex Theologis Protestantibus aliqui imitentur Clerum Pontificium, qui crimen interpretatur, si quis contra sententias ejus absurdissimas saltem hincere audeat.

10. Ceterum tamen in tota hac disquisitione nihil mutò, nisi quod jam magis placeat sententia Grotii recitata §. 71. præsententia defendendæ, quam tum defendi §. 74. Res dependet ex hypothese de origine civitatum, de qua supra n. 3. seq. Si enim civitates originem sumserunt ab hominibus improbis, DEUS non potest antecedenter præcipisse hominibus, ut societas civilis institueretur. Sed sufficiet, si postea institutam probaverit. Grotii hypothesis etiam magis convenit historię factæ. vid. p. 572.

11. Dicta §. 143. seq. de jure Principis circa sacra, jam sequenda sunt, & remittenda ad librum peculiarem de religione, secundum dicta ad libri secundi caput de officiis erga DEUM.

12. Paragraphus vero 153. jam plane expungendus, quia tum quidem adhuc tenebris istis immerfi eramus, ac si tolerantia dissentientium in religione, etiam falsæ religionis, crimen esset, & Princeps teneretur reformare. Sed jam quidem, in multis tractatibus ostensum est, tolerantiam hanc non esse crimen.

AD CAP. VII.
DE
OFFICIO CIRCA POENAS.

§. 1.

IN secundis curis circa reliqua etiam regalia, maxime circa regale legum ferendarum; multa erunt adnotanda, quæ prætervidit ipse Dn. à Pufendorff. Sparfim de iis tractavimus in collegio peculiari de prudentia legislatoria, item in dissertatione de jure consuetudinis & observantiæ.

2. Pariter & in expositione de regali Magistratum constituendorum, multas observationes suppeditabit dissertatio de judicio seu censura morum. Unde facile dijudicari etiam poterit sæpe confuse mota & sub specie pietatis inepte decisa quæstio, de officio Magistratus circa scandala.

3. Supra docuimus Parte I. c. §. n. 37. seqq. poenas divinas esse improprie dictas, & omnes poenas proprie dictas esse humanas. Hæc illustrantur ex dictis §. n. Inde enim est, quod homines regulariter considerantes necessariam connexionem causarum & effectuum moralium, à DEO in natura creaturarum sapientissime ordinarum ex ignorantia poenas divinas casibus fortuitis soleant accensere.

4. Dum §. 15. inter fines poenarum etiam refertur expiatio, ea ad solas poenas divinas futuri sæculi pertinet, quatenus à Theologis explicari solent, quia alias justitia poenæ æternæ non potest commode exponi, quod etiam docuimus §. 34. 35. 36. 39. Unde per dicta sæpius tota hæc doctrina de expiatione est relinquenda Theologis, & à juris naturalis disciplina sequenda.

5. Quod autem poenam divinam hujus sæculi attinet ob transgressionem legum naturalium, ea etiam suo modo pertinet ad JCros, unde limitari debent dicta §. 22. si modo iterum

notes

notes, eas non esse proprie dictas seu plane arbitrarias sed naturales & necessarias, secundum ductum traditorum supra P. I. c. 5. n. 37. seqq. Conf. Observat. Hallens. de natura & divisione legum §. 38. 39. 40.

6. In §. 64. mentio quidem facta fuit juris aggratiandi, et jusque fundamenta breviter ostensa sunt §. 115. 116. Sed in secundis curis tamen res deducenda erit fusius. Primario ostendendum erit: an jus aggratiandi vel pœnam debitam remittendi possit consistere cum justitiæ regulis? Præcipuis cum Theologi in sua disciplina & fundamentis œconomiz divinæ, intuitu status futuræ vitæ, contra Socinianos quæstionem negare soleant. Ostendendum ergo erit, non esse committendam metabasim in aliud genus disciplinæ. Pariter enim uti Physicus recte docet, esse impossibile naturaliter, ut virgo pariat, etiam si revelatio doceat de partu supernaturaliter concepto contrarium; ita & Juris prudentia naturalis recte docet, secundum dictamen rectæ rationis hominem salva justitia humana pœnas remittere posse; et si Theologia doceat, revelationem ostendere, DEUM salva justitia divina id facere non posse.

7. Quæ porro disputavi prolixè à §. 67. ad §. 110. adversus Pufendorfium, an delinquens obligatus sit ad pœnam patientiam, nunc plane immutanda sunt, propter cogitationes posteriores & meliores.

8. Scilicet hic non est quæstio de obligatione in statu libertatis, in quo non est pœna, sed in statu imperii. Regulæ honesti non obligant homines, ut, si deliquerint, debeant doloribus naturæ humanæ adversis se emendare. Regulæ decori etiam id non præcipiunt. Quod regulæ justitiæ attinet, violo quidem eas, quando alterum lædo. Sed postquam læsi, nullius in violo, si sponte mihi non accersam pœnam, sed potius omniam tentem, ut pœnam effugere possim.

9. Neque etiam natura Imperii peculiariter hanc obligationem postulat; Sufficit enim, quod imperans per pactum jus acceperit, delipientem cogendi, & quod hic non possit

conqueri, sibi iniustitiam fieri, si Princeps hoc jus exerceat. Adde, quod poena debeat invitis inferri, h. e. ad quæ intrinseco stimulo non debent ferri: alias enim non esset poena &c.

10. Jam vero facile responderi potest ad dubia allata. Nam quod assertur §. 67. jus & obligationem esse correlata, id quidem regulariter procedit. At quemodum jam Patre L. cap. 5. §. 18. & 19. ostendimus, dari obligationem internam, cui jus non respondeat: ita datur etiam irregulare jus, cui non respondeat obligatio, uti illud est, quod supra lib. 2. c. 2. §. 161. 162. diximus, competere in casu periculi presentis ad vitam servandam, si tabula in naufragio duos servare nequeat, ubi uterque habet jus alterum depellendi, sine correspondente obligatione. Eadem est ratio, si claudus vel alius me fugientem impediatur.

11. Deinde etsi juri puniendi correspondeat in ipso delinquente obligatio ad poenam patiendam, pati vero involvat non resistere punienti, eumque non impedire in poena; non tamen propterea sequitur, quod exinde volumus deducere § 69. seq. adhibita distinctione inter actus poenam antecedentes. Sed potius distinguendum est alio modo.

12. Resistentia est vel conjuncta cum nova violatione regularum justitiae vel decori, vel non est conjuncta. Prioris resistentiae exempla sunt v. g. sibi prospicere de evasione poenæ per homicidium, stuprum, adulterium, furtum &c. Posterioris fugere, sacros effringere non confiteri crimen. &c.

13. Prioribus modis non licet resistere punienti, & hætenus obligatus est delinquens ex regulis justitiae & decori. Ad posteriores non magis obligatur, quam ut ipsum se prodat.

14. Patet vero assertio ex eo, quod leges civiles communiter augere soleant poenam, si quis priori modo resistat; non augeant, si quis posteriore modo sanguinem suum redimere tentaverit.

15. Neque ullæ leges civiles puniunt eum, qui sponte noluit multam solvere, de quo agitur §. 77. Sed saltem executioni mandant, neque eum puniunt, qui sponte nolit scalas ascendere ad patibulum, aut collum porrigere gladio, aut venenum haurire. (vid. §. 70.) Et notum est exemplum miseri illius Galli, qui, cum

à vi-

à victore juberetur se de turri precipitare, & sepius impetu facto sepius eundem reprimeret, cum venisset ad precipitium. Cum enim victor irasceretur ei, respondit, se mirari crudelitatem victoris, cum tamen ipse, si in ejus loco esset, non ægre laturus esset, etiam si vel centies similia faceret.

16. Porro ad §. 80. & seq. reponendum: etsi non absolute repugnet naturæ humanæ, ut & multam sponte solvat & scalas ascendat; sufficere tamen, quod plerique homines aversionem sentiant talia faciendi, & quod respublica nullam utilitatem inde sentiat, si omnes vellet ad ea obligare.

17. Uterius argumentum Pufendorffii, ad quod §. 82. seq. respondetur, cum sit illustrans, non directe probans, meminisse debes, in eo adeo non querendum esse rigorem probationis directæ.

18. Deniq; poterit etiam jus puniendi in Principe naturam veri juris retinere, si correlatam habeat obligationem concivium adjuvandi Principem in exercitio hujus juris. Neq; obstat instantia data §. 95. si magna populi multitudo peccet. Sufficiet enim & hic, si modo non resistant cum nova regularum justitiæ vel decori violatione. Quod si aufugiant, purgata jam est respublica malis civibus. Neque enim jus naturæ præcise poenam capitalem dicitur, sed & relegatio poena est.

19. Expungendum etiam est præceptum §. 129. quia lex divina delicta quædam capitaliter puniens non est universalis, sed particularis, respiciens saltem populum Judaicum & Reges Israëlitos.

20. Hinc exemplum Davidis §. 133. non potest afferre momentum ad obligationem aliorum Principum inde deducendam.

21. Dicitur Genes. 6. de effusione sanguinis, non est lex politica (1) quia genius linguæ Hebraicæ non præcise infert præceptum, sed saltem habet significationem futuri temporis; (2) quia continet saltem ratiocinationem, confirmantem præceptum de non comedendo sanguine, (3) quia tum nondum erat respublica. Et sic non ita pridem respondit Facultas nostra; Principem cæteris paribus posse etiam in poena homicidii jus aggratiandi exercere.

22. Ad verba vero Levitici, quæ maxime urgentur §. 138. jam responsum est in Observatione, de natura & divisione legis §. 51. 52. 53. 54. Adde notam lit. h. ad §. ult.

AD

AD CAP. VIII. DE OFFICIO FOEDERATORUM.

Hic nihil monendum occurrit, nisi quod totum hoc caput posse referri ad tractatum de officio Principis in republica. Inter regalia enim Majestatis etiam est jus foederum,

AD CAP. IX. DE OFFICIO ERGA LEGATOS,

I.

Eadem est ratio hujus capituli. Nam & jus mittendi Legatos regale est, unde non opus est supponere cum §. 1. societatem aliquam Gentium, de qua mentem nostram jam aperuimus ad c. 1. hujus libri.

2. In §. 40. ubi mentio fit tertii Principis, subintellige, si scilicet & hic sit hostis.

3. Sed meditatio §. 48. de Principe legatum ab hoste venientem sic admittente, ut libertatem laedendi ipsum innocentem sibi reservet, est otiosa, quia casus non est moraliter dabilis.

4. Quae vero docentur §. 53. seqq. de condonandis delictis levioribus manifestis Legato, intelligenda sunt de regulis decori; Nam secundum rigorem regularem justitiae hanc inviolabilitatem Legatus non magis postulare potest, quam ipse Princeps. Unde facile haec sententia tertia §. 56. conciliari poterit cum prima §. 53. & 54. Adde dicta §. 71. & 72.

AD CAP. X. DE OFFICIIS ERGA MORTUOS.

I.

Ad objectionem §. 1. 2. etiam sic respondere poteris, quod Deus in illis verbis non jus quoddam sepulturae concesserit Adamo, sed potius dixerit, quid jam ex necessitate naturae futurum sit, quod scilicet debeat redigi in pulverem. At redigitur etiam in pulverem, qui a bestiis devoratur, qui crematur &c.

2. Ad §. 22. & seq. adde Dissertationem nostram de jure Principis circa solennia sepulturae.

AD C. XI. DE APPLICAT. LEGUM DIVINAR.

Caput hoc jam plane est expungendum, quia saltem appositum est ad salvandam methodum libri primi, quae jam plane alia nunc in emendatis his Institutionibus est adhibita.

F I N I S.